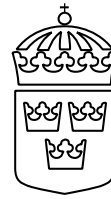

Regeringens proposition

2018/19:58

Ny ordning för att främja god sed och hantera
oredlighet i forskning

Prop.
2018/19:58

Regeringen överlämnar denna proposition till riksdagen.

Stockholm den 28 februari 2019

Stefan Löfven

Matilda Ernkrans
(Utbildningsdepartementet)

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås en ny lag om ansvar för god forskningssed och prövning av oredlighet i forskning. Lagen ska tillämpas på forskning som utförs av statliga universitet och högskolor, övriga statliga myndigheter, statliga bolag och stiftelser, kommuner och landsting, kommunala bolag, ekonomiska föreningar och stiftelser samt enskilda utbildningsanordnare som har tillstånd att utfärda examina. I lagen regleras att en forskare ansvarar för att följa god forskningssed i sin forskning och att en forskningshuvudman har det övergripande ansvaret för att forskningen utförs i enlighet med god forskningssed. Vidare regleras att frågor om oredlighet i forskning ska prövas av en särskild nämnd. Oredlighet i forskning ska definieras som en allvarlig avvikelse från god forskningssed i form av fabricering, förfalskning eller plagiering som begås med uppsåt eller av grov oaktsamhet vid planering, genomförande eller rapportering av forskning. Forskningshuvudmännen ska vara skyldiga att överlämna misstankar om oredlighet i forskning till nämnden. Regeringen ska dock få meddela föreskrifter och i enskilda fall besluta om undantag från lagens tillämpningsområde för forskningshuvudmän som bedriver forskning inom det försvars- och säkerhetspolitiska området. Nämnden ska pröva ärenden som en forskningshuvudman har lämnat över och anmälningar om oredlighet som har kommit in till nämnden. Nämnden ska även få pröva frågor om oredlighet i forskning som den fått kännedom om på annat sätt.

I propositionen föreslås även ändringar i högskolelagen (1992:1434) och offentlighets- och sekretesslagen (2009:400).

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 januari 2020.

Innehållsförteckning

1	Förslag till riksdagsbeslut	4
2	Lagtext	5
2.1	Förslag till lag om ansvar för god forskningssed och prövning av oredlighet i forskning	5
2.2	Förslag till lag om ändring i högskolelagen (1992:1434)	8
2.3	Förslag till lag om ändring i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400)	9
3	Ärendet och dess beredning	11
4	Forskningens tillförlitlighet och allmänhetens förtroende för forskningen måste värnas	11
5	Dagens system	14
5.1	Benämningar på olika aktörer	14
5.2	Vetenskapens trovärdighet och god forskningssed ska värnas i de statliga universitetens och högskolornas verksamhet	14
5.3	Statliga universitet och högskolor är skyldiga att utreda misstankar om oredlighet i forskning	15
5.4	Expertgruppen för oredlighet i forskning yttrar sig på begäran av statliga universitet och högskolor	15
6	Ett nationellt system för hantering av misstankar om oredlighet i forskning ska införas	16
6.1	En nämnd för prövning av frågor om oredlighet i forskning ska inrättas	16
6.2	En ny lag om ansvar för god forskningssed och prövning av oredlighet i forskning ska införas	20
6.3	Vilka forskningshuvudmän ska omfattas av bestämmelserna?	22
7	Forskare och forskningshuvudmän ansvarar för att forskningen utförs i enlighet med god forskningssed	31
8	Vad ska räknas som oredlighet i forskning?	35
8.1	Vad är forskning?	35
8.2	En nationell definition av oredlighet i forskning	40
9	Prövning av frågor om oredlighet i forskning	52
9.1	Forskningshuvudmännen ska överlämna misstankar om oredlighet till den särskilda nämnden	52
9.2	Ärenden kan inledas på olika sätt	55
9.3	Forskningshuvudmän ska på begäran bistå med upplysningar och handlingar och ge tillgång till datorer och annan utrustning	59
9.4	Resultatet av nämndens prövning ska redovisas i ett beslut	64
9.5	Prövningen ska som huvudregel inte få grundas på omständigheter som är äldre än tio år	71

10	Sekretess ska gälla hos den särskilda nämnden för vissa uppgifter.....	72
11	En kompletterande dataskyddsanalys ska göras.....	82
12	Den särskilda nämndens beslut ska få överklagas till allmän förvaltningsdomstol	83
13	Forskningshuvudmännen ska återrapportera till nämnden och ge information till berörda	90
14	Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser.....	93
15	Konsekvenser.....	94
15.1	Ekonomiska konsekvenser	94
15.1.1	Staten	94
15.1.2	Kommuner och landsting.....	96
15.1.3	Enskilda utbildningsanordnare, statliga bolag och stiftelser samt kommunala bolag, föreningar och stiftelser	97
15.2	Konsekvenser för den kommunala självstyrelsen.....	98
15.3	Övriga konsekvenser	98
16	Författningskommentar.....	99
16.1	Förslaget till lag om ansvar för god forskningssed och prövning av oredlighet i forskning.....	99
16.2	Förslaget till lag om ändring i högskolelagen (1992:1434)	107
16.3	Förslaget till lag om ändring i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400)	107
Bilaga 1	Sammanfattning av betänkandet Ny ordning för att främja god sed och hantera oredlighet i forskning (SOU 2017:10)	110
Bilaga 2	Betänkandets lagförslag.....	117
Bilaga 3	Förteckning över remissinstanserna	123
Bilaga 4	Lagrådsremissens lagförslag.....	125
Bilaga 5	Lagrådets yttrande	131
	Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 28 februari 2019	137

1 Förslag till riksdagsbeslut

Regeringens förslag:

1. Riksdagen antar regeringens förslag till lag om ansvar för god forskningssed och prövning av oredlighet i forskning.
2. Riksdagen antar regeringens förslag till lag om ändring i högskolelagen (1992:1434).
3. Riksdagen antar regeringens förslag till lag om ändring i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400).

Regeringen har följande förslag till lagtext.

2.1 Förslag till lag om ansvar för god forskningssed och prövning av oredlighet i forskning

Härigenom föreskrivs följande.

Innehåll

1 § Denna lag innehåller bestämmelser om forskares och forskningshuvudmäns ansvar för att forskning utförs i enlighet med god forsknings-sed.

Lagen innehåller också bestämmelser om förfarandet vid prövning av frågor om oredlighet i forskning.

Definitioner

2 § I denna lag avses med

forskningshuvudman: en statlig myndighet eller en fysisk eller juridisk person i vars verksamhet forskning utförs, och

oredlighet i forskning: en allvarlig avvikelse från god forsknings-sed i form av fabricering, förfalskning eller plagiering som begås med uppsåt eller av grov oaktsamhet vid planering, genomförande eller rapportering av forskning.

Lagens tillämpningsområde

3 § Denna lag tillämpas på forskning som utförs av

1. universitet och högskolor som har staten som huvudman och som omfattas av högskolelagen (1992:1434),

2. andra statliga myndigheter,

3. staten i form av aktiebolag, om bolagets verksamhet är reglerad i lag eller någon annan författning eller om staten som ägare eller genom till-skott av statliga anslagsmedel eller genom avtal eller på något annat sätt har ett bestämmande inflytande över verksamheten,

4. staten i form av stiftelse, om stiftelsens verksamhet är reglerad i lag eller någon annan författning eller om stiftelsen är bildad av eller tillsam-mans med staten eller förvaltas av en statlig myndighet,

5. kommuner och landsting, eller av aktiebolag, handelsbolag, ekono-miska föreningar och stiftelser där kommuner eller landsting utövar ett rättsligt bestämmande inflytande, och

6. enskilda utbildningsanordnare som har tillstånd att utfärda examina enligt lagen (1993:792) om tillstånd att utfärda vissa examina.

Regeringen får meddela föreskrifter om undantag från lagens tillämp-ningsområde för forskningshuvudmän som bedriver forskning inom det försvars- och säkerhetspolitiska området. Regeringen får också besluta om sådana undantag i enskilda fall.

Forskarens ansvar

4 § Forskaren ansvarar för att följa god forskningssed i sin forskning.

Forskningshuvudmannens ansvar

5 § Forskningshuvudmannen har det övergripande ansvaret för att forskningen utförs i enlighet med god forskningssed.

6 § Om det kan misstänkas att oredlighet i forskning har förekommit i en forskningshuvudmans verksamhet, ska forskningshuvudmannen överlämna handlingarna i ärendet för prövning av den nämnd som avses i 7 §.

Prövning av oredlighet i forskning

Prövning av ärenden

7 § Frågor om oredlighet i forskning prövas av en särskild nämnd.

Sådana ärenden inleds genom att

1. en forskningshuvudman överlämnar handlingarna i ett ärende enligt 6 §,
2. en anmälan om oredlighet i forskning inkommer till nämnden, eller
3. nämnden tar upp en fråga om oredlighet i forskning som den har fått kännedom om på något annat sätt.

Preskription

8 § Prövning av oredlighet i forskning enligt denna lag får inte grundas på omständigheter som är äldre än tio år när ärendet inleds.

Bestämmelsen i första stycket gäller inte om det finns särskilda skäl för en prövning.

Beslut

9 § Nämndens prövning enligt 7 § första stycket ska redovisas i ett beslut.

10 § Nämnden får besluta att avvisa en sådan anmälan om oredlighet i forskning som avses i 7 § 2 om den är uppenbart obefogad.

Nämnden får besluta att skriva av ett ärende om en anmälan har återkallats.

11 § Om nämnden bedömer att ett ärende inte rör oredlighet i forskning men kan gälla andra avvikelser från god forskningssed, ska nämnden underrätta den berörda forskningshuvudmannen och samtidigt lämna över handlingarna i ärendet dit.

Forskningshuvudmannens samverkans- och uppgiftsskyldighet

12 § Forskningshuvudmannen ska lämna de upplysningar och handlingar om forskningen som nämnden begär och ge nämnden tillgång till datorer och annan utrustning som har använts vid forskningen.

Nämnden får besluta de förelägganden som behövs för att en forskningshuvudman ska fullgöra sina skyldigheter enligt första stycket.

Forskningshuvudmannens återrapporteringsskyldighet

13 § Om nämnden har fattat ett beslut om att det har förekommit oredlighet i forskning, eller det framgår av ett beslut av nämnden att det har förekommit en allvarlig avvikelse från god forskningssed i form av fabricering, förfalskning eller plagiering utan att uppsåt eller grov oaktsamhet har kunnat konstateras, ska forskningshuvudmannen inom sex månader efter att beslutet har vunnit laga kraft rapportera till nämnden vilka åtgärder huvudmannen har vidtagit eller avser att vidta med anledning av beslutet.

Underrättelser till intressenter

14 § Om nämnden har fattat ett beslut om att det har förekommit oredlighet i forskning, eller det framgår av ett beslut av nämnden att det har förekommit en allvarlig avvikelse från god forskningssed i form av fabricering, förfalskning eller plagiering utan att uppsåt eller grov oaktsamhet har kunnat konstateras, ska forskningshuvudmannen snarast efter att beslutet har fattats informera berörda forskningsfinansiärer, myndigheter, vetenskapliga tidskrifter och andra berörda om beslutet. Forskningshuvudmannen ska även upplysa om att beslutet kan komma att överklagas.

Överklagande

15 § Beslut enligt 9 § och 12 § andra stycket får överklagas till allmän förvaltningsdomstol. Andra beslut enligt denna lag får inte överklagas.

Prövningstillstånd krävs vid överklagande till kammarrätten.

-
1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 2020.
 2. Den nämnd som avses i 7 § ska efter ikraftträdandet överta handläggningen av ärenden om oredlighet i forskning som har inletts hos en forskningshuvudman. Forskningshuvudmannen ska överlämna handlingarna i dessa ärenden till nämnden.

2.2 Förslag till lag om ändring i högskolelagen (1992:1434)

Härigenom föreskrivs att 1 kap. 3 a § högskolelagen (1992:1434) ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 kap.

3 a §¹

I högskolornas verksamhet *skall* vetenskapens trovärdighet och god forskningssed värnas.

I högskolornas verksamhet *ska* vetenskapens trovärdighet och god forskningssed värnas.

I lagen (201x:000) om ansvar för god forskningssed och prövning av oredlighet i forskning finns bestämmelser om forskares och forskningshuvudmäns ansvar för att forskning utförs i enlighet med god forskningssed och om att en särskild nämnd ska pröva frågor om oredlighet i forskning.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2020.

2.3 Förslag till lag om ändring i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400)

Prop. 2018/19:58

Härigenom föreskrivs att det i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) ska införas två nya paragrafer, 11 kap. 3 a § och 24 kap. 7 a §, och närmast före 24 kap. 7 a § en ny rubrik av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

11 kap.

3 a §

Får den nämnd som avses i 7 § lagen (201x:000) om ansvar för god forskningssed och prövning av oredlighet i forskning i sin verksamhet enligt den lagen från en forskningshuvudman en sekretessreglerad uppgift, blir sekretessbestämmelsen tillämplig på uppgiften även hos nämnden.

Första stycket tillämpas inte på en uppgift som ingår i ett beslut hos nämnden.

24 kap.

Prövning av oredlighet i forskning

7 a §

Sekretess gäller hos den nämnd som avses i 7 § lagen (201x:000) om ansvar för god forskningssed och prövning av oredlighet i forskning i ärende enligt den lagen

1. för uppgift om en enskilds personliga förhållanden, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon närstående till denne lider men, och

2. för uppgift om en enskilds ekonomiska förhållanden, om det kan antas att den enskilde lider skada om uppgiften röjs.

Sekretessen gäller inte för uppgift om vem som har väckt frågan om oredlighet eller vem misstanken riktas mot.

Sekretessen gäller inte beslut i ärende.

För uppgift i en allmän handling gäller sekretessen enligt första stycket 1 i högst sjuttio år och enligt första stycket 2 i högst tjugo år.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2020.

Regeringen beslutade den 1 oktober 2015 att ge en särskild utredare i uppdrag att undersöka behovet av en ny hantering av ärenden som rör utredning av oredlighet i forskning och lämna förslag som säkerställer en tydlig och rättssäker hantering av misstänkt oredlighet (dir. 2015:99). Genom tilläggsdirektiv förlängdes utredningstiden (dir. 2016:87). Utredningen tog namnet Oredlighetsutredningen. I februari 2017 överlämnade utredningen betänkandet Ny ordning för att främja god sed och hantera oredlighet i forskning (SOU 2017:10). En sammanfattning av betänkandet finns i *bilaga 1*. Betänkandets lagförslag finns i *bilaga 2*. Betänkandet har remissbehandlats. En förteckning över remissinstanserna finns i *bilaga 3*. En sammanställning av remissyttrandena finns tillgänglig i Utbildningsdepartementet (U2017/00732/F).

Under den fortsatta beredningen har Riksbanken, Försvarmakten, Försvarets materielverk, Totalförsvarets forskningsinstitut, Försvarshögskolan och Sveriges Kommuner och Landsting beretts tillfälle att yttra sig över ett utkast till lagrådsremiss. Riksbanken, Försvarshögskolan och Sveriges Kommuner och Landsting har kommit in med yttranden. Synpunkterna behandlas i avsnitt 6.3, 15.1.2 och 15.2. Yttrandena finns tillgängliga i Utbildningsdepartementet (U2017/00732/F). Utkastet till lagrådsremiss överensstämmer med den beslutade lagrådsremissen, vars lagförslag finns i *bilaga 4*.

Lagrådet

Regeringen beslutade den 20 juni 2018 att inhämta Lagrådets yttrande över lagförslagen i lagrådsremissen. Lagrådets yttrande finns i *bilaga 5*. Regeringen har i huvudsak följt Lagrådets synpunkter. Dessa behandlas i avsnitten 6.1, 6.2, 6.3, 7, 9.3, 9.5 och 13 samt i författningskommentaren.

4 Forskningens tillförlitlighet och allmänhetens förtroende för forskningen måste värnas

Sverige ska vara ett av världens främsta forsknings- och innovationsländer och en ledande kunskapsnation, där högkvalitativ forskning, högre utbildning och innovation leder till samhällets utveckling och välfärd och näringslivets konkurrenskraft. Svensk forskning och innovation ska svara mot de samhällsutmaningar vi står inför, både i Sverige och globalt.

Forskningens frihet är enligt 2 kap. 18 § andra stycket regeringsformen skyddad enligt bestämmelser som meddelas i lag. Sådana bestämmelser finns i 1 kap. 6 § högskolelagen (1992:1434). För forskningen ska som allmänna principer gälla att forskningsproblem får väljas fritt, att forskningsmetoder får utvecklas fritt och att forskningsresultat får publiceras fritt. Forskningen är samtidigt underställd etiska regler, vilka har sitt ursprung i samhällets vanliga etiska normer och värderingar. Enligt 1 kap.

3 a § högskolelagen ska vetenskapens trovärdighet och god forskningssed värnas i högskolornas verksamhet.

En diskussion om forskningsetiska frågor har framför allt förts sedan andra världskriget. För olika forskningsområden har det utvecklats forskningsetiska kodexar, dvs. samlingar av regler som ofta avser ett visst forskningsområde eller vissa moment i forskningen. Dessa är ofta framtagna av forskarsamhället i internationella samarbeten. Exempel på forskningsetiska regler är att forskaren ska tala sanning om sin forskning, medvetet granska och redovisa utgångspunkterna för sina studier, öppet redovisa metoder och resultat, inte stjäla forskningsresultat från andra, hålla god ordning i sin forskning och sträva efter att bedriva sin forskning utan att skada människor, djur eller miljö. Under de senaste årtiondena har forskningsetiska krav dessutom börjat regleras i nationell lagstiftning. Ett exempel är den svenska lagen (2003:460) om etikprövning av forskning som avser människor (etikprövningslagen). Kraven i forskningsetiska kodexar kan vara mer långtgående än lagars krav när de i övrigt har ett besläktat innehåll. Grunden i forskningsetiken är dock den enskilda forskarens eget moraliska omdöme. Forskarens egna reflektioner över sitt projekt måste bygga både på kännedom om lagen och kodexars innehåll och på det egna moraliska omdömet. De samlade etiska kraven på hur god forskning bör bedrivas brukar betecknas god forskningssed.

Regeringen kan konstatera att alla forskare inte följer god forskningssed. Det förekommer att forskare ljuger om sin forskning, inte öppet redovisar metoder och resultat, stjälar forskningsresultat från andra osv. Vissa av dessa beteenden, särskilt förfalskning, fabricering och plagiat, brukar med ett samlingsnamn kallas forskningsfusk eller oredlighet i forskning. Frågor om oredlighet i forskning har i Sverige länge setts som en angelägenhet framför allt för forskningshuvudmännen och forskarsamhället. Men medvetenheten i hela samhället har de senaste åren ökat om att oredlighet i forskning kan få allvarliga negativa konsekvenser för enskilda individer och samhället i stort. Regeringen ser det som centralt att ingen ska behöva tvivla på svensk forskning eller sjukvård, och att ingen patient ska riskera att råka ut för behandlingar som är resultatet av oredlighet i forskning. Oredlighet i forskning leder även till brister i forskningens tillförlitlighet och kvalitet. Det är allvarligt om forskningsresultat som bygger på fusk har publicerats och resultaten ligger till grund för normer och policyutformning eller för hur processer, metoder och produkter utformas. Negativa konsekvenser är särskilt tydliga när det gäller medicinsk forskning, men gäller även andra forskningsområden.

I dag hanterar de svenska forskningshuvudmännen misstankar om oredlighet i forskning på olika sätt. Det är reglerat i författning att statliga universitet och högskolor ska utreda misstankar om oredlighet och att de under pågående utredning i vissa fall ska hämta in ett yttrande från expertgruppen för oredlighet i forskning vid Överklagandenämnden för etikprövning (se vidare avsnitt 5). Inom dessa ramar kan lärosätena hantera misstankarna på det sätt de önskar. De flesta lärosäten har beslutat om en hanteringsordning men dessa skiljer sig åt mellan lärosätena. För övriga forskningshuvudmän finns inga nationella regler eller riktlinjer om hur misstankar om oredlighet i forskning ska hanteras.

Regeringen har fått många signaler om att det nuvarande systemet för att hantera misstankar om oredlighet i forskning brister på flera områden.

Sådana brister är t.ex. att det inte finns någon enhetlig definition av oredlighet i forskning och inga enhetliga regler kring hur misstänkt oredlighet ska hanteras, att det därför finns alltför stora olikheter i utredningar om oredlighet, och att ett regelverk bara finns för statliga universitet och högskolor. Då yttranden från expertgruppen för oredlighet i forskning inte är bindande för lärosätena har dessa i flera fall tagit egna beslut som gått emot expertgruppens yttranden. Vidare kan universitets och högskolors intresse av att bevara sitt anseende i fråga om forskningskvalitet se ut att stå i motsatsförhållande till den opartiskhet de ska upprätthålla i sina utredningar om misstänkt oredlighet. Tilltron till lärosätenas utredningar kan därmed vara låg, även om utredningarna utförs på ett fullt sakligt korrekt sätt.

Frågor om oredlighet i forskning måste hanteras på ett sätt som främjar allmänhetens förtroende för forskningen. Systemet måste vara tydligt och rättssäkert och ge skydd och stöd till alla inblandade, dvs. till både de personer som har väckt frågor om misstanke om oredlighet och de som misstankar riktas mot.

En tydlig och rättssäker hantering av misstänkt oredlighet i forskning syftar också till att oredlighet ska upptäckas och att felaktiga forskningsresultat ska dras tillbaka eller rättas, vilket i sin tur bidrar till ökad tillförlitlighet och kvalitet i forskningen. En tydlig och rättssäker hantering förebygger också uppkomsten av oredlighet.

Regeringen arbetar med flera åtgärder för att bidra till att all forskning utförs i enlighet med god forskningssed. En sådan åtgärd är främjandet av öppen tillgång till forskningsresultat. Detta är ett arbete som pågår på både europeisk och svensk nivå. Öppen tillgång till forskningsresultat bidrar till att upprätthålla och främja en hög forskningskvalitet. När resultat blir snabbt tillgängliga kan forskningen snabbare gå framåt genom att fler forskare kan validera och bygga vidare på tidigare resultat. Öppen tillgång till forskningsresultat och forskningsdata bidrar också till att förebygga oredlighet i forskning genom att forskningsprocessen blir transparent och att forskningsdata kan granskas fritt och enkelt av både andra forskare och övriga aktörer i samhället. Regeringens målbild är att alla de vetenskapliga publikationer som är resultat av offentligt finansierad forskning bör bli omedelbart öppet tillgängliga direkt då de publiceras. Likaså bör forskningsdata som ligger till grund för vetenskapliga publikationer bli öppet tillgängliga samtidigt som den tillhörande publikationen (prop. 2016/17:50 s. 107). Detta gäller förstaså långt det är möjligt med hänsyn till bestämmelser om bl.a. sekretess. Såsom regeringen uttryckt i propositionen Kunskap i samverkan – för samhällets utmaningar och stärkt konkurrenskraft (prop. 2016/17:50) bör målbilden vara genomförd fullt ut senast inom tio år. En annan åtgärd är att de sex regionala etikprövningsnämnderna har ersatts av en ny etikprövningsmyndighet, för att skapa förutsättningar för effektivisering och enhetlig tillämpning av regelverket. Regeringen har också gett en utredare i uppdrag att se över etikprövningslagen och regeringen för verksamhet i gränsområdet mellan klinisk forskning och hälso- och sjukvård. Utredningen, som har tagit sig namnet Utredningen om översyn av etikprövningen, avlämnade sitt betänkande Etikprövning – en översyn av reglerna om forskning och hälso- och sjukvård (SOU 2017:104) i december 2017. Betänkandet har remissbehandlats och beredes för närvarande inom Regeringskansliet.

Som beskrivits ovan är grunden för forskningsetiken de enskilda forskarnas egna moraliska omdömen, men även forskningshuvudmännen har ett ansvar för att forskningen utförs i enlighet med god forskningssed. Regeringen ser behov av både ökat förebyggande arbete för att främja god sed i forskningen och en ny ordning för att hantera oredlighet. I denna proposition föreslås en tydligare reglering på dessa områden.

5 Dagens system

5.1 Benämningar på olika aktörer

Forskning bedrivs inom ett flertal olika organ. I etikprövningslagen används begreppet forskningshuvudman, vilket i 2 § definieras som ”en statlig myndighet eller en fysisk eller juridisk person i vars verksamhet forskningen utförs”.

Universitet och högskolor som har staten som huvudman och som omfattas av högskolelagen benämns i propositionen statliga universitet och högskolor. Enskilda utbildningsanordnare som har fått tillstånd att utfärda examina enligt lagen (1993:792) om tillstånd att utfärda vissa examina benämns enskilda utbildningsanordnare eller enskilda utbildningsanordnare som omfattas av lagen om tillstånd att utfärda vissa examina.

5.2 Vetenskapens trovärdighet och god forskningssed ska värnas i de statliga universitetens och högskolornas verksamhet

Som nämnts ska enligt högskolelagen vetenskapens trovärdighet och god forskningssed värnas i de statliga universitetens och högskolornas verksamhet. Verksamheten ska också avpassas så att en hög kvalitet nås i utbildningen och forskningen (1 kap. 3 a och 4 §§).

Begreppet god forskningssed definieras inte i högskolelagen eller i någon annan författning. I betänkandet God sed i forskningen (SOU 1999:4), som föregick införandet av den aktuella bestämmelsen, beskrivs god sed i forskningen som den moraliska praxis som utvecklas då forskningens olika aktörer i dialog med det omgivande samhället kritiskt reflekterar kring forskningsverksamheten.

För andra forskningshuvudmän finns inte något motsvarande lagfäst krav om att värna vetenskapens trovärdighet och god forskningssed inom den egna forskningsverksamheten. För enskilda utbildningsanordnare gäller dock att utbildningen ska vila på vetenskaplig eller konstnärlig grund och på beprövad erfarenhet samt bedrivs så att den i övrigt uppfyller de krav som uppställs på utbildning i 1 kap. högskolelagen (2 § lagen om tillstånd att utfärda vissa examina).

5.3 Statliga universitet och högskolor är skyldiga att utreda misstankar om oredlighet i forskning

Prop. 2018/19:58

För statliga universitet och högskolor finns bestämmelser om utredning av misstankar om oredlighet i högskoleförordningen (1993:100). Ett statligt universitet eller en statlig högskola som genom en anmälan eller på något annat sätt får kännedom om en misstanke om oredlighet i forskning, konstnärlig forskning eller utvecklingsarbete vid lärosätet ska utreda misstankarna. Begreppet oredlighet definieras inte i författning. Universitetet eller högskolan får under pågående utredning hämta in ett yttrande från expertgruppen för oredlighet i forskning hos Överklagandenämnden för etikprövning. Om den person som väckt frågan om misstanke om oredlighet, eller den person som misstanken riktas mot, begär det, ska lärosätet hämta in ett sådant yttrande. Något yttrande behöver dock inte hämtas in, om lärosätet bedömer det som uppenbart obehövligt (1 kap. 16 § högskoleförordningen). För övriga forskningshuvudmän är det inte författningsreglerat hur de ska utreda misstankar om oredlighet i forskning.

5.4 Expertgruppen för oredlighet i forskning yttrar sig på begäran av statliga universitet och högskolor

Expertgruppen för oredlighet i forskning inrättades den 1 januari 2010 vid Centrala etikprövningsnämnden, som den 1 januari 2019 bytte namn till Överklagandenämnden för etikprövning. Expertgruppen ska på begäran av ett universitet eller en högskola som har staten som huvudman och som omfattas av högskolelagen yttra sig i ärenden som rör utredningar av misstankar om oredlighet i forskning, konstnärlig forskning samt utvecklingsarbete. Expertgruppen ska bestå av en ordförande och sex övriga ledamöter. De övriga ledamöterna ska ha vetenskaplig kompetens inom olika forskningsområden, varav en ledamot ska företräda etisk sakkunskap. Varje ledamot ska ha en personlig ersättare. Ordföranden och ersättaren för ordföranden ska vara eller ha varit ordinarie domare. En ledamot eller ersättare för en ledamot får inte vara ledamot av Vetenskapsrådets styrelse eller något av Vetenskapsrådets särskilda beslutsorgan eller inneha motsvarande funktion hos andra statliga organ vars huvudsakliga uppgift är forskningsfinansiering. För enskilda ärenden får expertgruppen utse sakkunniga.

Ordföranden och övriga ledamöter samt ersättare för dessa utses av regeringen för tre år. Tre ledamöter samt ersättare för dessa utses efter förslag av den samordningsgrupp som finns vid Vetenskapsrådet, Forskningsrådet för miljö, areella näringar och samhällsbyggande, Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd, Verket för innovationssystem och Statens energimyndighet. En ledamot samt ersättare utses efter förslag av Överklagandenämnden för etikprövning och två ledamöter samt ersättare efter förslag av Sveriges universitets- och högskoleförbund (9–12 §§ förordningen [2007:1068] med instruktion för Överklagandenämnden för etikprövning).

6 Ett nationellt system för hantering av misstankar om oredlighet i forskning ska införas

6.1 En nämnd för prövning av frågor om oredlighet i forskning ska inrättas

Regeringens förslag: Frågor om oredlighet i forskning ska prövas av en särskild nämnd.

Regeringens bedömning: Expertgruppen för oredlighet i forskning vid Överklagandenämnden för etikprövning bör avvecklas i samband med att nämnden inrättas.

Utredningens förslag: Överensstämmer i huvudsak med regeringens förslag och bedömning. Utredningen föreslår också att det av myndighetens instruktion ska framgå att myndighetens namn ska vara Oredlighetsnämnden.

Remissinstanserna: En majoritet av de remissinstanser som har yttrat sig tillstyrker eller har inget att invända mot förslaget. Detta gäller bl.a. *Statens medicinsk-etiska råd, Statskontoret, Uppsala universitet, Lunds universitet, Karolinska institutet, Umeå universitet, Örebro universitet, Högskolan Kristianstad, Konstfack, Kungl. Konsthögskolan, Mälardalens högskola, Stockholms konstnärliga högskola, Malmö högskola, Södertörns högskola, Chalmers tekniska högskola AB, Stiftelsen Rödakorshemmet, Stiftelsen Högskolan i Jönköping, Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut, Statens energimyndighet, Vetenskapsrådet, Trafikverket, Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien, Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien, Svenska Läkaresällskapet, Sveriges universitetslärare och forskare (SULF), Apotekarsocieteten, Sveriges förenade studentkårer och Transparency International Sverige.*

Linköpings universitet och *Mittuniversitetet* är positiva till den föreslagna myndigheten om definitionen av oredlighet i forskning vidgas.

Flera remissinstanser föreslår ett annat namn på myndigheten. *Totalförsvarets forskningsinstitut* föreslår Nämnden för redlighet i forskning, *Regionala etikprövningsnämnden i Stockholm* föreslår Granskningsnämnden för god forskningssed, *Universitetskanslersämbetet* föreslår Prövningsnämnden för oredlighet i forskning, *Stockholms universitet, Kungl. Tekniska högskolan* och *Regionala etikprövningsnämnden i Stockholm* föreslår Nämnden för prövning av oredlighet i forskning, *Högskolan i Borås* föreslår Nämnden för stävjande av oredlighet i forskning, *Högskolan Väst* föreslår Forskningens förtroendenämnd och *Svenska Militärläkarföreningen* anser att ett mer neutralt ord bör användas, enligt modellen ansvarsnämnd och liknande. Även *Sophiahemmet, Ideell förening*, avstyrker namnet Oredlighetsnämnden.

Regionala etikprövningsnämnden i Linköping, Jönköpings läns landsting och *Uppsala läns landsting* förordar att organet för utredning av oredlighet även fortsättningsvis inlemmas i Centrala etikprövningsnämnden men styrs av den nya tydligare lagregleringen som föreslås, eller via änd-

rad arbetsfördelning mellan forskningsutförare och expertgruppen. *Sveriges lantbruksuniversitet* och *Stockholms konstnärliga högskola* förordar att oredlighet i stället prövas av ett beslutsorgan inom Universitetskanslersämbetet.

Stockholms universitet anser att ett potentiellt problem med förslaget är gränsdragningen mellan vad som ska hanteras lokalt och vad som ska hanteras av den nya myndigheten. *Stiftelsen för strategisk forskning* anser att det finns risk för avprofessionalisering och ineffektivitet vid lärosätena när uppgiften att utreda oredlighet i forskning förs från forskningsutföraren till en annan myndighet. Stiftelsen påpekar också att den föreslagna hanteringen riskerar att resultera i längre handläggningstider i ärendena. *Luleå tekniska universitet* är tveksamt till förslaget om en ny myndighet. Enligt universitetet ökar inte sannolikheten att upptäcka fler fall av oredlighet per automatik för att en ny myndighet inrättas, utan det skapar merkostnader som riskerar att urholka medel för kärnverksamheten. Med en ny myndighet finns enligt universitetet även risken att lärosätena avhänder sig ansvaret för dessa frågor till den nya myndigheten vilket skulle vara mycket olyckligt.

Linnéuniversitetet och *Högskolan i Halmstad* avstyrker förslaget med hänvisning till att ansvaret för hanteringen av misstankar om oredlighet i forskning ska ligga på forskningsutförarna. *Sveriges Kommuner och Landsting (SKL)* avstyrker förslaget och anser att det torde vara fullt möjligt att genom förtydliganden eller åläggande till universitet och högskolor rörande möjligheten/skyldigheten att inhämta utlåtanden från expertgruppen för oredlighet i forskning vid Centrala etikprövningsmyndigheten stärka dess normerande verkan. Det torde också enligt SKL vara fullt möjligt att klargöra för lärosätena att de enligt nuvarande regelverk förutsätts följa expertgruppens rekommendationer och beslut i enskilda ärenden.

Skälen för regeringens förslag och bedömning

Oberoende utredningar av oredlighet ökar trovärdigheten

Enligt regeringens mening måste frågor om oredlighet i forskning hanteras på ett sätt som främjar allmänhetens förtroende för forskningen. En tydlig och rättssäker hantering av misstänkt oredlighet syftar också till att oredlighet ska upptäckas och att felaktiga forskningsresultat ska dras tillbaka eller rättas, vilket i sin tur bidrar till ökad tillförlitlighet och kvalitet i forskningen och därmed trygghet för bl.a. patienter i vården.

Som framgått av avsnitt 4 finns det brister i dagens system där varje forskningshuvudman ansvarar för att utreda oredlighet inom den egna organisationen. Det finns dels risk att utredningarna utförs på olika sätt, dels kan trovärdigheten i utredningarna ifrågasättas eftersom forskningshuvudmännen samtidigt har ett intresse av att påvisa att oredlighet inte förekommer inom den egna organisationen. Yttrandena från expertgruppen för oredlighet i forskning har inte heller blivit tillräckligt normerande, vilket delvis beror på att expertgruppen och de olika lärosätena har olika definitioner av oredlighet i forskning. Lärosätena har i vissa fall beslutat att fria en misstänkt forskare när expertgruppen har kommit fram till att denne har gjort sig skyldig till oredlighet, och tvärtom fällt en forskare när

expertgruppen har kommit fram till att han eller hon inte gjort sig skyldig till oredlighet.

Utredningen har föreslagit ett system där oredlighet i forskning prövas av en central instans. Den stora majoriteten av de remissinstanser som har yttrat sig stöder en modell där en central första instans utreder oredlighet i forskning. Regeringen bedömer att en sådan ordning bättre än i dag skulle kunna säkerställa att misstankar om oredlighet i forskning hanteras på ett opartiskt och enhetligt sätt. Detta skulle ytterligare stärka kvaliteten och trovärdigheten i svensk forskning. Ett par remissinstanser anser dock att ansvaret för att utreda oredlighet även i fortsättningen ska ligga på forskningshuvudmännen, men att en instans bör inrättas för överprövning av deras beslut. Regeringen anser dock att utredningens förslag, där en oberoende instans utreder oredlighet i forskning som första instans, är att föredra. Det löser problemen med trovärdighet och olikheter i utredningarna på ett mer direkt sätt än om en överklagandeinstans ska stå för normeringen. Några remissinstanser anför att systemet kan komma att bli onödigt dyrt. Regeringen bedömer tvärtom att även effektivitetsskäl talar för att oredlighet i forskning ska utredas centralt, eftersom kompetensen samlas på ett ställe och olika organisationer för liknande verksamhet inte behöver byggas upp. Varje enskild forskningshuvudman hanterar få eller inga fall av oredlighet varje år, vilket gör det svårt att upprätthålla en kompetens på området. Samtidigt är en nackdel med att flytta ansvaret från forskningshuvudmännen till en central instans just att forskningshuvudmännen förlorar kompetens om hantering av oredlighet i forskning. Eftersom de bör arbeta aktivt för att stärka god forskningssed och förebygga oredlighet i forskning skulle det ur den aspekten kunna vara negativt att de inte själva får utreda misstänkt oredlighet. Detta påpekas bl.a. av *Stiftelsen för strategisk forskning*.

Vid en samlad bedömning av för- och nackdelar anser regeringen dock att fördelarna med ett system där misstankar om oredlighet i forskning prövas nationellt av en central instans väger tyngre än nackdelarna, och att en sådan ordning skapar bäst förutsättningar för att misstankar om oredlighet i forskning hanteras på ett opartiskt och enhetligt sätt. Forskningshuvudmännen bör kunna bygga upp kompetens kring god forskningssed och hantering av andra avvikelser från sådan sed än de som räknas som oredlighet i forskning, samtidigt som ansvaret för att utreda oredlighet ligger hos en central instans.

En ny nämndmyndighet

Utredningen har övervägt för- och nackdelar med två alternativ: att inrätta en nämndmyndighet eller att inrätta ett beslutsorgan inom en befintlig myndighet. Regeringen instämmer i utredningens slutsats att en fristående statlig nämndmyndighet är den mest lämpliga formen för det organ som ska pröva frågor om oredlighet i forskning. Även majoriteten av de remissinstanser som har yttrat sig instämmer i detta, men några av dem förordar i stället att organet ska inrättas inom en befintlig myndighet eller att dagens expertgrupp för oredlighet i forskning förstärks. Regeringen anser dock att det är viktigt att den nya instansen får en fristående och tydlig roll och att en nämndmyndighet då är att föredra framför ett beslutsorgan inom en

annan myndighet. Kostnaderna för en nämnd bedöms inte vara större än kostnaderna för ett beslutsorgan.

Enligt regeringens mening bör en grupp av experter kollektivt besluta i ärenden om oredlighet i forskning, liksom dagens expertgrupp för oredlighet i forskning. Myndighetens uppgifter kommer att vara väl avgränsade och författningsreglerade, och antalet ärenden per år bedöms bli begränsat.

Den föreslagna ordningen innebär att forskningshuvudmännen kommer att ha ansvar för att hantera andra avvikelser från god forskningssed än de som utgör oredlighet i forskning. *Stockholms universitet* anser att ett potentiellt problem är gränsdragningen mellan vad som ska hanteras lokalt och vad som ska hanteras av den nya myndigheten. Exakt vad som ska utredas på nationell nivå av nämnden respektive på lokal nivå av forskningshuvudmännen beror på hur oredlighet i forskning definieras i den nya regleringen (se vidare avsnitt 8.2), och kommer därefter att tydliggöras i nämndens praxis.

Myndighetens organisationsform, ledamöter och uppgifter

En sådan nämnd som föreslås är en förvaltningsmyndighet under regeringen. Regeringen kan med stöd av den s.k. restkompetensen (8 kap. 7 § första stycket 2 regeringsformen) i förordning reglera myndigheters organisation, arbetsuppgifter och inre verksamhetsformer.

Nämnden bör bestå av en ordförande och övriga ledamöter och det bör få utses ersättare för samtliga. Med hänsyn bl.a. till nämndens domstolsliknande funktion bör ordföranden och ersättaren för ordföranden vara eller ha varit ordinarie domare. De övriga ledamöterna bör i enlighet med utredningens förslag ha vetenskaplig kompetens inom olika områden. Bland ledamöterna bör det också finnas dokumenterad erfarenhet av arbete med frågor om god forskningssed. Regeringen bör utse nämndens ledamöter och ersättare. I många fall kan det behövas särskild kompetens inom ett visst forskningsområde för att utreda ett ärende om misstänkt oredlighet, och sådan kompetens kommer inte alltid att finnas inom nämnden. Därför bör nämnden få utse sakkunniga för särskilda ärenden. Nämndens administration kommer att vara mycket begränsad och därför är det lämpligt att en värdmyndighet upplåter lokaler och svarar för att administrativa och handläggande uppgifter utförs åt nämnden. I lagrådsremissen gjordes bedömningen att Vetenskapsrådet, med säte i Stockholm, bör vara nämndens värdmyndighet. Mot bakgrund av regeringens vilja att inga nya myndigheter ska placeras i Stockholm under mandatperioden gör regeringen nu bedömningen att den nya nämnden i stället bör placeras i Uppsala, med Etikprövningsmyndigheten som värdmyndighet. Regeringen anser att Etikprövningsmyndigheten utifrån sitt uppdrag inom det forskningsetiska området är en lämplig värd åt den nya nämnden. *Kammarrätten i Jönköping* anser att det bör övervägas om nämndens sammansättning bör regleras i lagen i stället för i nämndens instruktion. Det förekommer att nämndmyndigheters sammansättning regleras i lag i stället för i förordning, men i detta fall anser regeringen att regleringen bör göras på förordningsnivå, vilket också utredningen föreslår. Myndigheten är ny och regeringen bör ha möjlighet att ändra nämndens sammansättning om det framkommer skäl för detta. Inga invändningar mot en reglering i förordning har i övrigt framkommit i remissvaren.

Nämndens huvudsakliga verksamhet bör vara att pröva misstankar om oredlighet i forskning. Nämnden bör också ansvara för omvärldsbevakning och kunskapsspridning gällande frågor om god forskningssed, genom att bl.a. i en årlig rapport sammanställa, analysera och utvärdera information om sina egna avgöranden och information från forskningshuvudmännen.

Myndighetens namn

Utredningen föreslår att det av myndighetens instruktion ska framgå att myndighetens namn ska vara Oredlighetsnämnden. De flesta remissinstanser tillstyrker eller har inget att invända mot det namnet, men bland remissvaren finns också flera andra namnförslag. Regeringen föreslog i lagrådsremissen att namnet Oredlighetsnämnden skulle framgå i lag. *Lagrådet* anför i sitt yttrande att det tillhör ovanligheten att på detta sätt namnge en nämnd direkt i lagtexten. Lagrådet anser dessutom att namnfrågan bör övervägas på nytt, bl.a. mot bakgrund av att det föreslagna namnet inte på något sätt signalerar att det är en nämnd som prövar frågor om oredlighet inom just forskningsområdet. Regeringen föreslår därför, i likhet med utredningen, att nämndens namn inte ska framgå i lag och avser i stället att reglera namnet i förordning. I denna proposition kommer nämnden att benämnas den särskilda nämnden eller nämnden som ska pröva oredlighet i forskning. Regeringen har för avsikt att på nytt överväga namnfrågan inom ramen för det kommande arbetet med nämndens instruktion.

Expertgruppen för oredlighet i forskning bör avvecklas

Inrättandet av expertgruppen för oredlighet i forskning vid Centrala etikprövningsnämnden föregicks av en bedömning om detta i propositionen Ett lyft för forskning och innovation (prop. 2008/09:50). Den 1 januari 2019 bytte Centrala etikprövningsnämnden namn till Överklagandenämnden för etikprövning. När den nämnd som ska pröva oredlighet i forskning inrättas kommer de statliga universiteten och högskolorna och de andra berörda forskningshuvudmännen att anmäla misstänkt oredlighet i forskning till den nämnden i stället för att utreda misstankarna i egen regi. Expertgruppen bör därför avvecklas i samband med att nämnden inrättas.

6.2 En ny lag om ansvar för god forskningssed och prövning av oredlighet i forskning ska införas

Regeringens förslag: Det ska införas en lag om ansvar för god forskningssed och prövning av oredlighet i forskning.

Lagen ska innehålla bestämmelser om forskares och forskningshuvudmäns ansvar för att forskning utförs i enlighet med god forskningssed och om förfarandet vid prövning av frågor om oredlighet i forskning. Det ska i högskolelagen upplysas om att det i lagen om ansvar för god forskningssed och prövning av oredlighet i forskning finns sådana bestämmelser.

Utredningens förslag: Överensstämmer i huvudsak med regeringens förslag. Utredningen föreslår dock en annan benämning på lagen.

Remissinstanserna: En majoritet av de remissinstanser som har yttrat sig tillstyrker eller har inget att invända mot förslaget. Detta gäller bl.a. *Förvaltningsrätten i Stockholm, Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd, Statens medicinsk-etiska råd, Universitetskanslersämbetet, Uppsala universitet, Lunds universitet, Umeå universitet, Kungl. Tekniska högskolan, Gymnastik- och idrottshögskolan, Högskolan i Gävle, Mälardalens högskola, Södertörns högskola, Chalmers tekniska högskola AB, Ersta Sköndal högskola AB, Sophiahemmet, Ideell förening, Trafikverket, Uppsala läns landsting, Västernorrlands läns landsting, Örebro läns landsting, Apotekarsocieteten och Sveriges universitetslärare och forskare (SULF).*

Kammarrätten i Jönköping påpekar att lagförslaget saknar bemyndiganden till regeringen eller annan myndighet.

Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) avvisar den föreslagna lagen om prövning av oredlighet i forskning med hänvisning till att dagens befintliga reglering genom bl.a. högskolelagen och etikprovningsslagen torde vara tillräcklig.

Skälen för regeringens förslag: Som nämnts tidigare hanterar de svenska forskningshuvudmännen misstankar om oredlighet i forskning på olika sätt. Det är reglerat i förordning att statliga universitet och högskolor ska utreda misstankar om oredlighet i forskning och att de under pågående utredning i vissa fall ska hämta in ett yttrande från expertgruppen för oredlighet i forskning vid Överklagandenämnden för etikprovning. Inom dessa ramar kan de statliga universiteten och högskolorna hantera misstankarna på det sätt de önskar. De flesta har beslutat om en egen hanteringsordning, men dessa skiljer sig åt mellan lärosätena. För övriga forskningshuvudmän finns inga nationella regler eller riktlinjer om hur misstankar om oredlighet i forskning ska hanteras.

Olika regler och system för olika forskningshuvudmän innebär otydlighet och rättsosäkerhet. Regeringen föreslår därför i föregående avsnitt att misstankar om oredlighet i forskning ska prövas av en ny myndighet, en särskild nämnd. Som närmare utvecklas i avsnitt 6.3 föreslår regeringen att den nya ordningen för hur misstankar om oredlighet i forskning ska hanteras ska gälla statliga universitet och högskolor, andra statliga myndigheter, statliga bolag och stiftelser, kommuner och landsting, kommunala bolag, ekonomiska föreningar och stiftelser samt enskilda utbildningsanordnare som omfattas av lagen om tillstånd att utfärda vissa examina. Regeringen anser att det nya systemet bör regleras i lag. De flesta remissinstanser som har yttrat sig har också varit positiva till eller inte haft något att invända mot en lagreglering. En lagreglering ger förutsättningar för att misstänkt oredlighet i forskning hanteras på ett enhetligt och transparent sätt, oavsett i vilken verksamhet den misstänkta oredligheten har begåtts. Detta innebär en större rättsäkerhet både för den som anmäler och den som blir anmäld. För forskarsamhället och allmänheten blir det tydligt vad som ska göras och vem som ska göra det. I avsnitt 7 föreslår regeringen att lagen också ska innehålla bestämmelser om forskares och forskningshuvudmäns ansvar för att forskning utförs i enlighet med god forskningssed. Mot bakgrund av ovanstående föreslår regeringen att en ny lag benämnd lagen om ansvar för god forskningssed och prövning av

oredlighet i forskning ska införas. Lagens namn har formulerats i enlighet med *Lagrådets* förslag. Lagens närmare innehåll behandlas i avsnitt 6.3–9.5 samt 12 och 13. Regeringen bedömer att den föreslagna regleringen kommer att bidra till att ett högt förtroende för svensk forskning upprätthålls. En liknande utveckling med författningsreglering av etiska frågor som tidigare inte har reglerats i författning utan setts som de enskilda forskarnas och forskningshuvudmännens moraliska ansvar, har genom regelverket för etikprövning redan skett när det gäller vissa andra forskningsetiska frågor. Regeringens avsikt är att hela det forskningsetiska regelverket ska vara sammanhållet, väl avvägt och tydligt för forskare, forskningshuvudmän och det omgivande samhället.

För tydlighets skull bör en bestämmelse som upplyser om lagen om ansvar för god forskningssed och prövning av oredlighet i forskning införas i högskolelagen.

6.3 Vilka forskningshuvudmän ska omfattas av bestämmelserna?

Regeringens förslag: Forskningshuvudman ska i lagen om prövning av oredlighet i forskning definieras som en statlig myndighet eller en fysisk eller juridisk person i vars verksamhet forskning utförs.

Det ska anges i lagen att den ska tillämpas på forskning som utförs av

1. universitet och högskolor som har staten som huvudman och som omfattas av högskolelagen,
2. andra statliga myndigheter,
3. staten i form av aktiebolag, om bolagets verksamhet är reglerad i lag eller någon annan författning eller om staten som ägare eller genom tillskott av statliga anslagsmedel eller genom avtal eller på något annat sätt har ett bestämmande inflytande över verksamheten,
4. staten i form av stiftelse, om stiftelsens verksamhet är reglerad i lag eller någon annan författning eller om stiftelsen är bildad av eller tillsammans med staten eller förvaltas av en statlig myndighet,
5. kommuner och landsting, eller av aktiebolag, handelsbolag, ekonomiska föreningar och stiftelser där kommuner eller landsting utövar ett rättsligt bestämmande inflytande, och
6. enskilda utbildningsanordnare som har tillstånd att utfärda examina enligt lagen om tillstånd att utfärda vissa examina.

Regeringen ska få meddela föreskrifter om undantag från lagens tillämpningsområde för forskningshuvudmän som bedriver forskning inom det försvars- och säkerhetspolitiska området. Regeringen ska också få besluta om sådana undantag i enskilda fall.

Utredningens förslag: Överensstämmer i huvudsak med regeringens förslag. Utredningen föreslår inte att regeringen ska få meddela föreskrifter och i enskilda fall besluta om undantag från lagens tillämpningsområde för forskningshuvudmän som bedriver forskning inom det försvars- och säkerhetspolitiska området. Utredningen föreslår att begreppet forskningsutförare ska användas i lagen, vilken definieras som ”den i vars verksamhet forskningen utförs”.

Remissinstanserna: En majoritet av de remissinstanser som har yttrat sig tillstyrker eller har inget att invända mot förslaget. Detta gäller bl.a. *Mälardalens högskola, Stockholms konstnärliga högskola, Chalmers tekniska högskola AB, Stiftelsen Rödakorshemmet, Trafikverket, Statens väg- och transportforskningsinstitut, Livsmedelsverket, Naturhistoriska riksmuseet, Uppsala läns landsting, Västerbottens läns landsting, Sveriges universitetslärare och forskare (SULF) och Sveriges förenade studentkårer.*

Umeå universitet anser att den i vars verksamhet forskningen utförs bör benämnas forskningshuvudman och inte forskningsutförare för att nå samstämmighet med hur dessa benämns och definieras i etikprövningslagen. Benämningen forskningshuvudman är enligt universitetet etablerad i forskarsamhället. Även *Regionala etikprövningsnämnden i Stockholm, Ersta Sköndal högskola AB* och *Gisela Dahlquist* föreslår att begreppet forskningshuvudman används.

Västerbottens läns landsting påpekar att förslaget innebär en inskränkning i det kommunala självstyret för landsting/regioner, men landstinget delar betänkandets slutsats att denna inskränkning är begränsad i relation till ändamålet, vilket är att kunna garantera trovärdigheten för svensk forskning.

Statens väg- och transportforskningsinstitut anser att utredningens förslag är otydligt i fråga om hur övriga forskningsbedrivande statliga myndigheter vid sidan av universitet och högskolor ska integreras i de förslag till processer och former som förs fram. Institutets bedömning är att forskningsinstitut, vars huvudsakliga syfte är att bedriva forskning, ska likställas och inordnas i kategorin statliga universitet och högskolor.

Totalförsvarets forskningsinstitut påpekar i ett kompletterande remissvar att det finns vissa problem och oklarheter med den föreslagna ordningen som avser försvars- och säkerhetsområdet. Forskning på försvars- och säkerhetsområdet är enligt Totalförsvarets forskningsinstitut ofta av känslig karaktär och omfattas inte sällan av sekretess. Myndighetens egen forskning är i stora delar av särskild karaktär. Det kan t.ex. handla om forskning som har koppling till svensk militär förmåga och förmågeutveckling och därmed innefattar uppgifter om denna förmåga och dess utvecklingsbehov. Uppgifterna är ofta av synnerlig betydelse för rikets säkerhet och omfattas av stark sekretess. Andra delar av verksamheten bedrivs i samarbete med andra stater eller mellanfolkliga organisationer och bygger på ett stort mått av ömsesidigt förtroende mellan stater och organisationer. Även om den föreslagna regleringen innehåller skydd för uppgifter som omfattas av sekretess är Totalförsvarets forskningsinstituts bedömning att den egna forskningsverksamheten i stora delar är av sådan karaktär att den inte bör underkastas den föreslagna regleringen, utan myndighetens verksamhet bör generellt undantas från lagens tillämpningsområde. Myndigheten anser dock att det ska finnas en möjlighet att i vissa fall anmäla forskning och underställa denna nämndens prövning, och att utformningen av en sådan ordning bör bli föremål för ytterligare överväganden.

Flera remissinstanser, däribland *Statens veterinärmedicinska anstalt, Uppsala universitet, Karolinska institutet, Forskningsrådet för miljö, areella näringar och samhällsbyggande* och *Apotekar societeten* efterfrågar ett förtydligande i fråga om huruvida nämnden ska granska

forskning där t.ex. privata företag som inte omfattas av regleringen är medsökande och fristående partners i forskningsprojekt som leds av t.ex. ett universitet eller en statlig myndighet. Statens veterinärmedicinska anstalt undrar om det då är medelsförvaltaren som ställs som ansvarig för att den privata forskningsutföraren följer god forskningssed.

Lunds universitet, Vetenskapsrådet, Centrala etikprövningsnämnden och Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien anser att det finns risk att samarbetsprojekt förläggs vid forskningsutförare som inte omfattas av den föreslagna lagen av dem som önskar att deras forskning inte ska granskas på det sätt som föreslås i utredningen. *RISE Research Institutes of Sweden AB* anser att en utredning av oredlighet som enbart har tillgång till de delar av ett samverkansprojekt som bedrivs av ett lärosäte men saknar tillgång till de delar som drivs av andra aktörer inte kan genomföras på ett trovärdigt sätt.

Flera remissinstanser anser att alla forskningsutförare, dvs. även privata företag, ska omfattas av bestämmelserna. Detta gäller bl.a. *Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd, Statens medicinsk-etiska råd, Lunds universitet, Kungl. Tekniska högskolan, Vetenskapsrådet, Centrala etikprövningsnämnden, Stiftelsen Högskolan i Jönköping, Naturhistoriska riksmuseet, Jönköpings läns landsting, Kungl. Ingenjörsvetenskapsakademien, Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien, Läkemedelsindustriföreningen, RISE Research Institutes of Sweden AB, Svenska Läkaresällskapet, Sveriges läkarförbund, Naturvetarna* och *Regionala etikprövningsnämnden i Linköping. Linköpings universitet* anser att det finns anledning att överväga om även privata företag, organisationer och stiftelser ska omfattas. Som skäl anför universitetet att sådana organisationer i många fall tilldelas forskningsmedel från statliga myndigheter, att lärosätenas forskning ofta bedrivs i samverkan med olika privata organisationer och att det inom högskolesektorn är vanligt förekommande med s.k. delade anställningar där en forskare utöver sin tjänst vid ett lärosäte, även har en anställning eller ett uppdrag i ett privat företag. *Svenska Läkaresällskapet* för fram att en möjlighet är att åtminstone inkludera den forskning som avser människor och omfattas av etikprövningslagen. Några remissinstanser, däribland *Stockholms universitet, Karolinska institutet, Högskolan Dalarna, Högskolan Kristianstad* och *Kungl. Vetenskapsakademien* vill att frågan om huruvida privata forskningsutförare ska ingå i systemet ska utredas närmare.

Institutet för Rymdfysik, Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut, Forskningsrådet för miljö, areella näringar och samhällsbyggnad, Statens energimyndighet, Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien och *Naturvetarna* anser att all forskning som finansieras av offentliga medel ska kunna utredas i enlighet med det föreslagna regelverket. Statens energimyndighet anser att det är viktigt att tillse att även om endast en del av ett forskningsprojekt finansierats med offentliga medel ska hela projektet kunna utredas, eftersom det i många fall är svårt att separera olika delar från varandra. *RISE Research Institutes of Sweden AB* påpekar att det inom EU:s forskningsprogram Horisont 2020 finns allmänna bestämmelser i det s.k. Multi-client Grant Agreement (MGA) om att parter måste bidra till att utreda misstänkt oredlighet i forskningen och att detta ska ske i enlighet med respektive lands nationella regler. I majoriteten av Horisont 2020-projekten ingår privata företag och det vore enligt RISE Reserch

Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) avvisar tvingande krav på statlig reglering av kommuners, landstings och regioners hantering av misstänkt oredlighet i forskning samtidigt som privata forskningsutförare och forskningsfinansiärer undantas från dessa.

Som nämnts i avsnitt 3 har ett antal instanser beretts tillfälle att yttra sig över ett utkast till lagrådsremiss med ett förslag som överensstämmer med vad som anges i rutan ovan. *SKL* vidhåller sin inställning. *Försvarshögskolan* ställer sig bakom lagrådsremissen och anser att möjligheten till undantag från lagens tillämpningsområde svarar upp mot högskolans eventuella behov att skydda försvarshemligheter etc. om denna osannolika situation skulle uppstå. *Riksbanken* har inga synpunkter på lagrådsremissen.

Skälen för regeringens förslag

Begreppet forskningshuvudman ska användas i den föreslagna lagen

Utredningen föreslår att begreppet forskningsutförare ska användas i den föreslagna lagen om prövning av oredlighet i forskning. En forskningsutförare föreslås definieras som ”den i vars verksamhet forskningen utförs”. I etikprövningslagen används i stället begreppet forskningshuvudman, som där definieras som ”en statlig myndighet eller en fysisk eller juridisk person i vars verksamhet forskningen utförs”. *Umeå universitet* och *Ersta Sköndal högskola AB* anser att begreppet forskningshuvudman är etablerat i forskarsamhället och att den i vars verksamhet forskningen utförs bör benämnas forskningshuvudman även i den föreslagna lagen om prövning av oredlighet i forskning. Även *Regionala etikprövningsnämnden i Stockholm* anser att forskningshuvudman bör användas i den föreslagna lagen. Regeringen uppfattar det som att utredningens definition av forskningsutförare avser samma sak som definitionen av forskningshuvudman i etikprövningslagen, även om definitionen i etikprövningslagen också anger vilka typer av rättssubjekt som kan vara forskningshuvudmän. Att då ha två olika beteckningar i de två olika lagarna skulle enligt regeringen vara förvirrande. Eftersom beteckningen forskningshuvudman är väletablerad och redan förekommer i forskningsetisk lagstiftning föreslår regeringen, i likhet med *Umeå universitet* och *Ersta Sköndal högskola AB* att den ska användas i lagen om prövning av oredlighet i forskning, och där definieras på samma sätt som i etikprövningslagen. Regeringen föreslår således att forskningshuvudman i den nya lagen definieras som ”en statlig myndighet eller en fysisk eller juridisk person i vars verksamhet forskning utförs”.

Begreppet forskningshuvudman kommer därmed också att användas i denna proposition, förutom när utredningens förslag och remissinstansernas synpunkter redovisas. Remissinstanserna använder vanligen utredningens beteckning forskningsutförare.

Regleringen av hur oredlighet ska hanteras ska utvidgas till att omfatta fler forskningshuvudmän än bara statliga universitet och högskolor

I dag finns en reglering om utredning av oredlighet i forskning för statliga universitet och högskolor, men inte för andra forskningshuvudmän. Regeringen anser att en reglering av hur oredlighet ska hanteras bör utvidgas

till att omfatta fler forskningshuvudmän. Så långt som möjligt bör all forskning och alla forskningshuvudmän omfattas av samma reglering. Misstänkt oredlighet i forskning kan förekomma i all forskningsverksamhet oavsett huvudman, och rättssäkerhetsskäl talar för att den bör hanteras på samma sätt för att minska risken för att lika fall bedöms olika. Ett annat skäl för att utvidga regleringen till att gälla fler forskningshuvudmän är att en forskningshuvudman varje år vanligen hanterar få eller inga fall av oredlighet. Regeringen bedömer att det är mer effektivt att forskningshuvudmännen får lämna sina ärenden till en särskild nämnd än att de upprätthåller varsin egen organisation för utredning av oredlighet. Frågan om vilka forskningshuvudmän som bör omfattas av den nya lagen behandlas nedan.

Statliga universitet och högskolor

Statliga universitet och högskolor har i dag en författningsreglerad skyldighet att i sin verksamhet värna vetenskapens trovärdighet och god forskningssed, och det är endast dessa forskningshuvudmän som enligt författning är skyldiga att utreda misstänkt oredlighet inom den egna verksamheten. Att statliga universitet och högskolor ska ingå i ett nationellt enhetligt system för prövning av oredlighet i forskning är därför självklart.

Övriga statliga myndigheter samt statliga bolag och stiftelser

Forskning utförs också inom ett flertal statliga myndigheter som inte är universitet eller högskolor. Regeringen ser inga skäl för att statliga myndigheter som bedriver forskning inte som huvudregel ska ingå i det nationella systemet (regeringen återkommer till frågan om forskning inom det försvars- och säkerhetspolitiska området nedan). Statliga myndigheters forskningsverksamhet är mycket liten i förhållande till de statliga universitetens och högskolornas, och det torde vara svårt för dem att själva upprätthålla kompetens i fråga om utredning av misstänkt oredlighet i forskning. Att inkludera statliga myndigheter är viktigt för att allmänhetens förtroende för forskningen ska upprätthållas. Även forskning som bedrivs inom ramen för andra statliga myndigheter bör därför som huvudregel omfattas av regleringen och ingå i det nationella systemet för prövning av oredlighet i forskning.

Regeringen föreslår även att forskning som utförs inom statliga bolag och stiftelser ska omfattas av regleringen. Ett exempel på ett statligt bolag som bedriver forskning är RISE Research Institutes of Sweden AB. De statliga forskningsstiftelserna, t.ex. Stiftelsen för strategisk forskning (SSF) och Stiftelsen för miljöstrategisk forskning (Mistra), forskar som regel inte i egen regi, utan finansierar forskning som utförs av andra. Det kan dock inte uteslutas att vissa statliga stiftelser skulle kunna bedriva forskning.

Den av utredningen föreslagna bestämmelsen om lagens tillämpningsområde motsvarar, i den del den avser statliga bolag och stiftelser, den som gäller för Riksrevisionens granskning enligt 2 § 4 och 5 lagen (2002:1022) om revision av statlig verksamhet m.m. *Statens väg- och transportforskningsinstitut* anser att utredningens förslag är otydligt när det gäller hur de statliga myndigheter som bedriver forskning och inte är universitet och högskolor ska integreras i de förslag till processer och former som förs

fram. Institutet bedömer att forskningsinstitut, vars huvudsakliga syfte är att bedriva forskning, ska likställas och inordnas i kategorin statliga universitet och högskolor. Ett skäl för att införa den föreslagna lagen är att både statliga universitet och högskolor och övriga forskningsbedrivande statliga myndigheter ska behandlas lika i fråga om hur frågor om oredlighet i forskning ska hanteras. Regeringens anser att den föreslagna regleringen av lagens tillämpningsområde är tydlig på denna punkt.

Enskilda utbildningsanordnare som omfattas av lagen om tillstånd att utfärda vissa examina

Flera enskilda utbildningsanordnare som omfattas av lagen om tillstånd att utfärda vissa examina bedriver forskning. Regleringen av de enskilda utbildningsanordnarnas verksamhet är betydligt mer begränsad än regleringen av statliga universitets och högskolors verksamhet. Detta innebär emellertid inte att staten helt har avstått från att reglera de enskilda utbildningsanordnarnas verksamhet. För enskilda utbildningsanordnare som omfattas av lagen om tillstånd att utfärda vissa examina gäller t.ex. enligt 2 § första stycket att utbildningen ska vila på vetenskaplig eller konstnärlig grund och på beprövad erfarenhet, samt bedrivs så att den i övrigt uppfyller de krav som uppställs på utbildning i 1 kap. högskolelagen.

När det gäller utredning av oredlighet i forskning anser regeringen att så många forskningshuvudmän som möjligt ska omfattas av regleringen, och att det i synnerhet inte ska finnas skillnader mellan statliga universitet och högskolor och enskilda utbildningsanordnare som omfattas av lagen om tillstånd att utfärda vissa examina och som bedriver forskning. Denna uppfattning delas av *Chalmers tekniska högskola AB, Stiftelsen Högskolan i Jönköping* och *Stiftelsen Rödakorshemmet*, som är de enskilda utbildningsanordnare som i sina remissvar har berört frågan. Regeringen föreslår mot bakgrund av detta att även enskilda utbildningsanordnare som omfattas av lagen om tillstånd att utfärda vissa examina ska omfattas av den föreslagna lagen om ansvar för god forskningssed och prövning av oredlighet i forskning.

Kommuner och landsting m.m.

Forskning utförs även i kommuners och landstings regi. Exempelvis ska landstingen och kommunerna enligt hälso- och sjukvårdslagen (2017:30) medverka vid finansiering, planering och genomförande av kliniskt forskningsarbete på hälso- och sjukvårdens område samt av folkhälsovetenskapligt forskningsarbete (18 kap. 2 §). Det kan dessutom inte uteslutas att forskning utförs av kommunala aktiebolag, handelsbolag, ekonomiska föreningar och stiftelser där kommuner eller landsting utövar ett rättsligt bestämmande inflytande.

De flesta remissinstanser som uttalar sig, däribland flertalet landsting, stöder förslaget att kommuners och landstings forskningsverksamhet ska omfattas av lagen. *Sveriges kommuner och landsting* avvisar dock tvingande krav på statlig reglering av kommuners, landstings och regioners hantering av misstänkt oredlighet i forskning samtidigt som privata forskningsutförare och finansörer undantas från dessa. Regeringen anser emellertid att regelverket ska omfatta så många forskningshuvudmän som

möjligt. Skälen till att förslaget till reglering inte omfattar privata forskningshuvudmän utvecklas nedan. Några motsvarande skäl för att kommuner och landsting inte skulle omfattas har regeringen inte funnit. Det förefaller tvärtom fördelaktigt för kommuner och landsting som bedriver forskning att inte själva behöva bygga upp en egen organisation och kompetens för att utreda misstänkt oredlighet. En annan fördel är att gränsdragningsproblem kring vilken forskning som kan granskas av den särskilda nämnden undviks i forskningssamarbeten mellan kommuner och landsting och universitet och högskolor. Regeringen föreslår därför att kommuner och landsting ska omfattas av regleringen. Detsamma föreslås i fråga om aktiebolag, handelsbolag, ekonomiska föreningar och stiftelser där kommuner eller landsting utövar ett rättsligt bestämmande inflytande (jfr 2 kap. 3 § offentlighets- och sekretesslagen [2009:400], förkortat OSL).

Lagrådet anför att det under den fortsatta beredningen bör övervägas om också ideella föreningar bör omfattas, även om det för närvarande inte tycks finnas någon ideell förening som uppfyller kravet på en kommuns eller ett landstings inflytande och som bedriver forskning. Frågan om att utsträcka lagens tillämpningsområde till att omfatta kommunala ideella föreningar har inte väckts av utredningen eller någon remissinstans. Den får i stället behandlas i samband med den kommande uppföljningen och utvärderingen av nämndens verksamhet (se vidare avsnitt 8.2).

Regeringen ska ges möjlighet att undanta viss forskning från lagens tillämpningsområde

Vikten av att motverka oredlighet i forskning gör sig förstas gällande även inom försvarsforskningen. Forskning inom det försvars- och säkerhetspolitiska området är dock ofta av särskild karaktär. Den kan innehålla uppgifter som omfattas av stark sekretess och uppgifter som är av synnerlig betydelse för rikets säkerhet. Forskningen kan också utföras i en mycket förtroendefull relation till andra stater eller organisationer. *Totalförsvarets forskningsinstitut* har i ett kompletterande remissvar påtalat detta. Utredningen har inte analyserat frågan. Även om den föreslagna regleringen och gällande lagstiftning i övrigt innehåller ett skydd för uppgifter som omfattas av sekretess (se avsnitt 10) anser regeringen att den forskning som utförs av vissa forskningshuvudmän är så känslig att det föreslagna systemet med prövning i en särskild nämnd och allmänna förvaltningsdomstolar (se bl.a. avsnitt 6.1, 9 och 12) inte bör gälla denna forskning innan det har gjorts en närmare analys av vilka undantag från lagen som är nödvändiga.

Mot denna bakgrund bedömer regeringen att det är nödvändigt att i lagen införa bemyndiganden för regeringen att meddela föreskrifter eller i enskilda fall besluta om undantag från lagens tillämpningsområde för forskning som bedrivs av forskningshuvudmän inom det försvars- och säkerhetspolitiska området. Viss ledning i fråga om vilken forskning som bör kunna undantas kan hämtas från den nya säkerhetsskyddslagen (2018:585) som träder i kraft den 1 april 2019. I denna lag regleras bl.a. hanteringen av s.k. säkerhetsskyddsklassificerade uppgifter, dvs. uppgifter som rör säkerhetskänslig verksamhet och som därför omfattas av sekretess enligt OSL eller som skulle ha omfattats av sekretess enligt den lagen, om

den hade varit tillämplig (1 kap. 2 § andra stycket). Sådana uppgifter delas in i säkerhetsskyddsklasser utifrån den skada som ett röjande av uppgiften kan medföra för Sveriges säkerhet (2 kap. 5 §). Uppgifterna klassificeras som 1. kvalificerat hemliga vid en synnerligen allvarlig skada, 2. hemliga vid en allvarlig skada, 3. konfidentiella vid en inte obetydlig skada, eller 4. begränsat hemliga vid endast ringa skada. Enligt regeringens uppfattning är uppgifter som faller inom någon av säkerhetsskyddsklasserna 1, 2 och 3 typiskt sett av sådan karaktär att de bör undantas från tillämpningsområdet för den föreslagna lagen om prövning av oredlighet i forskning. Därutöver bör forskning som avser sådana uppfinningar som kan antas omfattas av lagen (1971:1078) om försvarsuppfinningar kunna undantas. En annan viktig möjlighet till undantag rör sådana uppgifter som omfattas av utrikes- eller försvarssekretess med anledning av ett avtal med annan stat eller mellanfolklig organisation.

Det är dock regeringens uppfattning att även den forskning som bedrivs av de aktuella forskningshuvudmännen i så stor utsträckning som möjligt ska omfattas av den föreslagna lagen om ansvar för god forskningssed och prövning av oredlighet i forskning. Regeringen har därför för avsikt att analysera vilka undantag som är nödvändiga, samt överväga hur även sådan forskning som bör undantas från lagens tillämpningsområde i så stor utsträckning som möjligt ska kunna granskas i syfte att undvika oredlighet.

Privata forskningsutförare omfattas inte, men en ny utredning om viss utvidgning av lagens tillämpningsområde bör tillsättas

En stor del av forskningen i Sverige utförs av privata företag, organisationer och stiftelser. Som nämnts ovan anser regeringen att misstankar om oredlighet i forskning så långt som möjligt bör behandlas lika, oavsett i vems regi forskningen utförs. Regeringen har därför övervägt om även privata forskningshuvudmän bör omfattas av den föreslagna lagen. Utredningen anför att det är svårt att se hur en allmänt utformad tvingande reglering om att anmäla misstankar om oredlighet till den särskilda nämnden skulle kunna utformas för privata företag, organisationer och stiftelser, och föreslår därför att de inte ska omfattas av lagen. En skyldighet att anmäla en misstanke om oredlighet till ett statligt organ och en skyldighet att förse organet med forskningsdata förefaller enligt utredningen vara ett alltför långtgående ingrepp i näringsfriheten. Utredningen diskuterar även möjligheten att misstänkt oredlighet i forskning som får offentlig finansiering ska utredas av nämnden, men avstår från att föreslå en sådan reglering, bl.a. eftersom det enligt utredningen verkar ogenomförbart att reglera att nämnden ska utreda misstänkt oredlighet av t.ex. utländska juridiska personer.

Många remissinstanser anser dock att systemet också ska omfatta privata forskningshuvudmän. Några anser att åtminstone all forskning som finansieras med offentliga medel ska omfattas. Flera remissinstanser påpekar att det är vanligt med samarbeten mellan privata företag och forskningshuvudmän som omfattas av regelverket, och vissa finner det oklart hur gränsen ska dras för vad nämnden ska utreda i sådana samarbeten.

Regeringen föreslår i likhet med utredningen, att privata forskningshuvudmän såsom t.ex. företag och organisationer inte ska omfattas av den

föreslagna regleringen. Även om regeringens önskan är att så många forskningshuvudmän som möjligt ska omfattas, finns det i dagsläget inte tillräckligt beredningsunderlag för att gå fram med förslag om att misstankar om oredlighet i forskning som utförs av privata forskningshuvudmän ska hanteras av en statlig myndighet.

Regeringen är medveten om att forskningssamarbeten mellan forskningshuvudmän som omfattas av det föreslagna regelverket och forskningshuvudmän som inte omfattas kan medföra gränsdragningsproblem för den särskilda nämnden. Detta är dock en fråga som nämnden får avgöra utifrån de omständigheter som råder i varje enskilt fall. Regeringen anser att det är viktigt att de forskningshuvudmän som bedriver forskningssamarbete med andra aktörer tydligt klargör vem av samarbetsparterna som ansvarar för vilka moment i forskningen och vem som äger vilka data. Det är också viktigt att forskningshuvudmän som omfattas av den föreslagna regleringen tydliggör för potentiella samarbetspartners att de delar av forskningsprojektet som de kommer att ansvara för kommer att falla under regleringen. *Statens veterinärmedicinska anstalt* undrar om det är medelsförvaltaren som ansvarar för att den privata forskningsutföraren följer god forskningssed. Frågan vem som ska anses vara ansvarig för en privat forskningshuvudman regleras inte i den föreslagna lagstiftningen och behandlas inte i denna proposition.

Lunds universitet, Vetenskapsrådet, Centrala etikprövningsnämnden och Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien anser att det finns risk att de som inte vill få sin forskning granskad förlägger samarbetsprojekt vid forskningsutförare som inte omfattas av den föreslagna lagen, och *RISE Research Institutes of Sweden AB* anser att en utredning av oredlighet som enbart har tillgång till de delar av ett samverkansprojekt som bedrivs av ett lärosäte, men saknar tillgång till de delar som bedrivs av andra aktörer, inte kan genomföras på ett trovärdigt sätt. Regeringen kan inte bedöma om detta utgör reella risker, men anser att flera skäl talar för att frågan om en utvidgning av lagens tillämpningsområde till åtminstone all forskning som bedrivs med offentliga medel bör övervägas ytterligare. Regeringen avser därför att låta utreda detta.

Forskning utomlands

Utredningen har haft i uppdrag att föreslå möjliga lösningar på hur oredlighet ska kunna utredas när det gäller forskning som utförts som en del i internationella forskningssamarbeten. Utredningen bedömer att den särskilda nämnden bör utreda misstankar om oredlighet i den forskningsverksamhet som utförs av någon av de utpekade forskningshuvudmännen, även om forskningen utförs utomlands. Regeringen delar denna bedömning. Om forskning har utförts i någon av de utpekade forskningshuvudmännens regi så är det inte väsentligt om forskningen rent fysiskt har utförts utomlands eller inte. När nämnden ska granska forskningen kommer den att granska material som ägs av den berörda forskningshuvudmannen. Liksom i forskningssamarbeten med svenska forskningshuvudmän som inte omfattas av bestämmelserna om utredning av oredlighet i forskning, kan det uppstå gränsdragningsproblem gällande vem som har gjort vad och vem som äger vilka data i forskningssamarbeten med forskningshuvudmän i andra länder. Även i internationella forskningssamarbeten är det

därför viktigt att de forskningshuvudmän som samarbetar med varandra tydligt klargör vem av samarbetsparterna som ansvarar för vilka moment i forskningen och vem som äger vilka data.

Prop. 2018/19:58

7 Forskare och forskningshuvudmän ansvarar för att forskningen utförs i enlighet med god forskningssed

Regeringens förslag: I lagen om ansvar för god forskningssed och prövning av oredlighet i forskning ska anges att en forskare ansvarar för att följa god forskningssed i sin forskning. I lagen ska det även anges att en forskningshuvudman har det övergripande ansvaret för att forskningen utförs i enlighet med god forskningssed.

Utredningens förslag: Överensstämmer i huvudsak med regeringens förslag. Utredningen föreslår att det i lagen även ska anges att forskarens ansvar gäller vid planering, genomförande och rapportering av forskning och att forskningsutföraren har det övergripande ansvaret för att fortlöpande informera forskande, undervisande, teknisk och administrativ personal om gällande regler för forskningsverksamheten och att de forskare som deltar i forskningen har tillräckliga kunskaper om god forskningssed.

Remissinstanserna: En majoritet av de remissinstanser som har yttrat sig tillstyrker eller har inget att invända mot förslaget. Detta gäller bl.a. *Statens beredning för medicinsk och social utvärdering, Statens medicinsk-etiska råd, Linköpings universitet, Linnéuniversitetet, Örebro universitet, Gymnastik- och idrottshögskolan, Högskolan Dalarna, Malmö högskola, Stockholms konstnärliga högskola, Ersta Sköndal högskola AB, Stiftelsen Högskolan i Jönköping, Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien, Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien och Sveriges universitetslärare och forskare (SULF).*

Regionala etikprövningsnämnden i Stockholm anser att forskare bör definieras i lagen.

Mälardalens högskola anser att det behöver förtydligas vad som inbegrips i forskningsutförarens övergripande ansvar. *Universitetskanslersämbetet* anser att gränsdragningen mellan forskarnas och forskningsutförarnas ansvar blir otydligt enligt ordalydelsen i de två föreslagna bestämmelserna. För att ytterligare tydliggöra skillnaderna i enlighet med utredningens intentioner anser ämbetet att formuleringen "Forskningsutföraren har det övergripande ansvaret för..." bör ändras till "Forskningsutföraren ska vidta övergripande åtgärder för att tillse..." En sådan ändring medför också enligt högskolan att utredningens avsikt med ansvaret enligt 5 § punkt 2 och 3 förtydligas ytterligare.

Statens medicinsk-etiska råd, Örebro universitet och *Vetenskapsrådet* anser att ansvaret bör utvidgas till att gälla privata företag, organisationer och stiftelser.

De enskilda forskarnas ansvar

Forskning kännetecknas av en hög grad av frihet. Forskaren ska vara fri att välja forskningsproblem, utveckla metoder och publicera sina resultat. Samtidigt, eller kanske därför, måste forskaren i sin yrkesroll reflektera över en rad frågor av etisk karaktär. En allmän diskussion om forskningsetiska frågor har framför allt förts sedan andra världskriget och en särskild forskningsetik har växt fram med krav på hur forskning ska utföras. Dessa krav har sin grund i samhällets vanliga etiska normer och värderingar. För olika forskningsområden har forskningsetiska kodexar utvecklats, det vill säga samlingar av regler som försöker klargöra hur forskaren ska agera för att handla etiskt riktigt, både före forskningens genomförande (information, samtycke), under genomförandet (undvikande av risker, designfrågor) och efter genomförandet (publicering, förvaring av material). En mängd etiska frågor i forskningen har på det sättet blivit uppmärksammade. Kodexarna har därmed bidragit till att skapa en praxis och öka medvetenheten om möjliga etiska problem i forskningen. Efterhand har forskningsetiska frågor också börjat regleras i nationell lagstiftning. Ett tydligt exempel i Sverige är etikprövningslagen. Forskarens egna reflektioner över sin forskning måste bygga både på kännedom om lagen och kodexars innehåll och på det egna moraliska omdömet. De samlade etiska kraven på hur forskning bör bedrivas brukar benämnas god forskningssed. Begreppet god sed används i flera olika sammanhang för att precisera normer och etik för en viss yrkeskategori. Det går inte att på något kortfattat sätt definiera vad god forskningssed är. På samma sätt som inom andra områden där man talar om god sed för en profession eller ett yrkesområde så måste det vara forskarsamhället tillsammans med olika myndigheter och rättsinstanser som genom praxis anger vad som ska uppfattas som god forskningssed.

I denna proposition föreslås lagreglering av ett område som tidigare har omgärdats av etiska krav som endast har uttryckts i kodexar och liknande. Regeringen föreslår en ny ordning där det ska lagregleras att en statlig nämndmyndighet ska pröva om enskilda forskare har gjort sig skyldiga till oredlighet i forskning, och där oredlighet definieras som vissa allvarliga avsteg från god forskningssed (se avsnitt 8.2 nedan). Regeringen finner det lämpligt att i lag då också förtydliga att den enskilda forskaren har ansvar för att följa god forskningssed i sin forskning. Att följa god forskningssed innebär bl.a. att inte vara oredlig och inte bryta mot lagar och erkända forskningsetiska normer. Forskarna är därmed skyldiga att sätta sig in i gällande forskningsregler och riktlinjer, såväl generellt som för det aktuella forskningsområdet, samt att hålla sig a jour inom området, genom att bland annat delta i utbildning. Den föreslagna lagbestämmelsen ska framför allt ses som ett förtydligande av det ansvar som forskare har redan i dag, vilket uttrycks i kodexar och som sedvänja, men inte är reglerat i lag.

Forskare är ingen skyddad yrkestitel och begreppet definieras inte i författning. Regeringen instämmer i utredningens syn att de som i sammanhanget bör räknas som forskare är personer som genomgår eller har genomgått forskarutbildning och som deltar i forskning. Övriga personer

som deltar i forskningsverksamhet, t.ex. studenter på grundnivå eller avancerad nivå samt teknisk och administrativ personal, bör inte räknas som forskare. Några remissinstanser påpekar att även teknisk personal kan begå oredlighet i forskning. Ett par remissinstanser anser att forskare bör definieras i lagen. Något lagförslag om en definition av vem som är forskare presenteras dock inte i utredningen eller av någon remissinstans. Regeringen anser därmed att det inte finns beredningsunderlag för att föreslå en lagfäst definition. Det får överlämnas till rättstillämparna att i varje fall av misstänkt oredlighet i forskning avgöra vem som eventuellt har gjort sig skyldig till detta.

Forskningshuvudmännens ansvar

Den enskilde forskaren arbetar inte i ett vakuum, utan forskning präglas vanligtvis i hög grad av samarbete mellan forskare. Under doktorandperioden fostras forskaren in i en forskningsmiljö vid en eller flera institutioner. Forskningshuvudmännen har, i egenskap av arbetsgivare, också ett ansvar för att se till att forskningen utförs i enlighet med god forskningssed. Detta är ett krav som i stor utsträckning följer av erkända forskningsetiska normer, men som också är lagfäst när det gäller statliga universitet och högskolor. I högskolelagen anges att dessa i sin verksamhet ska värna vetenskapens trovärdighet och god forskningssed (1 kap. 3 a §). Av propositionen *Forskning och förnyelse* (prop. 2000/01:3) framgår att bestämmelsen infördes för att betona lärosätenas ansvar för förebyggande åtgärder i syfte att undvika forskningsfusk. Regeringen anger i propositionen att förebyggande åtgärder som utbildning och medvetandegörande bör prioriteras, men framhåller även att det är angeläget med ett noggrant granskningsarbete t.ex. i samband med anställningar och granskning av avhandlingar samt i samband med forskningsfinansiärers behandling av ansökningar och redovisningar av genomförda projekt (s. 88 f.).

Utredningen föreslår att det i den nya lagen ska anges att forskningsutföraren har det övergripande ansvaret för att forskningen sker i enlighet med god forskningssed, att forskande, undervisande, teknisk och administrativ personal fortlöpande informeras om gällande regler för forskningsverksamheten samt att de forskare som deltar i forskningen har tillräckliga kunskaper om god forskningssed. *Mälardalens högskola* anser att det behöver förtydligas vad som ingår i forskningsutförarens övergripande ansvar. *Universitetskanslersämbetet* anser att gränsdragningen mellan forskarnas och forskningsutförarnas ansvar blir otydligt i lagtexten och att formuleringen "Forskningsutföraren har det övergripande ansvaret för..." bör ändras till "Forskningsutföraren ska vidta övergripande åtgärder för att tillse..." Enligt regeringens uppfattning ingår de uppgifter som anges i utredningens lagförslag i forskningshuvudmannens övergripande ansvar för att forskningen utförs i enlighet med god forskningssed. I det övergripande ansvaret ingår även att arbeta förebyggande genom att t.ex. se till att det förs en diskussion om god sed i forskningsmiljöerna, att doktorander får god handledning, samt att det finns adekvata verktyg för dokumentation och arkivering av forskning, och system för att upptäcka och hantera avvikelser från god forskningssed. Det blir missvisande att i lag bara räkna upp några delar av ansvarsområdet. Regeringen anser därför att

det räcker att i lagen ange att forskningshuvudmannen har det övergripande ansvaret för att forskningen utförs i enlighet med god forskningssed.

Forskningshuvudmannens övergripande ansvar för att forskningen utförs i enlighet med god forskningssed bör inte förstås som att forskningshuvudmannen ska kontrollera varje moment i de enskilda forskarnas arbete. Något sådant är vare sig önskvärt eller praktiskt möjligt. Forskningshuvudmännen själva är bäst lämpade att avgöra hur de ska fullgöra sitt övergripande ansvar för att forskningen utförs i enlighet med god forskningssed. Regeringen vill dock särskilt uppmärksamma vikten av att utbildning om god forskningssed och oredlighet sker både tidigt i forskarkarriären (under forskarutbildningen) och senare, särskilt i samband med att forskare får handledaransvar eller annat ansvar för forskning. Regeringen vill betona att universitets och högskolors arbete med att främja god forskningssed ska ske i nära anslutning till de enskilda forskarna och forskningsmiljöerna. God sed bör främjas i det kollegiala samtalet forskare emellan, men ansvar för att skapa goda forskningsmiljöer måste också tas på ledningsnivå, i synnerhet av prefekterna på institutionerna.

De föreslagna bestämmelserna om de enskilda forskarnas och forskningshuvudmännens ansvar är förtydliganden som avser att bidra till att säkerställa att forskning utförs i enlighet med god forskningssed. Om det konstateras att god forskningssed inte har följts kan det i det enskilda fallet bli aktuellt att precisera vilket ansvar var och en har för att forskning utförs i enlighet med god forskningssed och var det har brutit. De föreslagna bestämmelserna tydliggör att ansvaret ligger hos både forskaren och forskningshuvudmannen. Exempelvis ansvarar forskningshuvudmannen för att ge adekvat utbildning om god forskningssed samtidigt som den enskilde forskaren ansvarar för att delta i den utbildning som ges.

Som redogjorts för i avsnitt 6.3 föreslår regeringen att den nya lagen om ansvar för god forskningssed och prövning av oredlighet i forskning ska omfatta statliga universitet och högskolor, andra statliga myndigheter, bolag och stiftelser, kommuner och landsting, kommunala bolag, ekonomiska föreningar och stiftelser, samt enskilda utbildningsanordnare som omfattas av lagen om tillstånd att utfärda vissa examina. Den nya lagen föreslås inte omfatta privata företag, organisationer eller stiftelser förutom de enskilda utbildningsanordnare som omfattas av lagen om tillstånd att utfärda vissa examina. I linje med detta ställningstagande föreslår regeringen att kraven gällande god forskningssed som föreslås i detta avsnitt ska omfatta de forskare och forskningshuvudmän som omfattas av lagen om ansvar för god forskningssed och prövning av oredlighet i forskning. Därmed omfattas inte, i motsats till vad *Statens medicinsk-etiska råd*, *Örebro universitet* och *Vetenskapsrådet* föreslår, privata företag, organisationer och stiftelser. Dessa är förstås ändå bundna av forskningsetiska normer, oavsett om normerna är lagfästa eller inte.

Bör de nya bestämmelserna om forskningshuvudmännens ansvar medföra en ändring i högskolelagen?

Som framgår ovan anges i 1 kap. 3 a § högskolelagen att vetenskapens trovärdighet och god forskningssed ska värnas i högskolornas verksamhet. *Lagrådet* anser att det i det fortsatta lagstiftningsarbetet bör övervägas om skyldigheten för högskolorna att värna god forskningssed alljämt har ett självständigt innehåll eller om den bestämmelsen lämpligen bör utgå, när

det i lagen om ansvar för god forskningssed och prövning av oredlighet i forskning kommer att framgå att alla forskningshuvudmän har det övergripande ansvaret för att forskningen utförs i enlighet med god forskningssed. Regeringen anser att skyldigheten för högskolorna att värna god forskningssed i verksamheten har ett självständigt innehåll eftersom den avser hela verksamheten, dvs. både utbildning och forskning. De förebyggande åtgärder i form av utbildning och medvetandegörande som beskrivs i propositionen *Forskning och förnyelse* (prop. 2000/01:3 s. 88 f.) får anses avse utbildning i forskningsetiska frågor dels för studenter på grundläggande och avancerad nivå, dels för doktorander, forskare och andra som arbetar med forskning. Bestämmelsen i den nya lagen om ansvar för god forskningssed och prövning av oredlighet i forskning avser enbart forskningen och träffar således enbart de som arbetar med forskning.

8 Vad ska räknas som oredlighet i forskning?

8.1 Vad är forskning?

Regeringens bedömning: Lagen om ansvar för god sed och prövning av oredlighet i forskning bör inte innehålla någon definition av forskning.

Utredningens förslag: Överensstämmer inte med regeringens bedömning. Utredningen föreslår att forskning i den nya lagen ska definieras som ”vetenskapligt experimentellt eller teoretiskt arbete för att inhämta ny kunskap och utvecklingsarbete på vetenskaplig grund, dock inte sådant arbete som utförs inom ramen för högskoleutbildning på grundnivå eller avancerad nivå”, dvs. på samma sätt som i etikprövningslagen.

Remissinstanserna: En majoritet av de remissinstanser som har yttrat sig tillstyrker eller har inget att invända mot utredningens förslag. Detta gäller bl.a. *Mälardalens högskola*, *Chalmers tekniska högskola AB*, *Apo-tekarsocieteten* och *Läkemedelsindustriföreningen*. *Vetenskapsrådet* anser att det är viktigt att definitionen av forskning täcker alla forskningsområden och inte bara sådan forskning som ska etikprövas.

Flera remissinstanser har dock invändningar mot den föreslagna definitionen. *Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien* anser det inte nödvändigt att forskning i detta sammanhang definieras på samma sätt som i etikprövningslagen. Akademien hänvisar till att etikprövningslagens definition har tillkommit för att precisera etikprövningsnämndernas verksamhetsområde, vilket är forskning på människor, men oredlighet kan givetvis förekomma även när det gäller forskning på djur, natur (inklusive klimatforskning) och i rent teoretisk forskning. I det här sammanhanget kunde enligt akademien en mer allmän definition av forskning vara tillräcklig, som exempelvis följande: ”med forskning förstås systematiskt teoretiskt eller empiriskt arbete för att inhämta ny kunskap, och utvecklingsarbete på sådan grund.” En definition av detta slag täcker också

humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning, om empiriskt arbete inkluderar observationsstudier och tolkningar. *Totalförsvarets forskningsinstitut* anser att definitionen är problematisk och alltför snäv eftersom den bland annat exkluderar en stor del av sådan kvalitativ forskning som baseras på observation, intervjuer och andra metoder som inte kan definieras som experiment. *Stockholms universitet* anser att kvalificeringen ”experimentell eller teoretisk” är olycklig och bör strykas eftersom det kan hävdas att den utesluter vissa typer av vetenskapligt arbete, t.ex. astronomin, inom vilken det knappast utförs några experiment och där en stor del av forskningen inte är teoretisk utan i stället observationell. Enligt *Centrala etikprövningsnämndens* bedömning torde det vara tillfyllest att i den föreslagna lagen definiera forskning som ”vetenskapligt teoretiskt eller empiriskt arbete för att inhämta ny kunskap och utvecklingsarbete på vetenskaplig grund”.

Kungl. Tekniska högskolan, Kungl. Konsthögskolan, Kungl. Musikhögskolan i Stockholm och *Stockholms konstnärliga högskola* förordar att konstnärlig forskning inkluderas fullt ut i nämndens uppdrag. *Konstfack* hade föredragit att även konstnärlig forskning hade kunnat inkluderas i nämndens ansvarsområde, men förstår samtidigt utredningens argument i frågan. För framtiden skulle det enligt *Konstfack* vara bra för de konstnärliga högskolorna om en lagfäst definition av begreppet konstnärlig forskning kom till stånd.

Linköpings universitet är positiv till att samma definition av forskning som används i etikprövningslagen ska användas i lagen om prövning av oredlighet i forskning, men anser att definitionen i etikprövningslagen behöver ses över och att det bör övervägas om studentarbeten på grund- och avancerad nivå fortsättningsvis ska kunna omfattas av kravet på etikprövning. *Sophiahemmet, Ideell förening* anser att den definition på forskning som används i etikprövningslagen är otydlig, men har förståelse för att denna definition måste användas tills vidare. Enligt *Sophiahemmet, Ideell förening* borde det förtydligas huruvida en misstanke om fabricering eller plagiering som framkommer i ett studentarbete ska anmälas till nämnden eller inte. *Svenska Läkaresällskapet* påpekar att en väsentlig del av studentarbeten, i synnerhet vid medicinska fakulteter, har forskningsanknytning och kan publiceras eller ligga till grund för fortsatt forskning. *Svenska Läkaresällskapet* anser att eftersom denna typ av studentarbeten sker under handledning av personal som är disputerad eller under forskartutbildningen så finns ingen anledning att undanta studentarbeten från systemet. Även *Lunds universitet* vill poängtera att det i många discipliner inte alltid finns en tydlig gräns mellan studentarbeten på t.ex. masternivå och forskning. *Gisela Dahlquist* anser att det vore olyckligt om definitionerna i etikprövningslagen och den föreslagna lagen blir olika.

Karolinska institutet anser att forskningsdefinitionens skrivning om utvecklingsarbete på vetenskaplig grund medför vissa svårigheter eftersom det finns risk för att en stor mängd triviala undersökningar inom sjukvården och i kommunal verksamhet kan bli föremål för oredlighetsutredningar eller interna utredningar om avvikelser från god forskningssed. *Svensk förening för anestesi och intensivvård* anser att gränsdragning av forskning gentemot utvecklingsarbete, till exempel utveckling av nya behandlingsmetoder, inte finns med i förslaget och frågar om misstänkt

Skälen för regeringens bedömning

Det finns flera olika definitioner av forskning

För att systemet för prövning av oredlighet i forskning ska vara transparent och rättssäkert bör den föreslagna särskilda nämndens kompetensområde göras så tydligt som möjligt. Frågan blir då dels vilken verksamhet som avses, dvs. vad forskning är, dels vilka felaktiga gärningar inom denna verksamhet som avses, dvs. vad oredlighet i forskning är. I detta avsnitt diskuteras vad forskning är. En definition av oredlighet i forskning föreslås i avsnitt 8.2.

Forskning är inte ett entydigt definierat begrepp. I svensk lagstiftning finns olika definitioner av forskning i lagtext och förarbeten. Den mest utvecklade definitionen i lag finns i etikprövningslagen. Där definieras forskning som ”vetenskapligt experimentellt eller teoretiskt arbete för att inhämta ny kunskap och utvecklingsarbete på vetenskaplig grund, dock inte sådant arbete som utförs inom ramen för högskoleutbildning på grundnivå eller avancerad nivå”. I förarbetena till lagen hänvisas till forskningsbegreppet i den s.k. Frascatimanualen, ett dokument som har tagits fram av OECD i syfte att fastställa riktlinjer för insamling av statistik avseende forskning och utveckling (prop. 2002/03:50 s. 90 och prop. 2007/08:44 s. 18 f).

Den nuvarande regleringen av hur statliga universitet och högskolor ska hantera oredlighet avser inte enbart misstankar om oredlighet i ”forskning”. Enligt högskoleförordningen ska en högskola som genom en anmälan eller på något annat sätt får kännedom om en misstanke om oredlighet i ”forskning, konstnärlig forskning eller utvecklingsarbete” vid högskolan utreda misstankarna. Det följer av 1 kap. 2 § första stycket högskolelagen att staten som huvudman ska anordna högskolor för dels utbildning, dels forskning och konstnärlig forskning samt utvecklingsarbete.

Vare sig i högskolelagen eller högskoleförordningen finns någon närmare definition av begreppen forskning, konstnärlig forskning eller utvecklingsarbete. I förarbetena till nämnda bestämmelse i högskolelagen, propositionen om universitet och högskolor – frihet för kvalitet (prop. 1992/93:1), beskrivs dock begreppen ”forskning” och ”utvecklingsarbete” i enlighet med OECD:s terminologi:

- Med grundforskning avses ett systematiskt och metodiskt sökande efter ny kunskap och nya idéer utan någon bestämd tillämpning i sikte. Grundforskning syftar till att ge bidrag till den vetenskapliga kunskapsmassan inom ett visst område.
- Med tillämpad forskning avses ett systematiskt och metodiskt sökande efter kunskap med en bestämd tillämpning i sikte.
- Med utvecklingsarbete avses ett idérikt och systematiskt utnyttjande av vetenskaplig och annan kunskap för att åstadkomma nya produkter, nya processer, nya system eller väsentliga förbättringar av nu existerande sådana.

Termen ”konstnärlig forskning” fördes in i högskolelagen 2013 efter förslag i propositionen Forskning och innovation (prop. 2012/13:30

s. 105). Där anges att konstnärlig forskning skiljer sig från vetenskaplig forskning genom att den konstnärliga forskningen utgår från konstnärlig praktik.

Nämnden bör pröva frågor om oredlighet i forskning, inklusive närliggande utvecklingsarbete på vetenskaplig grund

Utredningen har övervägt om den särskilda nämnden bör utreda misstankar om oredlighet i ”forskning, konstnärlig forskning och utvecklingsarbete”, eller enbart i ”forskning” och bedömer att definitionerna av grundforskning och tillämpad forskning i propositionen om universitet och högskolor – frihet för kvalitet kan tillämpas på forskning hos alla de forskningshuvudmän som omfattas av lagen. Termen utvecklingsarbete är dock enligt utredningens bedömning mer problematisk eftersom den i många sammanhang ges en delvis annan innebörd än den som uttrycks i nämnda proposition. Enligt utredningen kan vidare, även med den sistnämnda definitionen, troligen många typer av utvecklingsarbete som egentligen inte har den koppling till forskning eller vetenskap som är önskvärd i detta sammanhang komma att räknas in. Det vore därmed enligt utredningen riskabelt att låta nämnden utreda misstänkt oredlighet i utvecklingsarbete enligt den ovan angivna definitionen hos andra forskningshuvudmän än statliga universitet och högskolor. Utredningen har inte heller funnit någon definition av begreppet konstnärlig forskning som är så tydlig som en lagfäst definition bör vara. Utredningen anser därför att nämnden bara ska utreda misstänkt oredlighet i ”forskning”. För detta talar också att oredlighet i forskning är en etablerad term.

Utredningen har vidare övervägt om forskningsdefinitionen i etikprovningenslagen eller definitionen som återges i förarbetena till högskolelagen är mest lämplig i den föreslagna lagen om prövning av oredlighet i forskning. Båda dessa handlar om vetenskaplig forskning, och inte konstnärlig. Utredningen föreslår att begreppet forskning i lagen om prövning av oredlighet i forskning ska definieras på samma sätt som i etikprovningenslagen. Här bör noteras att utvecklingsarbete på vetenskaplig grund ingår i etikprovningenslagens forskningsdefinition. Som påpekas av flera remissinstanser, finns dock oklarheter i etikprovningenslagens forskningsdefinition. Vissa anser att uttrycket ”vetenskapligt experimentellt eller teoretiskt arbete” utesluter flera forskningsområden, bl.a. sådana som använder metoder som observation och tolkning, liksom konstnärlig forskning. Andra remissinstanser påpekar att forskning också kan ske inom ramen för studentarbeten och ytterligare några att utvecklingsarbete är alldeles för vitt definierat.

Frågan om huruvida den särskilda nämnden ska utreda misstankar om oredlighet i ”forskning, konstnärlig forskning och utvecklingsarbete”, eller enbart i ”forskning” hänger ihop med frågan hur dessa begrepp definieras. En definition kan sägas syfta till att fånga kärnan i ett begrepp och avgränsa det mot närliggande begrepp. I definitionen i förarbetena till högskolelagen beskrivs forskning som ”ett systematiskt och metodiskt sökande efter ny kunskap och nya idéer”. Grundforskning sägs syfta till att ”ge bidrag till den vetenskapliga kunskapsmassan inom ett visst område”. Definitionerna av grund- och tillämpad forskning är tydligt

avgränsade mot utvecklingsarbete, som beskrivs som ett idérikt och systematiskt utnyttjande av vetenskaplig och annan kunskap för att åstadkomma nya produkter, nya processer, nya system eller väsentliga förbättringar av nu existerande sådana. Enligt definitionen i etikprövningslagen är forskning ”vetenskapligt experimentellt eller teoretiskt arbete för att inhämta ny kunskap”. I den forskningsdefinitionen inkluderas även ”utvecklingsarbete på vetenskaplig grund” medan ”sådant arbete som utförs inom ramen för högskoleutbildning på grundnivå eller avancerad nivå” exkluderas. Enligt båda definitionerna handlar forskning om att söka efter ny kunskap med en vetenskaplig metod. Även om definitionerna uttrycks lite olika så är kärnan densamma. När det gäller avgränsning mot närliggande verksamheter är en stor skillnad att definitionen i etikprövningslagen inkluderar utvecklingsarbete på vetenskaplig grund, medan definitionen i förarbetena till högskolelagen exkluderar detsamma.

I praktiken finns ingen skarp gräns mellan forskning och utvecklingsarbete på vetenskaplig grund. Eftersom statliga universitet och högskolor i dag är skyldiga att utreda misstänkt oredlighet i utvecklingsarbete, beskrivet som ”ett idérikt och systematiskt utnyttjande av vetenskaplig och annan kunskap för att åstadkomma nya produkter, nya processer, nya system eller väsentliga förbättringar av nu existerande sådana” och eftersom utvecklingsarbete på vetenskaplig grund ingår i etikprövningslagens forskningsdefinition, anser regeringen att denna typ av utvecklingsarbete också bör ingå i nämndens kompetensområde. Regeringen håller dock med utredningen om att termen utvecklingsarbete kan omfatta många verksamheter som inte har den koppling till forskning eller vetenskap som är önskvärd i detta sammanhang, såsom en forskningshuvudmans it- eller verksamhetsutveckling. Dessa bör inte kunna prövas av nämnden, och det skulle därför vara problematiskt att i lag slå fast att nämnden ska pröva oredlighet i utvecklingsarbete. Regeringen anser i stället att nämndens kompetensområde ska vara att pröva oredlighet i forskning, men bedömer att utvecklingsarbete på vetenskaplig grund ingår i begreppet forskning, såsom i etikprövningslagens forskningsdefinition. Termen utvecklingsarbete på vetenskaplig grund bör dock tolkas snävt så att endast den verksamhet som gränsar till vetenskaplig forskning inkluderas. Avsikten är inte att, vilket *Karolinska institutet* uppmärksammar, triviala undersökningar inom sjukvården och i kommunal verksamhet ska bli föremål för oredlighetsutredningar eller interna utredningar om avvikelser från god forskningssed.

En utredare har på regeringens uppdrag sett över definitionen av forskning i etikprövningslagen och i betänkandet Etikprövning – en översyn av reglerna om forskning och hälso- och sjukvård (SOU 2017:104) lämnat förslag på en ny definition. Flertalet av de ovan redovisade aspekterna av definitionen som kritiserats av remissinstanserna tas upp i det betänkandet. Utredarens förslag till en ny definition av forskning i etikprövningslagen lyder: ”vetenskapligt experimentellt eller vetenskapligt teoretiskt arbete och vetenskapliga studier genom observation, om arbetet eller studier sker för att hämta in ny kunskap, samt utvecklingsarbete på vetenskaplig grund”. Betänkandet har remissbehandlats och bereds för närvarande i Regeringskansliet. Eftersom beredningen av det lagstiftningsärendet inte kan föregripas i detta lagstiftningsärende, bedömer regeringen att det inte är lämpligt att nu införa en definition av forskning i den nya lagen om

ansvar för god forskningssed och prövning av oredlighet i forskning som anknyter till den nuvarande eller den föreslagna definitionen av forskning i etikprövningslagen. Att i den nya lagen införa någon annan definition av forskning innan arbetet med en översyn av etikprövningslagen är klart är inte heller önskvärt. Regeringen avstår därför från att föreslå någon definition av forskning i lagen om ansvar för god forskningssed och prövning av oredlighet i forskning. Nämnden får därför, med vägledning av de olika definitioner av forskning som finns och bedömningar i förarbetena, ta ställning till om ett ärende gäller forskning enligt den nya lagen, varvid praxis om detta kommer att utvecklas.

De definitioner av forskning som har diskuterats i utredningen och här gäller vetenskaplig forskning. Några remissinstanser förordar att även konstnärlig forskning ska inkluderas i nämndens uppdrag. Utredningen har inte föreslagit att konstnärlig forskning ska omfattas, vilket majoriteten av remissinstanserna inte har haft några invändningar emot. Regeringen anser att det inte är tillräckligt utrett om den definition av oredlighet i forskning som föreslås nedan kan tillämpas på den konstnärliga forskningen, som skiljer sig från vetenskaplig forskning genom att den konstnärliga forskningen utgår från konstnärlig praktik. Därför bedömer regeringen att konstnärlig forskning, åtminstone inledningsvis, inte bör ingå i nämndens kompetensområde. Regeringen avser dock att efter en tid följa upp och utvärdera nämndens verksamhet, se vidare avsnitt 8.2. I samband med det kan det övervägas om nämndens uppdrag bör utvidgas till att även omfatta konstnärlig forskning och om forskning bör definieras i lagen om prövning av oredlighet i forskning.

8.2 En nationell definition av oredlighet i forskning

Regeringens förslag: Oredlighet i forskning ska i lagen om prövning av oredlighet i forskning definieras som en allvarlig avvikelse från god forskningssed i form av fabricering, förfalskning eller plagiering som begås med uppsåt eller av grov oaktsamhet vid planering, genomförande eller rapportering av forskning.

Utredningens förslag: Överensstämmer i huvudsak med regeringens förslag. Utredningen föreslår att oredlighet i forskning ska definieras som allvarliga avvikelser från god forskningssed i stället för en allvarlig avvikelse.

Remissinstanserna: En majoritet av de remissinstanser som har yttrat sig tillstyrker eller har inget att invända mot utredningens förslag. Detta gäller bl.a. *Förvaltningsrätten i Stockholm, Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd, Blekinge tekniska högskola, Högskolan Kristianstad, Kungl. Konsthögskolan, Södertörns högskola, Stockholms konstnärliga högskola, Regionala etikprövningsnämnden i Stockholm, Rymdstyrelsen, Institutet för rymdfysik, Stiftelsen Rödkorshemmet, Sophiahemmet, Ideell förening, Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut, Livsmedelsverket, Naturhistoriska riksmuseet, Sveriges Kommuner och Landsting, Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien, Kungl. Vetenskapsakademien, RISE Research Institutes of Sweden AB, Svenska Läkaresällskapet, Tjänstemännens Centralorganisation, Sveriges universitetslärare*

och forskare (SULF), Naturvetarna, Apotekarsocieteten, Sveriges förenade studentkårer och Transparency International Sverige. Förvaltningsrätten i Stockholm anser att det är en fördel att definitionen getts en förhållandevis snäv utformning som begränsar vad som kan bli föremål för den särskilda nämndens prövning. Enligt Kungl. Vetenskapsakademien har förslaget om en sluten definition fördelar, främst därför att den innebär en tydlighet som gör det möjligt att bedöma vilka ärenden som ska tas upp av nämnden och vilka ärenden som forskningsutförarna själva även i fortsättningen ska behandla, vilket självfallet är av betydelse för rättssäkerheten.

Ett antal remissinstanser, t.ex. *Förvaltningsrätten i Stockholm*, *Brottsförebyggande rådet* och *Blekinge tekniska högskola* anför att det krävs förtydliganden och exemplifieringar för att den föreslagna definitionen ska fungera. Enligt *Ersta Sköndal Bräcke högskola* bör det övervägas om inte begreppet god forskningssed ska definieras. Några remissinstanser föreslår omformuleringar av den föreslagna definitionen t.ex. att ordet ”allvarlig” eller tillägget ”planering, genomförande eller rapportering av forskning” bör strykas eller att ”rapportering” bör ersättas av annan term.

Många remissinstanser anser att den definition som utredningen föreslår är för snäv och ger konkreta förslag på vad som bör ingå i definitionen av oredlighet vid sidan om fabricering, förfalskning och plagiering. Flera remissinstanser vill lägga till ”andra allvarliga avvikelser från god forskningssed”. Andra företeelser som förs fram är underlåtenhet att inhämta eller följa etiskt eller annat tillstånd, felaktig datahantering, försvärande av vetenskaplig granskning, obehörigt hävdande av författarskap, brott mot det som normalt ingår i ”code of publication ethics” och ”köpta forskningsresultat”, dvs. att näringslivets finansierar forskning på ett sådant sätt att forskare inte agerar helt oberoende och helt i enlighet med god forskningssed. Även vedergällning i varje form mot en person som utan illvilja har rapporterat eller framfört information om misstänkt eller påstådd oredlighet i forskning och handlingar som är felaktiga av andra anledningar, såsom att inte tillräckligt skydda försökspersoner, undanhålla dem information eller utsätta dem för risker nämns. *Totalförsvarets forskningsinstitut* och *Stockholms universitet* anser att definitionen även bör innefatta fusk vid granskning.

Vice ordföranden i Överklagandenämnden för högskolan anser att vad som utgör forskningsfusk i högre grad bör överlämnas till de rättsvårdande instanserna att bestämma.

Flera remissinstanser påpekar nackdelar med den föreslagna definitionen. Exempelvis påpekar *Blekinge tekniska högskola* att det förhållandet att avvikelser som inte faller under den lagstadgade definitionen alltjämt får hanteras av forskningsutförarna själva innebär att det fortfarande kan komma att finnas en brist i enhetligheten av denna hantering vid landets lärosäten.

Några remissinstanser, bl.a. *Malmö tingsrätt*, *Göteborgs universitet* och *Lunds universitet* anser att det skapas en statuskillnad mellan olika avvikelser från god forskningssed eller att det finns en risk för att förfaranden som kan framstå som starkt oetiska eller olämpliga kan falla utanför den valda definitionen, vilket i sin tur kan leda till kritik och bristande förtroende för nämndens verksamhet och beslut.

Chalmers tekniska högskola AB anser att det är mycket bra att nämndens undersökning föreslås gå utöver enskilda individers agerande, men saknar en diskussion och en analys av hur asymmetriska beroendeställningar, t.ex. i en forskningsmiljö med doktorander och handledare, kan påverka ansvarsfrågorna.

Linnéuniversitetet, Mittuniversitetet och *KK-stiftelsen* avstyrker förslaget. Linnéuniversitetet förordar i stället en uppdelad definition baserad på grader av vetenskaplig oredlighet från avvikelse till grov oredlighet i forskning, och föreslår att Vetenskapsrådet får ansvar för frågan. *KK-stiftelsen* anser att en samlad diskussion om oredlighet, etik och god forskningssed måste beakta även organisatoriska frågor, ledningsfrågor och styrningsfrågor – inte bara fokusera på den traditionella synen på den fus-kande forskaren.

Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien anser att det är angeläget att nämndens verksamhet utvärderas och omprövas efter en tid, för att följa upp bl.a. om nämndens ansvarsområde ska vidgas och om samspelet mellan nämnden och forskningsutförarna fungerar väl.

Skälen för regeringens förslag

En nationell definition av oredlighet i forskning ska införas

Avsaknaden av en enhetlig definition av oredlighet i forskning är en tydlig brist i dagens system för hantering av oredlighetsmisstankar. Att expertgruppen för oredlighet i forskning och statliga universitet och högskolor har haft olika definitioner har fått till följd att lärosäten i vissa fall har beslutat att fria en misstänkt forskare när expertgruppen har kommit fram till att denne har gjort sig skyldig till oredlighet, och tvärtom fällt en forskare när expertgruppen har kommit fram till att forskaren inte gjort sig skyldig till oredlighet. Detta har bidragit till att yttrandena från expertgruppen inte har blivit tillräckligt normerande. I det system som föreslås i denna proposition, där en särskild nämnd ska pröva alla fall av misstänkt oredlighet i forskning, behövs en definition av begreppet oredlighet i forskning för att avgränsa nämndens kompetensområde, dvs. vilka företeelser som nämnden ska hantera. De företeelser som ligger utanför definitionen får därmed hanteras på annat sätt. I stort sett alla remissinstanser som har uttalat sig är överens om att det behövs en nationell lagfäst definition av oredlighet i forskning.

Hur oredlighet bör definieras är avhängigt av många olika faktorer

I valet av lämplig definition finns flera faktorer att ta hänsyn till. För det första vill regeringen att hela det rättsliga systemet för att hantera forskningsetiska frågor ska hänga ihop, i den bemärkelsen att systemet sammantaget ska fånga upp alla avsteg från god forskningssed men att samma företeelse inte ska hanteras av flera olika instanser. Här måste särskilt övervägas hur den föreslagna särskilda nämndens uppgifter ska förhålla sig till sådana avsteg från god forskningssed som regleras i etikprövningslagen. För det andra bör hänsyn tas till att systemet ska vara effektivt såtillvida att en företeelse bör hanteras av den instans som är mest lämpad att hantera den ur kompetenssynpunkt. För det tredje anser regeringen att

definitionen bör knyta an till den allmänna uppfattningen av vad som avses med oredlighet i forskning.

Bland remissinstanserna råder oenighet om vilka företeelser som ska innefattas i begreppet oredlighet i forskning. I det följande diskuterar regeringen för- och nackdelar med olika möjliga definitioner. En snäv definition inkluderar ett litet antal företeelser medan en vid definition inkluderar ett större antal företeelser. En sluten definition räknar upp alla specifika företeelser som klassas som oredlighet, medan en öppen definition tillåter att fler företeelser kan inkluderas, t.ex. genom formuleringen ”allvarliga avsteg från god forskningssed”. Utredningen föreslår en snäv och sluten definition enligt vilken oredlighet i forskning är ”allvarliga avvikelser från god forskningssed i form av fabricering, förfalskning eller plagiering som begås uppsåtligen eller av grov oaktsamhet”. Regeringen kommer i det följande att först diskutera om alla avvikelser från god sed eller bara allvarliga avvikelser ska betraktas som oredlighet i forskning. Därefter behandlas frågan om huruvida en sluten definition – om en sådan variant väljs – bör vara snäv eller vid. Slutligen diskuteras om definitionen bör vara sluten eller öppen.

Endast allvarliga avsteg från god forskningssed ska räknas som oredlighet i forskning

Oredlighet i forskning är en beteckning på vissa typer av avsteg från god forskningssed. Avsteg från god forskningssed kan vara av helt olika natur, från ringa till väldigt allvarliga förseelser. De avsteg från god forskningssed som, i Sverige och internationellt, brukar föras till begreppet oredlighet i forskning är vanligtvis begränsade till några särskilda kategorier av avsteg som anses vara särskilt allvarliga, men olika definitioner av oredlighet i forskning avspeglar olika syn på vilken grad av allvar som ska krävas för att gärningarna ska räknas som oredliga. Utredningen föreslår att oredlighet ska definieras som ”allvarliga avvikelser från god forskningssed i form av fabricering, förfalskning eller plagiering som begås med uppsåt eller av grov oaktsamhet vid planering, genomförande eller rapportering av forskning”.

Regeringen bedömer att en avgränsning till allvarliga avvikelser är lämplig. Detta gäller oavsett hur definitionen formuleras i övrigt. Ett beslut av den särskilda nämnden om att en forskare har gjort sig skyldig till oredlighet i forskning kommer troligen att uppfattas som mycket negativt för forskaren. Regeringen finner det då inte rimligt att ett sådant beslut ska kunna fattas om gärningen inte är allvarlig. Nämnden bör heller inte tyngas av ärenden som rör ringa avvikelser från god forskningssed, utan dessa hanteras lämpligen av forskningshuvudmännen själva.

Sveriges läkarförbund anser att ordet allvarlig ska strykas ur definitionen. Förbundet anser att allvarlighetsgraden i ett ärende om oredlighet inte bör bedömas av den enskilde. Ärenden som rör misstänkt oredlighet bör enligt förbundet i stället rapporteras in till nämnden som efter utredning och beslut bedömer graden av allvar. I avsnitt 9.1 föreslår regeringen att om det kan misstänkas att oredlighet i forskning har förekommit i en forskningshuvudmans verksamhet, ska forskningshuvudmannen överlämna handlingarna i ärendet för prövning av nämnden. Om endast allvarliga avvikelser från god forskningssed innefattas i

definitionen av oredlighet i forskning måste forskningshuvudmannen därmed bedöma om gärningen är allvarlig eller inte. Regeringen anser dock att detta inte är ett tillräckligt skäl för att stryka ordet allvarlig ur definitionen. Den möjlighet för enskilda att vända sig direkt till nämnden som föreslås i avsnitt 9.2 innebär att det finns en slags kontrollfunktion över att forskningshuvudmännen inte gör en felaktig bedömning av om ett ärende bör prövas av nämnden eller hanteras av forskningshuvudmannen.

Förvaltningsrätten i Stockholm, Blekinge tekniska högskola och Mälardalens högskola efterfrågar förtydligande eller exemplifiering av innebörden i ”allvarliga avvikelser”. Regeringen bedömer att fabricering och förfalskning i princip alltid är allvarliga avvikelser från god forskningssed, men att det kan finnas fall av plagiering som inte är så allvarliga att de bör prövas av den särskilda nämnden. Det är dock i slutändan rättslämparna som i varje enskilt fall måste avgöra om en gärning faller inom ramen för definitionen av oredlighet i forskning.

Att alla företeelser som ingår i en definition av oredlighet i forskning är allvarliga innebär inte att alla allvarliga avsteg från god forskningssed måste ingå i definitionen. Regeringen diskuterar i det följande vilka allvarliga avsteg från god forskningssed som bör räknas som oredlighet i forskning. Några remissinstanser hävdar att en definition av oredlighet kan tolkas så att de avvikelser från god forskningssed som ingår i definitionen anses vara allvarliga, medan de avvikelser som inte ingår anses vara mindre allvarliga. *Lunds universitet* påpekar att det skapas en statuskillnad mellan olika avvikelser från god forskningssed där det anses grövre att fällas för ”oredlighet i forskning” än att fällas för ”annan avvikelse från god forskningssed”, oavsett förseelsens konsekvens. Regeringen anser att det är viktigt att ta dessa farhågor på allvar och återkommer till frågan nedan.

Enligt *Ersta Sköndal Bräcke högskola* bör det övervägas om inte begreppet god forskningssed ska definieras. Regeringen kan dock konstatera att god forskningssed är ett begrepp som är nästintill omöjligt att definiera. Det man kallar god forskningssed innefattar en mängd olika förhållningsregler, som har växt fram under många år och nedtecknats i tusentals olika policydokument. Vissa regler är gemensamma för all forskning medan andra är specifika för ett särskilt forskningsområde. Utredningen föreslår att Vetenskapsrådet ska få i uppdrag att, i samverkan med aktörer inom forskarsamhället och den föreslagna särskilda nämnden, utarbeta en svensk nationell uppförandekod för god forskningssed. På så sätt skulle det svenska forskarsamhället kunna nå samsyn kring de mest grundläggande beståndsdelarna i god forskningssed, och uppförandekoden skulle sedan kunna utgöra en grund för de myndigheter och forskningshuvudmän som ska besluta om eller på annat sätt hantera oredlighet, andra avvikelser från god forskningssed eller konsekvenser av dessa. Regeringen överväger detta förslag.

Vad bör ingå i definitionen om en sluten definition väljs?

I en snäv definition av oredlighet i forskning ingår ett fåtal företeelser medan det i en vid definition ingår fler. Utredningen föreslår att oredlighet i forskning ska definieras som ”allvarliga avvikelser från god forsknings-

sed i form av fabricering, förfalskning eller plagiering som begås uppsåtligt eller av grov oaktsamhet vid planering, genomförande eller rapportering av forskning”. Som skäl för att välja att avgränsa antalet företeelser till fabricering, förfalskning och plagiering (FFP) anger utredningen att en sådan snäv definition skulle kunna vinna brett stöd eftersom alla är överens om att dessa tre utgör oredlighet, medan det råder oenighet om vilka ytterligare företeelser som bör rymmas i begreppet. Definitioner i lag är dessutom i allmänhet korta och kärnfulla, medan definitioner i riktlinje- och policydokument kan vara betydligt vidare.

Regeringen anser, liksom utredningen och majoriteten av de remissinstanser som har uttalat sig, att fabricering, förfalskning och plagiering ska ingå i definitionen av oredlighet i forskning. Ett par remissinstanser önskar klaggörande eller exemplifiering av vad som ingår i begreppen fabricering, förfalskning och plagiering. *Brottsförebyggande rådet* anser att det måste råda elementär klarhet i vad begreppen innebär för att regleringen ska kunna fungera vägledande för de som blir skyldiga att anmäla och kunna tillämpas och överklagas. Dessa begrepp beskrivs och förklaras i flera olika forskningsetiska kodexar och riktlinjer. Formuleringarna kan skilja sig åt men kärnan i definitionerna är mycket lika. En ofta citerad kodex är *The European Code of Conduct for Research Integrity* från 2017 som ges ut av ALLEA – All European Academies. Enligt den innebär fabricering att man hittar på data och återger dem som riktiga. Förfalskning beskrivs som att utan berättigande manipulera forskningsmaterial, utrustning eller processer, eller att ändra eller utelämna data eller resultat. Plagiering innebär enligt denna kodex att använda andra personers arbete och idéer utan att ge tillbörligt erkännande till ursprungskällan. I bedömningen av om ett förfarande ska anses utgöra oredlighet i forskning måste hänsyn samtidigt tas till de meningsskiljaktigheter som kan finnas inom det aktuella forskningsområdet i fråga om vetenskaplig metod och liknande. Regeringen avser inte att i författning ange någon exakt definition av begreppen fabricering, förfalskning och plagiering, utan anser att det är lämpligt att frågan i varje enskilt fall får avgöras av rättstillämparna, dvs. av nämnden som ska pröva oredlighet i forskning och förvaltningsdomstol.

En nackdel med den föreslagna snäva definitionen är att det inte skapas någon enhetlig hantering av de avvikelser från god forskningssed som inte utgör fabricering, förfalskning eller plagiering, vilket påpekas av *Blekinge tekniska högskola*. Flera remissinstanser, t.ex. *Linköpings universitet* och *Karlstads universitet*, anför som skäl för en vidare definition att den skapar en enhetlig hantering av fler avsteg från god sed. Av remissvaren framgår att många vill inkludera fler företeelser i definitionen av oredlighet i forskning. I det följande diskuteras de olika förslag till andra företeelser som skulle kunna inkluderas i oredlighetsdefinitionen, vilka har framförts under remissbehandlingen.

Statens energimyndighet önskar att ”köpta forskningsresultat”, dvs. att näringslivets finansierar forskning på ett sådant sätt att forskare inte agerar helt oberoende och helt i enlighet med god forskningssed, ska ingå i definitionen av oredlighet i forskning. Enligt regeringens bedömning skulle den typ av agerande som Energimyndigheten beskriver kunna ingå i begreppen fabricering eller förfalskning, om det rör sig om medveten manipulation av data för att få fram ett önskat resultat.

Göteborgs universitet, Linköpings universitet, Örebro universitet och dekanerna vid Sveriges Medicinska fakulteter förordar att oberättigat hävdande av författarskap och andra fall av avsteg från publiceringsetik ska räknas som oredlighet. Enligt utredningen bottenar oenighet i författarskapsfrågor emellertid ofta i personkonflikter och samarbeten som har gått snett. Sådana personkonflikter bör bäst lösas lokalt hos forskningshuvudmannen och inte av en nationell myndighet. Ett annat argument för att inte inkludera oberättigat hävdande av författarskap i definitionen är att bara företeelser som behöver utredas av personer med vetenskaplig kompetens ska utredas av nämnden. För att utreda frågor om vem som har gjort vad i ett projekt behövs inte samma utredningskompetens, utan det görs bäst nära forskningsmiljön. Enligt regeringen talar dessa skäl för att oberättigat hävdande av författarskap och andra fall av avsteg från publiceringsetik inte ska ingå i definitionen av oredlighet i forskning. Av samma skäl bedömer regeringen att inte heller vedergällning mot en person som utan illvilja har rapporterat eller framfört information bör ingå.

Universitetskanslersämbetet, Linköpings universitet, Forskningsrådet för miljö, areella näringar och samhällsbyggande och dekanerna vid Sveriges Medicinska fakulteter anser att försvårande av vetenskaplig granskning eller undanhållande av bakgrundsmaterial ska ingå i definitionen av oredlighet i forskning. Vetenskaplig granskning sker framför allt inom ramen för den referentgranskning som föregår publicering av vetenskapliga artiklar, men kommer också att utföras inom ramen för den särskilda nämndens prövning. Försvårande av sådan granskning kan innebära att t.ex. förstöra eller inte överlämna material som granskaren behöver för att kunna verifiera påstådda resultat. En kärna i vetenskaplig forskning är att den ska kunna reproduceras av andra för att vara tillförlitlig. Om data från en studie inte finns tillgängliga så kan hela resultatet ifrågasättas. Regeringen anser att allvarliga fall av försvårande av vetenskaplig granskning är närbesläktat med förfalskning och fabricering. *Regionala etikprövningsnämnden i Stockholm* påpekar att bristande dokumentation kan leda till allvarliga brister, men inte bedömas nå upp till kravet på oredlighet så som det utformats. Regeringen anser att det vore olyckligt om man skulle kunna undkomma att bli fälld för oredlighet i forskning genom att undanhålla nämnden relevant bakgrundsmaterial. Detta talar för att den särskilda nämnden ska kunna konstatera oredlighet i forskning om en forskare försvårar den vetenskapliga granskningen genom att inte överlämna efterfrågat bakgrundsmaterial. Samtidigt innebär en definition av oredlighet som innehåller begreppet försvårande av vetenskaplig granskning att även misstankar om detta som uppstår i andra delar av forskningsprocessen, t.ex. vid referentgranskning, ska kunna anmälas till nämnden. Regeringen kan i dagsläget inte överblicka vilka konsekvenser det skulle få för nämndens ärendemängd att inkludera försvårande av vetenskaplig granskning i definitionen av oredlighet i forskning. Eftersom det heller inte finns någon bred enighet om att försvårande av vetenskaplig granskning ska ingå i definitionen av oredlighet så avstår regeringen från att föreslå att det ska ingå. Det blir då i stället de berörda forskningshuvudmännen som får hantera dessa fall av avvikelser från god forskningssed. Här vill regeringen samtidigt påpeka att arbetet med att främja öppen tillgång till forskningsresultat kommer att göra det svårt att undanhålla bakgrundsmaterial från

granskare. Regeringens målbild är att alla vetenskapliga publikationer som är resultatet av offentligt finansierad forskning bör bli omedelbart öppet tillgängliga direkt då de publiceras. Likaså bör forskningsdata som ligger till grund för vetenskapliga publikationer bli öppet tillgängliga samtidigt som den tillhörande publikationen (prop. 2016/17:50 s. 107). Detta gäller förstås så långt som är möjligt med hänsyn till bestämmelser om bl.a. sekretess. För att forskare ska kunna hantera, dokumentera, tillgängliggöra och återanvända forskningsdata pågår arbete både hos forskningshuvudmännen och bl.a. Vetenskapsrådet, som har regeringens uppdrag att samordna det nationella arbetet på detta område.

Uppsala universitet, Göteborgs universitet, Linköpings universitet, Örebro universitet, Chalmers tekniska högskola AB, Jönköpings läns landsting, dekanerna vid Sveriges Medicinska fakulteter och Regionala etikprövningsnämnden i Linköping anser att frågor om avsaknad av etik tillstånd och andra avsteg från Helsingforsdeklarationens principer bör räknas som oredlighet i forskning. Dekanerna vid Sveriges Medicinska fakulteter anför att för att säkra efterlevnaden av Helsingforsdeklarationen har man i Sverige lagstadgat om att all forskning på människor ska etikprövas innan den genomförs, men att ett problem med etikprövningslagen är att preskriptionstiden är kort, ca två år, och ett forskningsprojekt på patienter är en lång process. Dekanerna anför att ingen i Sverige hittills lagförts för att bryta mot etikprövningslagen, men att det i dag inte är ovanligt att forskare fälls för oredlighet när de inte följt etikprövningslagen och intentionerna i Helsingforsdeklarationen. Att bli fälld för oredlighet är allvarligt för en forskare och får ofta stor påverkan på karriären, och är alltså enligt dekanerna ett tydligt sätt för vetenskapssamhället att markera att Helsingforsdeklarationen ska följas för patienternas och vetenskapens bästa.

Helsingforsdeklarationen antogs 1964 av World Medical Association och innehåller etiska principer rörande medicinsk forskning som involverar människor. Den är en av de mest välkända forskningsetiska kodexarna och har reviderats vid flera tillfällen. Enligt deklarationen får forskningens syfte, att generera ny kunskap, aldrig ges företräde före forskningsdeltagarnas rättigheter och intressen (artikel 8). Vidare har läkare som är involverade i medicinsk forskning en plikt att skydda forskningsdeltagarens liv, hälsa, värdighet, integritet, självbestämmanderätt, privatliv och personuppgifter (artikel 9). Deklarationen innehåller också krav på att en forskningsetisk kommitté ska ha godkänt forskningen innan den utförs. Helsingforsdeklarationen låg till grund för de forskningsetikkommittéer som inrättades vid de svenska medicinska fakulteterna i slutet av 1960-talet. Sedan 2004 regleras den forskningsetiska granskningen i etikprövningslagen. Enligt etikprövningslagen får forskning som bl.a. innebär ett fysiskt ingrepp på en forskningsperson bara utföras om den har godkänts vid en etikprövning. I lagen anges vilka principer som ska ligga till grund för etikprövningen, bl.a. att människors välfärd ska ges företräde framför samhällets och vetenskapens behov, och att forskning bara får godkännas om den kan utföras med respekt för människovärdet och om de risker den kan medföra för forskningspersoners hälsa, säkerhet och personliga integritet uppvägs av dess vetenskapliga värde. Etikprövningsmyndigheten ansvarar för etikprövning av forskning som avser människor. Överklagandenämnden för etikprövning har tillsyn över efterlevnaden av etikprövningslagen.

Utredningen har anförut några olika skäl mot att låta definitionen av oredlighet i forskning omfatta underlåtenhet att inhämta eller följa etiskt tillstånd, bl.a. att det redan finns en lagstiftning kring etikprovning av forskning enligt vilken det inom lagens tillämpningsområde också är straffbart att forska utan godkännande från en etikprövningsnämnd.

I den etikprovning som enligt etikprovningsslagen ska göras innan ett forskningsprojekt kan godkännas ingår att pröva om forskningen kommer att utföras i enlighet med de etiska principer som anges i lagen. Etikprovningsslagets syfte är att skydda den enskilda människan och respekten för människovärdet vid forskning. En definition av oredlighet i forskning som inkluderar avsaknad av etiktillstånd och liknande avsteg från Helsingforsdeklarationens etiska principer skulle medföra att både nämnden som ska pröva oredlighet i forskning och Överklagandenämnden för etikprovning skulle hantera utredningar om att forskning bedrivs utan etikgodkännande. En sådan ordning vill regeringen undvika. Myndigheternas uppgifter på det forskningsetiska området bör komplettera varandra utan att överlappa varandra.

Regeringen håller självfallet med remissinstanserna om att avsteg från etiska principer som syftar till att skydda forskningspersoner och som bl.a. uttrycks i Helsingforsdeklarationen är allvarliga förseelser. Regeringen har redan tidigare gett en särskild utredare i uppdrag att se över etikprovningsslagen och regleringen för verksamhet i gränsområdet mellan klinisk forskning och hälso- och sjukvård, med målsättningen att regelverket ska vara rättssäkert och ge ett tillfredsställande skydd för personer som deltar i forskning eller får hälso- och sjukvård. Utredaren har bl.a. sett över såväl tillsynen över etikprovningsslagen och straffskalan för brott mot lagen. I betänkandet Etikprovning – en översyn av reglerna om forskning och hälso- och sjukvård (SOU 2017:104) föreslår utredaren bl.a. att etikprovningsslagets tillämpningsområde ska förtydligas, att straffet för brott mot etikprovningsslagen ska skäppas och preskriptionstiden därmed förlängas, samt att Överklagandenämnden för etikprovningsslagets tillsynsansvar ska utvidgas och förtydligas. Betänkandet har remissbehandlats och bereds för närvarande inom Regeringskansliet. Regeringens avsikt är att företeelser som forskning utan erforderliga etiktillstånd och andra avsteg från principer som syftar till att skydda forskningspersoner ska tas omhand inom ramen för det lagstiftningsarbetet. Regeringen anser därför att nu nämnda avsteg från god forskningssed inte ska räknas in i definitionen av oredlighet i forskning.

Om misstankar uppstår om att det saknas nödvändiga tillstånd från andra myndigheter, t.ex. Läkemiddelverket, Datainspektionen eller regional djurförsöksetisk nämnd, bör på motsvarande sätt de ansvariga tillsynsmyndigheterna hantera misstankarna.

Slutsatsen är att om en sluten definition ska väljas bör den omfatta fabricering, förfalskning och plagiering (FFP).

Vilka delar av forskningsprocessen bör en sluten definition omfatta?

Utredningen föreslår att definitionen ska peka ut i vilka delar av forskningsprocessen som oredlighet kan förekomma, genom att den anger att det är ”vid planering, genomförande eller rapportering av forskning”. Regeringen håller med utredningen om att fabricering, förfalskning och

plagiering kan förekomma i dessa moment i forskningsprocessen. Syftet med att ange dessa moment i definitionen är att det därmed tydliggörs att begreppet oredlighet i forskning avser avvikelser under hela forskningsprocessen. *Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien* anser att detta bör strykas, eftersom det finns avvikelser från god forskningssed som faller utanför denna avgränsning. *Totalförsvarets forskningsinstitut* anser att definitionen även bör innefatta fusk med granskning, exempelvis av ansökningar inför fördelning av medel och av manuskript inför publicering. Även *Stockholms universitet* föreslår att granskning av forskning ska ingå.

Regeringen är medveten om att det även under granskning av forskningsansökningar och manuskript kan förekomma fusk eller andra oegentligheter. Denna typ av oegentligheter begås inte, till skillnad från de andra företeelser som har diskuterats ovan, inom ramen för själva forskningen. Resultatet av fusk inom granskning av forskning resulterar inte i förvrängda forskningsresultat och det torde inte krävas en nämnd bestående av experter med vetenskaplig kompetens för att avgöra om fusk eller andra oegentligheter har förekommit i granskning av forskning. Om det förekommer oegentligheter i sådana granskningsprocesser anser regeringen att dessa bör tas om hand av berörda instanser. Regeringen anser även i övrigt att angivelsen ”vid planering, genomförande eller rapportering av forskning” är ett lämpligt sätt att definiera i vilka delar av forskningsprocessen som oredlighet kan förekomma, och därmed vad den särskilda nämnden ska granska. Med rapportering av forskning avses både publicering och andra typer av offentliggörande.

En sluten definition är att föredra

Den definition som utredningen föreslår är sluten i bemärkelsen att den räknar upp alla företeelser som utgör oredlighet. Motsatsen till en sluten definition är en öppen, som inte tydligt pekar ut vissa givna företeelser, utan t.ex. formuleras som ”allvarliga avvikelser från god forskningssed”. Den forskningsetiska kommittén som tillsattes 1997 och som hade i uppdrag att föreslå åtgärder för att uppnå en tillfredsställande hantering av etiska frågor i forskningen, föreslog i sitt betänkande *God sed i forskningen* (SOU 1999:4) följande: ”Med oredlighet i forskning menas att en forskare avsiktligt och på ett vilseledande sätt gör avsteg från de vetenskapliga kraven eller medvetet bryter mot allmänt accepterade etiska normer”. Den är ett exempel på en öppen definition som med oredlighet avser i princip alla avsiktliga avsteg från god forskningssed.

De främsta skälen för att ha en sluten definition är att den ska vara tydlig och lätt att tillämpa för den föreslagna nämnden och att den ska tydliggöra kompetensfördelningen mellan nämnden och andra myndigheter som har tillsyn över forskning samt forskningshuvudmännen.

Flera remissinstanser, t.ex. *Statens medicinsk-etiska råd*, *Lunds universitet*, *Linköpings universitet*, *Kungl. Tekniska högskolan*, *Karlstads universitet*, *Örebro universitet*, *Sveriges lantbruksuniversitet*, *Högskolan Väst*, *Vetenskapsrådet* och *Centrala etikprövningsnämnden* förordar en öppen definition genom att utredningens förslag kompletteras med tillägget ”och andra allvarliga avvikelser från god forskningssed”. Fördelarna med en sådan definition är att det skapas en enhetlig praxis kring fler

företeelser och att ett större antal beslut kan överklagas. Man kan också hävda att en öppen definition bättre än en sluten definition passar den levande materia som oredlighet i forskning utgör. Om någon ny allvarlig företeelse uppstår så kan nämnden i så fall ta upp den till prövning utan att behöva invänta en eventuell lagändring.

En nackdel med en öppen definition är att det överlämnas till den föreslagna nämnden att besluta om vilka avvikelser från god forskningssed som är tillräckligt allvarliga och att alla möjliga typer av avvikelser då skulle kunna komma i fråga, även sådana som av effektivitetsskäl lämpligen bör utredas av forskningshuvudmannen. Dessutom regleras vissa allvarliga avsteg från god forskningssed redan i t.ex. etikprövningslagen, vilket diskuterats ovan. En öppen definition skulle därmed ändå behöva avgränsas så att t.ex. inte både nämnden som ska pröva oredlighet i forskning och Överklagandenämnden för etikprövning hanterar ärenden som gäller forskning som bedrivs utan etikprövningstillstånd. En öppen definition medför också att gränsen mellan forskningshuvudmannens och den särskilda nämndens kompetensområden blir mer oklar.

Efter en sammanvägning av skälen för och emot en sluten respektive öppen definition finner regeringen att övervägande skäl talar för att den definition av oredlighet i forskning som ska anges i lagen om prövning av oredlighet i forskning ska vara sluten i bemärkelsen att den räknar upp de företeelser som utgör oredlighet.

Definitionen ska innefatta ett krav på uppsåt eller oaktsamhet

Utredningen föreslår att definitionen av oredlighet i forskning endast ska omfatta allvarliga avvikelser från god forskningssed i form av fabricering, förfalskning eller plagiering ”som begås uppsåtligen eller av grov oaktsamhet” vid planering, genomförande eller rapportering av forskning. Även regeringen anser att ett skuldkrav måste vara uppfyllt för att det ska kunna konstateras att en forskare har gjort sig skyldig till oredlighet. Inom straffrätten talar man om två skuldformer: uppsåt och oaktsamhet. Förenklat kan dessa två former förklaras som att en gärningsman ska ha förstått vad han eller hon har gjort (uppsåt) eller att han eller hon i vart fall borde ha förstått detta (oaktsamhet). Utan uppsåt eller oaktsamhet har en gärning och följderna av en gärning snarare inträffat i form av en olyckshändelse. Även om prövningen av oredlighet i forskning inte handlar om en straffrättslig bedömning, så har utredningen framfört att samma grundprinciper ändå bör beaktas, eftersom oredlighet i forskning inte ska kunna konstateras vid t.ex. olyckshändelser. En rimlig avvägning måste därför göras även när det gäller den subjektiva sidan av oredlighet i forskning. Enligt utredningen utgör ett subjektivt krav på uppsåt eller grov oaktsamhet ett lämpligt skuldkrav vid utformningen av en definition av oredlighet i forskning. Ingen remissinstans föreslår något annat skuldkrav, men *Karolinska institutet* anser att vad som sker av grov oaktsamhet i forskningssammanhang inte är självskrivet och påpekar att det vore önskvärt med ett förtydligande avseende vilken okunskap som otvivelaktigt ska tolkas som grov oaktsamhet. *Statens energimyndighet* påpekar att det är viktigt att ”normala” missförstånd, feltolkningar, tankefel, registreringsfel och likande inte kommer att bedömas som grov oaktsamhet. Energimyndigheten efterfrågar vägled-

ning och praxis i fråga om detta. Med grov oaktsamhet avses enligt utredningen att förfarandet, t.ex. en fabricering av forskningsmaterial, framstår som allvarligt, förslaget eller klandervärt och gränsar till uppsåt. Utredningen har dock inte kunnat finna några tydliga preciseringar kring hur gränsen mellan grov oaktsamhet och vanlig oaktsamhet bör bedömas vid prövningar av oredlighet i forskning. Regeringen håller med om att det ska krävas uppsåt eller grov oaktsamhet för att en forskare ska ha gjort sig skyldig till oredlighet i forskning. På så sätt görs en avgränsning mot vanlig oaktsamhet, som kan sägas omfatta förbiseenden, slarv eller missförstånd. Exakt hur gränsen mellan grov oaktsamhet och vanlig oaktsamhet bör bedömas vid prövningar av oredlighet i forskning blir en fråga för rättstillämpningen att avgöra.

Det skulle kunna vara så att t.ex. brister i utbildning eller handledning är en delförklaring till att en forskare agerar oredligt. Likaså kan en orsak till ett felaktigt agerande vara brister i forskningshuvudmannens forskningsmiljö, med t.ex. press på att få fram vissa resultat eller en kultur som tillåter vissa avsteg från god forskningssed. Detta påpekas av *Chalmers tekniska högskola AB*. Sådana omständigheter diskuteras vidare i avsnitt 9.4.

Slutsats

Vid en sammanvägning av för- och nackdelar med de olika definitioner av oredlighet i forskning som utredningen och remissinstanserna diskuterar framstår det enligt regeringen som mest lämpligt att definiera oredlighet i forskning som ”en allvarlig avvikelse från god forskningssed i form av fabricering, förfalskning eller plagiering som begås uppsåtligt eller av grov oaktsamhet vid planering, genomförande eller rapportering av forskning”. De skäl som enligt regeringen väger tyngst och därför faller avgörandet är dels att de olika lagarna på det forskningsetiska området och berörda myndigheters och forskningshuvudmäns uppgifter bör komplettera varandra utan att överlappa varandra, dels att oredlighet inte bör förstås som alla allvarliga avvikelser från god forskningssed, utan en delmängd av dessa, vilka lämpar sig för prövning av en nämnd som består av personer med vetenskaplig och juridisk expertkompetens. Definitionen ska dessutom vara tydlig och därmed lätt att förstå av forskarsamhället och lätt att tillämpa för den föreslagna särskilda nämnden. Här vill regeringen dock påpeka att en definition ändå lämnar utrymme för tolkningar av vad som ingår och inte. Lagstiftningen ger viss vägledning, men tillämparna kommer att behöva tolka ett flertal begrepp, t.ex. vad som ingår i fabricering, förfalskning och plagiering, vad som utgör uppsåt och grov oaktsamhet, och vad som ingår i begreppet forskning.

Den föreslagna definitionen ska inte tolkas som att andra typer av avsteg från god forskningssed inte kan vara lika allvarliga eller klandervärda som fabricering, förfalskning och plagiering, tvärtom kan de t.o.m. vara straffbara (jfr t.ex. 38 § etikprövningslagen). Inom Regeringskansliet bereds för närvarande flera förslag som syftar till att etikprövningslagen och regleringen för verksamhet i gränsområdet mellan klinisk forskning och hälso- och sjukvård ska vara rättssäker och ge ett tillfredsställande skydd för personer som deltar i forskning eller får hälso- och sjukvård, genom att förtydliga regelverket, skärpa straffen och öka tillsynen.

En konsekvens av den föreslagna definitionen är att vissa avvikelser från god forskningssed kommer att behöva hanteras av forskningshuvudmännen själva. *Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien* anser att det är angeläget att nämndens verksamhet utvärderas och omprövas efter en tid, för att följa upp bl.a. om nämndens ansvarsområde ska vidgas och om samspellet mellan nämnden och forskningsutförarna fungerar väl. Regeringen delar *Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien* åsikt och avser att noga följa utvecklingen och att vid behov föreslå förändringar i nämndens kompetensområde.

9 Prövning av frågor om oredlighet i forskning

9.1 Forskningshuvudmännen ska överlämna misstankar om oredlighet till den särskilda nämnden

Regeringens förslag: Om det kan misstänkas att oredlighet i forskning har förekommit i en forskningshuvudmans verksamhet, ska forskningshuvudmannen överlämna handlingarna i ärendet till den särskilda nämnden.

Utredningens förslag: Överensstämmer i huvudsak med regeringens förslag. Utredningen föreslår att forskningsutföraren ska överlämna ärendet om den genom en anmälan eller på annat sätt får kännedom om en misstanke om oredlighet i forskning.

Remissinstanserna: En majoritet av de remissinstanser som har yttrat sig tillstyrker eller har inget att invända mot förslaget. Detta gäller bl.a. *Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd, Statskontoret, Linköpings universitet, Högskolan Kristianstad, Konstfack, Södertörns högskola, Mälardalens högskola, Vetenskapsrådet, Centrala etikprövningsnämnden, Naturhistoriska riksmuseet, Uppsala läns landsting, Svenska Läkaresällskapet, Tjänstemännens Centralorganisation* och *Sveriges för- enade studentkårer*.

Naturvårdsverket anser att även statliga forskningsfinansiärer bör ha ansvar att anmäla misstänkt oredlighet.

Uppsala läns landsting tillstyrker att en nationell enhet tar emot anmälningar om misstänkt oredlighet i forskning utan föregående utredning hos forskningsutföraren och anför att det kommer att ge underlag för en nationell normdatabas och reducera risken för lokal filtrering av ärenden. *RISE Research Institutes of Sweden AB* anför att modeller där anmälningar först ska behandlas av forskningsutföraren inte är trovärdiga och har visat inte sig vara funktionella.

Enligt *Förvaltningsrätten i Stockholm* framstår den gränsdragning mellan oredlighet eller andra avvikelser från god forskningssed som ska göras som en grannliga uppgift och det kan inte uteslutas att det, i vart fall

inledningsvis, kommer att bli fråga om en hel del dubbelarbete hos forskningsutförare eller den särskilda nämnden, eller i värsta fall hos båda instanserna, särskilt som det anges att anmälningar till forskningsutförare som rubriceras som oredlighet ska överlämnas till nämnden. Förvaltningsrätten önskar att det i det fortsatta arbetet lyfts fram exempel på vad som typiskt sett kan utgöra allvarliga avvikelser och oredlighet i forskning. *Karolinska institutet* delar uppfattningen att inte alla ärenden ska prövas av den föreslagna myndigheten. Hur denna avgränsning ska gå till i praktiken och utifrån vilka bedömningskriterier, förutsätter dock enligt *Karolinska institutet* klara besked på förhand hur det ska gå till. Enligt *Karolinska institutet* är det enda rimliga att vid oklara avvägningar om det rör sig om ett fall av misstänkt oredlighet i forskning eller avvikelse från god forskningssed i övrigt, bör ärendet skickas till den föreslagna nämnden. *Kungl. Vetenskapsakademien* bedömer att en praxis beträffande gränsdragning för överlämnande till nämnden riskerar att ta lång tid att utveckla och att lokal handläggning därför även fortsättningsvis kan skapa problem i form av bristande likvärdighet exempelvis mellan lärosäten, eller mellan lärosäten och andra forskningsutförare. Den inledande undersökningen hos forskningsutföraren måste därför ha en låg tröskel för vidarebefordran så att alla ärenden som skulle kunna vara oredlighet kommer att utredas av nämnden. Angående förfarandet för dessa inledande undersökningar och bedömningar hos forskningsutföraren anser *Vetenskapsakademien* att det behövs tydliga regler på nationell nivå för att säkerställa likvärdighet. *Chalmers tekniska högskola AB* anser att det måste vara hela innehållet i anmälan, inte rubriken, som avgör om den ska hanteras av forskningsutföraren eller av nämnden (och när det inte säkert går att avgöra, skickas till nämnden).

KK-stiftelsen påpekar att det finns en risk att förutredningen vid lärosätena innan ärenden skickas till nämnden kan innebära att praxis mellan lärosäten kan komma att skilja sig åt även i ett nytt system. För att systemet ska bli så rättssäkert, konsekvent och trovärdigt som möjligt bör den nya nämndmyndigheten, enligt *Universitetskanslersämbetets* mening, göra samtliga bedömningar som gäller frågor om oredlighet i forskning. *Universitetskanslersämbetet* anser att de skäl som utredningen presenterar mot en sådan lösning, dvs. att det troligen kommer att initieras många ärenden om misstänkta avvikelser från god forskningssed som ligger långt från oredlighet i forskning och att sådana anmälningar inte onödigt bör tynga nämnden, inte väger tillräckligt tungt.

Linnéuniversitetet avstyrker hela förslaget och förordar i stället att forskningsutövarna själva utreder och att beslut är möjliga att överklaga hos nämnden efter särskild prövning.

Skälen för regeringens förslag: I avsnitt 6.1 och 6.3 föreslås att frågor om oredlighet i forskning ska prövas av en särskild nämnd och att den nya lagen om ansvar för god forskningssed och prövning av oredlighet i forskning ska tillämpas på statliga universitet och högskolor, övriga statliga myndigheter, statliga bolag och stiftelser, kommuner och landsting, kommunala bolag, ekonomiska föreningar och stiftelser samt enskilda utbildningsanordnare som omfattas av lagen om tillstånd till vissa examina. En förutsättning för att ett sådant system ska fungera tillfredsställande är att forskningshuvudmännen överlämnar misstankor om oredlighet i forskning inom den egna forskningsverksamheten till den särskilda nämnden. Denna

uppgift kan sägas ingå i forskningshuvudmannens ansvar för god forskningssed.

Utredningen har övervägt om varje misstanke om avvikelser från god forskningssed ska lämnas till nämnden, som då får ta ställning till vad ärendena handlar om och sedan behålla de som avser oredlighet och överlämna de som avser andra avvikelser från god forskningssed till berörda forskningsutförare. Det skulle kunna vara en fördel för nämndens praxisbildning att den får se alla fall av misstänkta avsteg från god forskningssed. Utredningen bedömer dock att en hantering av detta slag skulle vara onödigt betungande för nämnden och föreslår därför att endast misstankar om oredlighet i forskning ska överlämnas till den.

Forskningshuvudmännen kan få kännedom om misstankar genom t.ex. en intern eller extern anmälan eller genom att någon i ledande funktion själv fattar en sådan misstanke. Vissa remissinstanser har påpekat att det kan uppstå gränsdragningsproblem när en forskningshuvudman ska avgöra om en anmälan avser misstanke om oredlighet i forskning, och därmed om den ska överlämnas till nämnden eller inte. Regeringen håller med om att det inte alltid kommer att vara enkelt att direkt avgöra om handlingarna rörande en anmälan ska lämnas vidare till nämnden. Någon form av bedömning av forskningshuvudmannen krävs. Enligt *Förvaltningsrätten i Stockholm* framstår den gränsdragningsproblemet mellan oredlighet och andra avvikelser från god forskningssed som ska göras som en grannlaga uppgift och domstolen anser att det inte kan utslutas att det, i vart fall inledningsvis, kommer att bli fråga om en hel del dubbelarbete hos forskningsutförare eller nämnden, eller i värsta fall hos båda instanserna. Förvaltningsrätten önskar att det i det fortsatta arbetet lyfts fram exempel på vad som typiskt sett kan utgöra oredlighet i forskning. Regeringen delar *Karolinska institutets* uppfattning att handlingarna i ett ärende, vid oklara avvägningar om det rör sig om ett fall av misstänkt oredlighet i forskning eller avvikelse från god forskningssed i övrigt, bör skickas till nämnden. Detta överensstämmer med *Kungl. Vetenskapsakademiens* bedömning att den inledande undersökningen hos forskningsutföraren måste ha en låg tröskel för vidarebefordran så att alla ärenden som skulle kunna vara oredlighet kommer att utredas av nämnden. En praxis om vad som utgör oredlighet i forskning kommer vidare att växa fram allt eftersom nämnden avgör ärenden. Denna praxis kommer att vara till hjälp när forskningshuvudmännen ska bedöma om handlingarna i ett ärende ska överlämnas till nämnden eller inte.

En forskare kan vara verksam i flera olika forskningsmiljöer och vid inledningen av ett ärende kommer det kanske inte alltid att vara tydligt vem som är forskningshuvudman för just den forskning som misstanken om oredlighet rör. Vem som är berörd forskningshuvudman får prövas av nämnden i varje enskilt fall.

Naturvårdsverket anser att även statliga forskningsfinansiärer bör ha ett ansvar att anmäla misstänkt oredlighet. Utredningen föreslår att statliga forskningsfinansiärer ska ges i uppdrag att finna gemensamma riktlinjer för hur de ska agera när oredlighet i forskning eller andra avvikelser från god forskningssed misstänkt eller konstateras. Regeringen överväger detta förslag.

Regeringens förslag: Den särskilda nämnden ska pröva frågor om oredlighet i forskning. Sådana ärenden inleds genom att en forskningshuvudman överlämnar handlingarna i ett ärende som rör misstanke om oredlighet i forskning i den egna verksamheten, genom att en anmälan om oredlighet i forskning inkommer till nämnden eller genom att nämnden tar upp en fråga om oredlighet i forskning som den har fått kännedom om på något annat sätt.

Utredningens förslag: Överensstämmer med regeringens förslag.

Remissinstanserna: En majoritet av de remissinstanser som har yttrat sig tillstyrker eller har inget att invända mot förslaget. Detta gäller bl.a. *Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd, Linköpings universitet, Högskolan Kristianstad, Konstfack, Södertörns högskola, Mälardalens högskola, Vetenskapsrådet, Centrala etikprövningsnämnden, Naturhistoriska riksmuseet, Uppsala läns landsting, Svenska Läkaresällskapet, Tjänstemännens Centralorganisation* och *Sveriges förenade studentkårer*.

Riksdagens ombudsmän (JO) anser att lagförslagets utformning ger intryck av att nämnden har en skyldighet att utreda och fatta beslut även i alla anmälningsärenden. Det är enligt JO svårt att förutse mängden och kvaliteten på de anmälningar som nämnden kommer att ta emot. När det gäller de ärendena bör det därför enligt JO:s mening övervägas om det i lagen om prövning av oredlighet i forskning ska anges att nämnden kan skriva av eller avvisa ett ärende, t.ex. om anmälan återkallas, är uppenbart obefogad eller så ofullständig eller otydlig att den inte kan läggas till grund för en prövning.

Några remissinstanser, bl.a. *Kungl. Tekniska högskolan* och *Centrala etikprövningsnämnden*, förespråkar att forskningsutföraren alltid ska göra en inledande utredning i ett ärende om misstänkt oredlighet i forskning. *Riksdagens ombudsmän (JO)* anser att det är viktigt att forskningsutförarnas insyn i och kompetens inom den egna verksamheten tas till vara vid de bedömningar som nämnden kommer att göra och att det, i de fall där nämnden ska besluta i frågan om en eller flera forskare har gjort sig skyldiga till oredlighet i forskning, bör vara en skyldighet för nämnden att hämta in forskningsutförarens yttrande. När det gäller ärenden som överlämnas från forskningsutföraren till nämnden kan en godtagbar ordning enligt JO vara att forskningsutföraren yttrar sig i samband med att ärendet överlämnas till nämnden, och det är sen tillräckligt att forskningsutföraren yttrar sig över kompletterande utredning hos nämnden vid behov.

Regionala etikprövningsnämnden i Stockholm anser att nämndens prövning i stor utsträckning kan likställas med den prövning som görs av ansvarsfrågan i brottmål och att det därför i lagen uttryckligen bör anges att nämnden är skyldig att kommunicera ärendet med berörd forskare och forskningsutförare innan ett beslut meddelas som konstaterar att det förekommit oredlighet i forskningen.

Uppsala läns landsting anser att möjligheten för en enskild person att göra en anmälan är helt nödvändig för systemets trovärdighet. *Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien* anser att anonyma anmälningar inte bör betraktas som en formell anmälan till nämnden, men att eftersom ingen kan hindra allmänheten att anonymt kontakta en myndighet så bör det i

stället vara nämnden som väljer om den mot bakgrund av en samlad bedömning, där anonyma anmälningar kan ingå, utnyttjar möjligheten att själv starta en utredning, om lämpligt tillsammans med aktuell forskningsutförare. Några remissinstanser bl.a. *Sveriges läkarförbund* och *Örebro universitet* diskuterar för- och nackdelar med möjligheten till anonyma anmälningar och påpekar då att en möjlighet till anonymitet kan medföra en risk att alltför löst underbyggda anmälningar inkommer till nämnden medan fördelen är att personer i exempelvis beroendeställning i större utsträckning vågar anmäla. *Uppsala universitet* anser att anonymitet vid anmälningar om misstankar om oredlighet är problematisk och att anonymitet inte bör tillämpas regelmässigt. *Högskolan i Halmstad* vill lyfta att det finns en risk i ökade grundlösa anmälningar om enskilda personer ska ha möjlighet att anmäla misstankar om oredlighet i forskning till den nya nämnden.

Kungl. Tekniska högskolan anser att man i framtiden kan överväga om det är lämpligt och möjligt att i likhet med anmälningsskyldigheten gentemot studenter ålägga forskare att anmäla en grundad misstanke om oredlighet och påpekar att ofogsanmälningar då skulle behöva medföra någon slags kritik och eventuellt även påföljd. *Sveriges lantbruksuniversitet* avstyrker förslaget om att tillåta anonyma anmälningar eftersom anklagelser om vetenskaplig oredlighet påfallande ofta är ett verktyg för smutskastning och utövande av personliga konflikter.

Sveriges lantbruksuniversitet avstyrker vidare att nämnden ska ta upp ärenden ex officio och anför att nämnden inte bör inta ställning som en ny tillsynsmyndighet över högskolorna, vid sidan av Universitetskanslersämbetet. Enligt *Sveriges lantbruksuniversitet* är det också orimligt med tanke på att det är lärosätet som i slutändan får ansvar för eventuella disciplinära och arbetsrättsliga påföljder. Detta arbete riskerar då att "läggas i knät" på lärosätet utan att ärendet från början initierats på lärosätet eller genomgått någon initial kontroll inom lärosätet.

Skälen för regeringens förslag

Nämnden ska pröva de ärenden som en forskningshuvudman har lämnat över

Den föreslagna särskilda nämndens huvudsakliga uppgift ska vara att pröva ärenden om oredlighet i forskning vid statliga universitet och högskolor, övriga statliga myndigheter, statliga bolag och stiftelser, kommuner och landsting, kommunala bolag, ekonomiska föreningar och stiftelser samt enskilda utbildningsanordnare som omfattas av lagen om tillstånd att utfärda vissa examina. I avsnitt 9.2 föreslås att forskningshuvudmannen, om det kan misstänkas att oredlighet i forskning har förekommit i dennes verksamhet, ska vara skyldig att till nämnden överlämna handlingarna i ärendet. Nämnden bör därmed ha till uppgift att pröva dessa ärenden.

Nämnden ska även pröva anmälningar om oredlighet

Det som framför allt talar för att nämnden även bör pröva anmälningar om oredlighet i forskning som getts in till den av t.ex. enskilda personer eller myndigheter är att det ökar chansen att alla misstänkta fall av oredlighet i

forskning verkligen utreds. En möjlighet för enskilda att vända sig direkt till nämnden innebär också att det finns en slags kontrollfunktion över att forskningshuvudmännen inte gör en felaktig bedömning av om ett ärende bör prövas av nämnden eller hanteras av forskningshuvudmannen. Ett annat skäl som talar för att nämnden ska pröva anmälningar om oredlighet i forskning som getts in till nämnden av enskilda är att den som misstänker oredlighet inte alltid är säker på vem som har begått oredligheten och till vilken forskningshuvudman forskningen hör. *Högskolan i Halmstad* vill dock lyfta att en möjlighet för enskilda personer att anmäla innebär en risk för ett ökat antal grundlösa anmälningar. Regeringen bedömer att det inte finns någon påtaglig risk för att antalet grundlösa anmälningar ökar om enskilda kan göra anmälningar till nämnden. Enskilda anmälningar kan lämnas in till forskningshuvudmännen redan i dag, även anonymt. Den typ av anmälningar som det är tal om här och som nämnden bör vara skyldig att pröva är anmälningar där anmälarens identitet är känd. Av förvaltningslagen (2017:900) framgår att en anmälan från en enskild bl.a. ska innehålla uppgifter om den enskildes identitet (19 §). Av samma lag framgår att om en anmälan är ofullständig eller oklar ska en myndighet i första hand hjälpa den enskilde till rätta inom ramen för sin allmänna serviceskyldighet enligt 6 § andra stycket. En myndighet får besluta att förelägga den enskilde att avhjälpa en brist som finns kvar, om bristen medför att framställningen inte kan läggas till grund för en prövning i sak. I föreläggandet ska det anges att följderna av att det inte följs kan bli att framställningen inte tas upp till prövning (20 §). Regeringen vill understryka att öppenhet i granskningsprocesserna gagnar forskarsamhället och främjar allmänhetens förtroende för forskningen och för hur frågor om oredlighet hanteras. Mot bakgrund av ovanstående resonemang föreslår regeringen att nämnden ska vara skyldig att pröva anmälningar om oredlighet i forskning som getts in till nämnden.

Samtidigt anser regeringen att nämnden även bör få pröva frågor om oredlighet som den har fått kännedom om på något annat sätt än genom överlämnande eller anmälan (se nedan). Det finns därmed inget hinder mot att nämnden själv kan välja att ta upp en ofullständig anmälan eller ett anonymt tips till prövning och utreda det vidare. Frågan om anonymitet diskuteras även i avsnitt 10.

Riksdagens ombudsmän (JO) anser att lagförslagets utformning ger intryck av att nämnden har en skyldighet att utreda och fatta beslut – med ställningstagande till om någon har gjort sig skyldig till oredlighet – även i alla anmälningssärenden, och anser därför att det bör övervägas om det i lagen om prövning av oredlighet i forskning ska anges att nämnden kan skriva av eller avvisa ett ärende, t.ex. om anmälan återkallas, är uppenbart obefogad eller så ofullständig eller otydlig att den inte kan läggas till grund för en prövning. Regeringen håller med JO om detta, och föreslår därför en bestämmelse med sådant innehåll i avsnitt 9.4 nedan.

Nämnden ska också få pröva frågor om oredlighet som den har fått kännedom om på något annat sätt

Nämnden kan också få kännedom om misstänkt oredlighet i forskning utan att en forskningshuvudman har överlämnat ett sådant ärende eller att en regelrätt anmälan har kommit in. Det kan t.ex. vara frågor om att nämnden

vid granskning av forskningsmaterial i ett pågående oredlighetsärende upptäcker att även andra forskare än de som det aktuella ärendet avser kan ha gjort sig skyldiga till oredlighet i forskning. Ett annat exempel är att uppgifter om eventuell oredlighet i forskning framkommer genom rapportering i media. Det är rimligt att nämnden ska ha möjlighet att utreda misstankarna även i sådana fall. *Sveriges lantbruksuniversitet* avstyrker förslaget om att nämnden själv ska få initiera ärenden och anför att nämnden inte bör inta ställning som en ny tillsynsmyndighet över högskolorna, vid sidan av Universitetskanslersämbetet. Enligt Sveriges lantbruksuniversitet är det också orimligt med tanke på att det är lärosätet som i slutändan får ansvar för eventuella disciplinära och arbetsrättsliga påföljder, och att detta arbete ”läggs i knät” på lärosätet utan att ärendet från början har initierats eller genomgått någon initial kontroll hos lärosätet. Mot dessa invändningar vill regeringen anför att en bärande tanke i den reform som presenteras i propositionen är just att en oberoende instans och inte forskningshuvudmännen själva ska utreda misstänkt oredlighet. Därför behöver inte alla ärenden initieras av forskningshuvudmännen själva. Regeringen anser inte att denna nyordning innebär att nämnden får ställning som tillsynsmyndighet. Mot bakgrund av ovanstående resonemang föreslår regeringen att nämnden ska få pröva en fråga om oredlighet i forskning som den har fått kännedom om på något annat sätt än genom överlämnande av ett ärende från forskningshuvudmannen eller en anmälan som inte lämnats anonymt. Som nämnts ovan finns det därmed inget hinder mot att nämnden själv kan välja att ta upp en ofullständig anmälan eller ett anonymt tips till prövning och utreda det vidare.

Handläggningen ska styras av förvaltningslagens bestämmelser

Regionala etikprövningsnämnden i Stockholm anser att nämndens prövning i stor utsträckning kan likställas med den prövning som görs av ansvarsfrågan i brottmål och att det därför i lagen uttryckligen bör anges att nämnden är skyldig att kommunicera ärendet med berörd forskare och forskningsutförare innan ett beslut som innebär ett konstaterande av att det förekommit oredlighet i forskningen meddelas. Etikprövningsnämnden konstaterar även att det i brottmål, för bedömningen av uppsåt eller oaktsamhet, som regel är nödvändigt att höra den tilltalade, och anser att motsvarande borde gälla även vid den bedömning som nämnden har att göra om forskaren inte vidgår oredlighet. Etikprövningsnämnden anser att forskaren bör ha en ovillkorlig rätt att yttra sig muntligen inför nämnden.

Förvaltningslagen kommer att vara tillämplig i den föreslagna nämndens verksamhet eftersom lagen gäller för handläggning av ärenden hos förvaltningsmyndigheter (1 §). I den lagen finns allmänna bestämmelser om krav på kommunikation innan en myndighet fattar beslut i ett ärende. Innan en myndighet fattar beslut i ett ärende ska den, om det inte är uppenbart obehövt, underrätta den som är part om allt material av betydelse för beslutet och ge parten tillfälle att inom en bestämd tid yttra sig över materialet. Myndigheten får endast avstå från sådan kommunikation om 1. ärendet gäller anställning av någon och det inte är fråga om prövning i högre instans efter överklagande, 2. det kan befaras att det annars skulle bli avsevärt svårare att genomföra beslutet, eller 3. ett väsentligt allmänt eller enskilt intresse kräver att beslutet meddelas omedelbart (25 §).

När det gäller frågan om att höra forskaren för bedömning av om han eller hon har handlat med uppsåt eller visat oaktsamhet kan konstateras att det i förvaltningslagen finns allmänna bestämmelser om myndigheters utredningsansvar. En myndighet ska se till att ett ärende blir utrett i den omfattning som dess beskaffenhet kräver. Om det behövs ska myndigheten genom frågor och påpekanden verka för att parten förtydligar eller kompletterar framställningen (23 §). Det finns även bestämmelser om när man får lämna uppgifter muntligt i ett ärende. Om en enskild part vill lämna uppgifter muntligt i ett ärende ska myndigheten ge parten tillfälle till det, om det inte framstår som obehövt. Myndigheten bestämmer hur detta ska ske (24 §).

Regeringen bedömer att bestämmelserna i förvaltningslagen om kommunikation, om när man får lämna uppgifter muntligt och om utredningsansvaret är tillräckliga i den föreslagna nämndens verksamhet och att det därför inte finns något behov av att särskilt reglera de frågor som Regionala etikprövningsnämnden i Stockholm har tagit upp. Som regeringen återkommer till i avsnitt 12 föreslås även att ett beslut av den särskilda nämnden ska kunna överklagas till allmän förvaltningsdomstol.

Några remissinstanser, bl.a. *Riksdagens ombudsmän (JO)*, *Kungl. Tekniska högskolan* och *Centrala etikprövningsnämnden*, anser att den föreslagna nämnden alltid ska låta berörd forskningshuvudman göra en inledande utredning i ett ärende om misstänkt oredlighet. Regeringen anser inte att det finns skäl att låta den berörda forskningshuvudmannen göra en inledande utredning i ett ärende om misstänkt oredlighet. Ett sådant förfarande skulle enligt regeringens mening strida mot grundtanken att en oberoende instans ska pröva ärenden om oredlighet i forskning.

9.3 Forskningshuvudmän ska på begäran bistå med upplysningar och handlingar och ge tillgång till datorer och annan utrustning

Regeringens förslag: En forskningshuvudman ska lämna de upplysningar och handlingar om forskningen som den särskilda nämnden begär och ge nämnden tillgång till datorer och annan utrustning som har använts vid forskningen.

Nämnden ska få besluta de förelägganden som behövs för att en forskningshuvudman ska fullgöra nämnda skyldigheter.

Ett beslut om föreläggande ska få förenas med vite.

Utredningens förslag: Överensstämmer delvis med regeringens förslag. Utredningen föreslår att forskningshuvudmannen på begäran ska lämna nämnden den hjälp och de uppgifter, upplysningar och handlingar om aktuell forskning som nämnden behöver för sin prövning samt tillträde till de lokaler som har använts vid forskningen. Utredningen föreslår inte att ett beslut om föreläggande ska få riktas mot kommuner och landsting eller kommunala bolag, stiftelser och föreningar.

Remissinstanserna: En majoritet av de remissinstanser som har yttrat sig tillstyrker eller har inget att invända mot förslaget. Detta gäller bl.a.

Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd, Statens medicinsk-etiska råd, Karolinska institutet, Linnéuniversitetet Södertörns högskola.

Universitetskanslersämbetet anser att det är oklart vilken betydelse avtalsreglerad äganderätt till forskningsdata ska ha när det gäller den särskilda nämndens möjlighet att begära ut uppgifter och handlingar från en forskningsutförare. Enligt ämbetets mening bör inte en forskningsutförare och en privat aktör indirekt kunna avtala om omfattningen av nämndens prövningsrätt genom att i avtal reglera vem som äger forskningsdata. Avgörande för om nämnden ska kunna kräva att en forskningsutförare ska lämna ut forskningsdata bör enligt *Universitetskanslersämbetet* vara om utföraren rent faktiskt utför forskningen och om utföraren därmed har tillgång till forskningsdata. Vad gäller nämndens möjligheter att få tillgång till lokaler anser *Universitetskanslersämbetet* att det är oklart vad som ska gälla i en situation då forskning bedrivs av en forskningsutförare som omfattas av lagförslaget i exempelvis en privat aktörs lokaler som inte omfattas av lagförslaget. Ämbetet anser att detta bör klargöras i författning. *Universitetskanslersämbetet* anser vidare att det bör övervägas om inte nämnden, i de fall det rör sig om samarbeten mellan en forskningsutförare och en privat aktör, även borde kunna förelägga den senare vid vite att lämna ut uppgifter och handlingar som nämnden anser sig behöva. I annat fall finns det risk för att det uppstår situationer då nämnden tvingas lägga ner en utredning p.g.a. att delar av det material som ska granskas finns hos en aktör som inte är att anse som forskningsutförare enligt den föreslagna regleringen, vilket i sin tur kan medföra att förtroendet för systemet urvattnas.

Enligt *Förvaltningsrätten i Stockholms* uppfattning är det rimligt att lika villkor så långt möjligt ska gälla för alla forskningsutförare, oberoende av huvudmannskap och förvaltningsrätten anser att det därför är lämpligt att det i det fortsatta arbetet klargörs varför alla forskningsutförare inte ska kunna bli föremål för förelägganden. Även *Mälardalens högskola, Vetenskapsrådet* och *Centrala etikprövningsnämnden* anser att den föreslagna nämnden ska få vidta föreslagna åtgärder mot samtliga forskningsutförare.

Förvaltningsrätten i Stockholm anser att ordet "utfärda" bör ändras till "besluta om" i lagtexten.

Blekinge tekniska högskola, Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut och *Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien* är tveksamma till förslaget om befogenhet att utfärda förelägganden förenat med vite, eller anser att det är alltför betungande.

Riksdagens ombudsmän (JO) avstyrker förslaget att forskningsutförare på begäran ska lämna den nationella nämnden tillträde till de lokaler som har använts vid forskningen. Det är enligt *JO* viktigt att en sådan åtgärd är proportionerlig på så sätt att nyttan av ett besök kan anses väga tyngre än det intrång som besöket innebär. Utredningen har inte redovisat vilka överväganden som har gjorts när det gäller behovet av besök eller det intrång som ett besök kan medföra och frågan om tillträde till lokalerna kräver noggrannare och mer djupgående överväganden.

Skälen för regeringens förslag: Expertgruppen för oredlighet i forskning har i dag inte några befogenheter att ta till när den ska genomföra sina utredningar. Exempelvis har expertgruppen inte någon möjlighet att själv inhämta primärdata eller kräva att datorer lämnas in för analyser etc. Expertgruppen har i ett par av sina yttranden konstaterat att den inte har

kunnat utreda ett ärende tillfredsställande i brist på nödvändigt bakgrunds-material. Lärosätena har inte kunnat förse expertgruppen med det önskade materialet. Det är naturligtvis viktigt att ett utredningsorgan har de instrument till sitt förfogande som är nödvändiga för att det ska kunna genomföra en utredning på ett korrekt sätt.

Till god forskningssed hör att dokumentera sin forskning så att den kan granskas i efterhand. Som tidigare nämnts pågår ett arbete på både europeisk och svensk nivå för att främja öppen tillgång till forskningsresultat. Europeiska kommissionen har i sin rekommendation om tillgängliggörande och bevarande av forskningsresultat (C[2012] 4890 slutlig) uppmanat medlemsstaterna att ta fram nationella riktlinjer, och EU:s konkurrenskraftsråd har i maj 2016 ställt sig bakom långtgående rådsslutsatser om öppen tillgång till forskningsresultat. I rådsslutsatserna rekommenderas bl.a. att sådana vetenskapliga publikationer som är resultat av forskning finansierad av Horisont 2020 senast 2020 ska vara omedelbart öppet tillgängliga direkt då de publiceras. I linje med konkurrenskraftsrådets ställningstagande anser regeringen att forskningsresultat, som forskningsdata och vetenskapliga publikationer, som tas fram med offentlig finansiering bör vara öppet tillgängliga så långt det är möjligt. Vetenskapsrådet har på regeringens uppdrag utarbetat ett förslag på nationella riktlinjer för öppen tillgång till forskningsresultat. Regeringens målbild är att alla vetenskapliga publikationer som är resultatet av offentligt finansierad forskning bör bli omedelbart öppet tillgängliga direkt då de publiceras. Likaså bör forskningsdata som ligger till grund för vetenskapliga publikationer bli öppet tillgängliga samtidigt som den tillhörande publikationen (prop. 2016/17:50 s. 107). Detta gäller förstås så långt det är möjligt utifrån bestämmelser om t.ex. sekretess. Förverkligandet av detta mål ligger ett tiotal år framåt i tiden, och under tiden är det viktigt att på annat sätt säkerställa att nämnden som ska pröva oredlighet i forskning verkligen får tillgång till det material den behöver för sin granskning.

För statliga universitet och högskolor och andra statliga myndigheter finns ett regelverk kring dokumentation och arkivering av forskning som bl.a. säger att en myndighets handlingar som huvudregel ska bevaras, hållas ordnade och vårdas och att handlingarna inte får gallras innan rimlig tid förflutit för att det ska ha funnits möjlighet att granska handlingar för att verifiera forskningsresultat (3 § arkivlagen [1990:782] och 8 § Riksarkivets föreskrifter och allmänna råd om gallring av handlingar i statliga myndigheters forskningsverksamhet [RA-FS 1999:1]).

Regeringen bedömer att forskningshuvudmännen kommer att kunna tillhandahålla den information om forskningen som nämnden behöver för sin prövning om det inte har gått väldigt lång tid sedan forskningen genomfördes.

Utredningen föreslår att forskningshuvudmannen på begäran ska lämna nämnden den hjälp och de uppgifter, upplysningar och handlingar om aktuell forskning som nämnden behöver för sin prövning samt tillträde till de lokaler som har använts vid forskningen. Enligt *Universitetskanslersämbetets* mening bör inte en forskningsutförare och en privat aktör indirekt kunna avtala om omfattningen av nämndens prövningsrätt genom att i avtal reglera vem som äger forskningsdata. Avgörande för om nämnden ska kunna kräva att en forskningsutförare ska lämna ut forskningsdata bör enligt Universitetskanslersämbetet vara om utföraren rent faktiskt utför

forskningen och om utföraren därmed har tillgång till forskningsdata. I avsnitt 6.3 diskuterades vissa svårigheter som kan uppstå när forskning utförs i samarbete mellan forskningshuvudmän som omfattas av regelverket och forskningshuvudmän som inte omfattas av regelverket. Det kan komma att uppstå situationer där det inte är tydligt att den forskning som ska granskas verkligen har utförts av en forskningshuvudman som kan granskas enligt lagen. Här vill regeringen understryka att det även ligger i forskningshuvudmannens intresse att den forskning som bedrivs kan prövas av den föreslagna nämnden, eftersom forskningens legitimitet annars riskeras. Regeringen förutsätter att forskningshuvudmän som omfattas av regelverket så långt möjligt i sina avtal om forskningssamarbete tillförsäkrar att de (och därigenom även nämnden) kan ta del av forskningsdata.

Riksdagens ombudsmän (JO) anser att frågan om tillträde till lokalerna kräver noggrannare och mer djupgående överväganden. *Universitetskanslersämbetet* anser att det är oklart vad som ska gälla i en situation då forskning bedrivs av en forskningsutförare som omfattas av lagförslaget i exempelvis en privat aktörs lokaler som inte omfattas av lagförslaget. Ämbetet anser att detta bör klargöras i författning.

Syftet med en reglering i denna del är att inget material ska undanhållas nämnden och att utredningarna därigenom ska ha förutsättningar att bli så kompletta som möjligt. Regeringen anser i likhet med *Lagrådet* att nämnden snarare har behov av tillgång till datorer och annan utrustning som har använts vid forskningen än tillgång till de lokaler som har använts. Om det material som ska undersökas svårigen kan överföras till nämnden är det viktigt att nämnden i stället kan undersöka materialet på plats hos forskningshuvudmannen. Regeringen föreslår därför att det av lagen om ansvar för god forskningssed och prövning av oredlighet i forskning ska framgå att en forskningshuvudman ska lämna de upplysningar och handlingar om forskningen som den särskilda nämnden begär och ge nämnden tillgång till datorer och annan utrustning som har använts vid forskningen. Med anledning av Universitetskanslersämbetets påpekande vill regeringen anföra att skyldigheten att vid behov lämna tillgång till datorer och annan utrustning som har använts vid forskningen gäller de forskningshuvudmän som omfattas av lagen. Skyldigheten är därmed inte utsträckt till att omfatta privata aktörers utrustning, även om denna har använts vid forskningen.

Regeringen har också övervägt om den nya nämnden ska tilldelas mer vidsträckta tvångsmedel, såsom aktiva befogenheter och tvångsmässiga möjligheter att själv införskaffa det material som nämnden anser sig behöva. Regeringen anser dock att befogenheter av detta slag skulle innebära alltför långtgående åtgärder och lämnar därför inga förslag om sådana typer av tvångsmedel. Om en forskningshuvudman inte lämnar upplysningar eller handlingar eller vägrar tillgång till datorer eller annan utrustning bör nämnden emellertid få besluta förelägganden och ett beslut om föreläggande bör även kunna förenas med vite. Utredningen föreslår att ett sådant föreläggande ska kunna riktas mot staten som forskningshuvudman och mot enskilda utbildningsanordnare, men inte mot kommuner och landsting eller kommunala bolag, stiftelser och föreningar. *Förvaltningsrätten i Stockholms* uppfattning är att det är rimligt att lika villkor i detta avseende så långt möjligt ska gälla för alla forskningsutförare. Även

Mälardalens högskola, Vetenskapsrådet och Centrala etikprövningsnämnden anser att nämnden ska få vidta föreslagna åtgärder mot samtliga forskningsutförare. Utredningen framför inga argument för att nämnden inte ska få utfärda förelägganden mot kommuner och landsting samt kommunala bolag, stiftelser och föreningar. Troligen handlar det om att en sådan bestämmelse skulle utgöra ett ingrepp i den kommunala självstyrelsen. Regeringen anser, i likhet med nämnda remissinstanser, att lika villkor i detta avseende så långt möjligt ska gälla för alla forskningshuvudmän. Syftet med att få utfärda förelägganden förenade med vite är att inget material ska undanhållas nämnden och att utredningarna därigenom ska ha förutsättningar att ska bli så kompletta som möjligt. Regeringen anser därför att de föreslagna bestämmelserna om möjlighet att utfärda förelägganden förenade med vite även ska gälla gentemot kommuner och landsting samt kommunala bolag, stiftelser och föreningar. Införandet av en bestämmelse som ger nämnden möjlighet att besluta förelägganden som förenas med vite är visserligen ett ingrepp i den kommunala självstyrelsen, men regeringen bedömer att ingreppet är förhållandevis litet och proportionellt i förhållande till sitt syfte. Regeringen föreslår därför att nämnden ska få besluta om förelägganden när upplysningar eller handlingar inte lämnas och när tillgång till datorer och annan utrustning som har använts vid forskningen vägras, att ett sådant föreläggande ska få förenas med vite samt att det ska kunna riktas mot alla forskningshuvudmän som omfattas av den föreslagna lagen om ansvar för god forskningssed prövning av oredlighet i forskning.

Universitetskanslersämbetet anser vidare att det bör övervägas om inte nämnden, i de fall det rör sig om samarbeten mellan en forskningsutförare och en privat aktör, även borde kunna förelägga den senare vid vite att lämna ut uppgifter och handlingar som nämnden anser sig behöva. I annat fall finns det enligt ämbetet risk för att det uppstår situationer då nämnden tvingas lägga ner en utredning p.g.a. att delar av det material som ska granskas finns hos en aktör som inte är att anse som forskningsutförare enligt den föreslagna regleringen. I avsnitt 6.3. har regeringen behandlat frågan om att det inom samarbeten mellan forskningshuvudmän som den särskilda nämnden kan utreda och forskningshuvudmän som nämnden inte kan utreda kan uppstå frågor om vilket material som nämnden kan få tillgång till. Regeringen förutsätter att forskningshuvudmän som omfattas av regelverket så långt möjligt i sina avtal om forskningssamarbete tillförsäkrar att de (och därigenom även nämnden) kan ta del av forskningsdata. Regeringen kan inte bedöma om det är en reell risk att det i samarbetsprojekt kommer att finnas data som en privat aktör av någon anledning inte anser sig kunna lämna ut. Forskning med offentliga medel som utförs av privata forskningshuvudmän omfattas av regeringens arbete med öppen tillgång till forskningsresultat, vilket innebär att även deras forskningsdata som huvudregel ska vara öppna och tillgängliga där så är möjligt. Om en situation ändå skulle uppstå där data inte lämnas ut anser regeringen, till skillnad från Universitetskanslersämbetet, att det är för långtgående att utsträcka vitet till privata aktörer som den granskade forskningshuvudmannen samarbetar med. Regeringen har dock, som redovisats i avsnitt 6.3, för avsikt att låta utreda frågan om en utvidgning av lagens tillämpningsområde till åtminstone all forskning som bedrivs med offentliga medel.

9.4 Resultatet av nämndens prövning ska redovisas i ett beslut

Regeringens förslag: Den särskilda nämndens prövning av en fråga om oredlighet i forskning ska redovisas i ett beslut.

Nämnden ska få besluta att avvisa en anmälan om oredlighet i forskning som har inkommit till nämnden om den är uppenbart obefogad. Nämnden ska även få besluta att skriva av ett ärende om anmälan har återkallats.

Om nämnden bedömer att ett ärende inte rör oredlighet i forskning men kan gälla andra avvikelser från god forskningssed, ska nämnden underrätta den berörda forskningshuvudmannen och samtidigt lämna över handlingarna i ärendet dit.

Regeringens bedömning: Nämnden bör inte fatta beslut om arbetsrättsliga eller andra konsekvenser. Det bör inte införas någon bestämmelse i den nya lagen om att nämnden i ett yttrande i samband med sitt beslut ska få uttala sig om brister hos forskningshuvudmannen som nämnden anser bör avhjälpas.

Utredningens förslag: Överensstämmer delvis med regeringens förslag och bedömning. Utredningen lämnar inget förslag om att nämnden ska få avvisa en anmälan om den är uppenbart obefogad eller om att nämnden ska få besluta att skriva av ett ärende om anmälan har återkallats. Utredningen föreslår vidare att nämnden i ett yttrande i samband med sitt beslut också ska få uttala sig om brister hos forskningsutföraren som nämnden anser bör avhjälpas.

Remissinstanserna: En majoritet av de remissinstanser som har yttrat sig tillstyrker eller har inget att invända mot förslagen om att resultatet av nämndens prövning ska redovisas i ett beslut och att nämnden ska lämna över ärendet till den berörda forskningsutföraren om det inte rör oredlighet i forskning men kan gälla andra avvikelser från god forskningssed. Detta gäller bl.a. *Statens ansvarsnämnd, Kungl. Tekniska högskolan, Mälardalens högskola, Naturhistoriska riksmuseet, Uppsala läns landsting* och *Sveriges universitetslärare och forskare (SULF)*.

Malmö tingsrätt hävdar att utredningens förslag inte innehåller någon tydlig ansvarsbestämmelse som anger förutsättningarna för nämndens prövning och att det blir oklart vad det är för sorts beslut som nämnden kan fatta. *Malmö tingsrätt* ser också en viss otydlighet i ansvarsfördelningen mellan nämnden och de olika forskningsutförarna och pekar på att nämnden möjligen i vissa fall direkt kan avgöra att ett ärende inte rör oredlighet i forskning och därför bör lämnas över till forskningsutföraren men att det i många fall kanske krävs en prövning av nämnden först innan det kan slås fast att ett visst ärende inte rör oredlighet utan i stället bör lämnas över till forskningsutföraren. I de fallen blir det i så fall fråga om ett beslut som fattas på grundval av den prövning som nämnden har gjort. Bestämmelsen i 8 § om överlämnande av sådana ärenden till forskningsutföraren bör då enligt tingsrätten snarare hänföras till bestämmelserna om nämndens beslut.

Flera remissinstanser tillstyrker att arbetsgivaren ska besluta om konsekvenser med anledning av nämndens beslut. Detta gäller bl.a. *Arbetsgivarverket*, *Karolinska institutet*, *Umeå universitet*, *Sveriges lantbruksuniversitet*, *Södertörns högskola*, *Vetenskapsrådet*, *Chalmers tekniska högskola AB*, *Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien*, *Kungl. Vetenskapsakademien*, *Tjänstemännens Centralorganisation* och *Naturvetarna*. *Karolinska institutet* anför att någon form av samordning och lika hantering av lika fall vore önskvärt inte bara bland forskningsfinansiärer, utan även bland högskolor och andra arbetsgivare där forskning bedrivs. *Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien* anser att en viss samordning bland forskningsutförarna i frågor om arbetsrättsliga frågor är önskvärd. Rekommendationerna för åtgärder efter olika beslut bör vara desamma oavsett forskningsutförare. För att underlätta en sådan samordning är den föreslagna tillbakarapporteringen av hur nämndens beslut hanterats av forskningsutförarna samt nämndens sammanställning av denna tillbakarapportering viktiga. *Örebro universitet* påpekar att det bör utvecklas praxis eller råd för att uppnå en nationell samsyn kring vilka följder forskningsutföraren ska besluta om.

Linköpings universitet, *Centrala etikprövningsnämnden*, *Uppsala läns landsting* och *Gisela Dahlquist* anser att nämnden bör ge en rekommendation om konsekvenser eller uttala sig om graden av allvar i förseelsen. *Statens ansvarsnämnd* påpekar att även om ansvarsnämnden gör en självständig bedömning av saken i en anmälan är det nämndens uppfattning att underlaget för denna prövning skulle förbättras om oredligheten i forskning har bedömts av den föreslagna nationella myndigheten.

Arbetsgivarverket vill uppmärksamma att utredningen inte berör huruvida nämndens beslut begränsar arbetsgivarens möjligheter att företa vissa arbetsrättsliga åtgärder eller ej. Om arbetsrättsliga åtgärder som till exempel disciplinpåföljd enligt 14 § lagen (1994:260) om offentlig anställning (LOA) ska undantas bör det tydliggöras. Enligt *Kungl. Vetenskapsakademien* bör reglerna om underrättelser i LOA kompletteras med en regel om att nämnden, då den fått en anmälan eller själv beslutat att initiera ett ärende, underrättar forskningsutföraren om detta, så att preskription av fråga om disciplinansvar kan brytas i förekommande fall. *Högskolan Dalarna* påpekar att utredningen inte behandlar förhållandet att det inte går att besluta om arbetsrättsliga konsekvenser i de fall person med beslutad oredlighet bytt arbetsgivare, vilket behöver tydliggöras.

Högskolan Kristianstad, *Vetenskapsrådet* och *Naturvetarna* tillstyrker utredningens förslag om att nämnden ska få yttra sig om brister hos forskningsutföraren. *Malmö högskola* anser att det vore önskvärt att nämnden också kunde initiera undersökning av systemfel som riskerar att motverka upprätthållandet av god forskningssed, till exempel i den nationella forskningsfinansieringen, om nämnden i sitt arbete upptäcker systematiska orsaker till oredlighet. *Svenska Läkaresällskapet* föreslår att nämnden ges en tydlig kontroll- och tillsynsfunktion samt mandat att vidta åtgärder mot forskningsutförare. *Sveriges läkarförbund* anser att upptäckta och påtalade brister ska åtgärdas av forskningsutföraren och inte enbart rekommenderas att åtgärdas.

Linnéuniversitetet avstyrker förslaget med hänvisning till att de anser att utredning och beslut om eventuell oredlighet och påföljder ska göras lokalt.

Skälen för regeringens förslag och bedömning

Nämnden ska fatta beslut

För att tydligt bryta med den ordning som gäller i dag, där statliga universitet och högskolor själva beslutar om huruvida en forskare har gjort sig skyldig till oredlighet eller inte, bör det enligt regeringen vara den föreslagna nämnden som både utreder och fattar beslut om oredlighet i forskning. *Malmö tingsrätt* anser att det är oklart vad det är för sorts beslut som nämnden kan fatta. Tingsrätten hävdar att utredningens förslag inte innehåller någon tydlig ansvarsbestämmelse som anger förutsättningarna för nämndens prövning och att det saknas föreskrifter om vilka följder som nämndens ställningstaganden kan få. Att forskare är skyldiga att forska i enlighet med god forskningssed är i dag inte tydligt reglerat i svensk lagstiftning, men följer ändå av praxis och de kodexar och riktlinjer som finns på forskningens område. I denna proposition föreslår regeringen, i enlighet med utredningens förslag, också att en tydlig ansvarsbestämmelse förs in i den nya lagen, enligt vilken forskaren ansvarar för att följa god forskningssed i sin forskning samt att det i ytterligare en bestämmelse klargörs att forskningshuvudmannen har ett övergripande ansvar för att forskningen utförs i enlighet med god forskningssed (se avsnitt 7). Dessa ansvarsbestämmelser i kombination med den definition av oredlighet i forskning som föreslås i avsnitt 8.2 anser regeringen vara en lämplig och tillräcklig grund för nämndens prövning. Vid prövningen kommer nämnden att ta ställning till om en eller flera forskare har gjort sig skyldiga till oredlighet i forskning eller inte. Regeringen anser att det är lämpligt att resultatet av denna prövning ska mynna ut i ett beslut. Ett sådant beslut kan jämföras med ett beslut av Riksdagens ombudsmän (JO) enligt 6 § första stycket lagen (1986:765) med instruktion för Riksdagens ombudsmän. Enligt den bestämmelsen avgör en ombudsman ett ärende genom beslut, vari han eller hon får uttala sig om huruvida åtgärd av myndighet eller befattningshavare strider mot lag eller annan författning eller annars är felaktig eller olämplig. En ombudsman får även göra sådana uttalanden som avser att främja enhetlig och ändamålsenlig rättstillämpning. På motsvarande sätt bör nämnden som ska pröva oredlighet i forskning i sitt beslut uttala sig om huruvida den hantering som har prövats har utgjort oredlighet i forskning.

Vid en jämförelse med JO ska beaktas att JO, till skillnad från den här föreslagna nämnden, är ett extraordinärt tillsynsorgan. JO har med vissa undantag tillsyn över statliga och kommunala myndigheter och tjänstemän och andra befattningshavare vid dessa myndigheter, annan som innehar tjänst eller uppdrag varmed följer myndighetsutövning samt tjänstemän och uppdragstagare i statliga affärsverk när de för verkens räkning fullgör uppdrag i sådana aktiebolag där staten genom verken utövar ett bestämmande inflytande. JO:s tillsyn bedrivs dock inte bara genom prövning av klagomål från allmänheten utan också genom inspektioner och andra undersökningar som ombudsmännen finner påkallade. JO har vidare

befogenhet att som särskild åklagare väcka åtal mot befattningshavare som genom att åsidosätta vad som åligger honom eller henne i tjänsten eller uppdraget har begått annan brottslig gärning än tryckfrihetsbrott eller yttrandefrihetsbrott (6 § andra stycket lagen med instruktion för Riksdagens ombudsmän.). Om en befattningshavare genom att åsidosätta vad som åligger honom eller henne i tjänsten eller uppdraget har gjort sig skyldig till fel som kan beivras genom disciplinärt förfarande får en ombudsman göra anmälan till den som har befogenhet att besluta om disciplinpåföljd. Om det finns skäl att besluta om återkallelse av legitimation eller behörighet får en ombudsman göra anmälan om detta till den som har befogenhet att besluta i frågan. JO får även göra en anmälan om begränsning av legitimerad yrkesutövares behörighet (6 § tredje stycket lagen med instruktion för Riksdagens ombudsmän). JO har även flera andra uppgifter.

Det faktum att nämnden som ska pröva oredlighet i forskning inte föreslås få ställning av tillsynsmyndighet och inte föreslås få befogenhet att besluta om sanktioner anser regeringen inte vara ett problem. Även i de fall JO inte väcker åtal om t.ex. tjänstefel utan nöjer sig med att i sitt beslut uttala kritik mot en granskad hantering förväntas de som står under JO:s tillsyn följa JO:s uttalanden på så vis att de vidtar åtgärder för att hanteringen i fortsättningen ska ske i enlighet med lag och annan författning och undvika förfaringsätt som JO har ansett är olämpliga. De forskningshuvudmän som omfattas av den nya lagen presumeras agera på motsvarande sätt med anledning av de beslut som nämnden meddelar. Som regeringen återkommer till föreslås vidare i avsnitt 12 att nämndens beslut ska få överklagas till allmän förvaltningsdomstol. Därtill föreslås i avsnitt 13 att om nämnden har fattat ett beslut om att det förekommit oredlighet i forskning, eller det framgår av ett beslut av nämnden att det har förekommit en allvarlig avvikelse från god forskningssed i form av fabricering, förfalskning eller plagiering utan att uppsåt eller grov oaktsamhet har kunnat konstateras, ska forskningshuvudmannen informera berörda forskningsfinansiärer, myndigheter, vetenskapliga tidskrifter och andra berörda om beslutet. Informationen ska ges snarast efter att beslutet har fattats och ska även innehålla en upplysning om att beslutet kan komma att överklagas. Dessa bestämmelser borgar för rättssäkerhet och att information om nämndens beslut sprids. Det kan också konstateras att de flesta forskningshuvudmän som kommer att omfattas av den nya lagen står under JO:s tillsyn. Det innebär att JO har tillsyn över att dessa forskningshuvudmän följer bestämmelserna i den nya lagen.

Utredningen har föreslagit att nämnden i ett yttrande i samband med sitt beslut också ska få uttala sig om brister hos forskningsutföraren som nämnden anser bör avhjälpas. Eftersom detta förslag skapar en oklarhet kring nämndens beslut, uppgifter och roll går regeringen inte vidare med det. Samtidigt är det viktigt att eventuella brister inom t.ex. forskningshuvudmannens organisation, styrning eller arbetsmiljö som upptäcks av nämnden påtalas för forskningshuvudmannen. Sådana faktorer kan var en orsak till att en konstaterad oredlighet har uppstått. Regeringen förutsätter att omständigheter av detta slag som ligger till grund för nämndens beslut i det enskilda fallet kommer att framgå av beslutet. Regeringen förutsätter också att nämnden, då den anser att det är påkallat, skickar beslut för kännedom till relevanta tillsynsmyndigheter.

Som har redovisats i avsnitt 9.2 anser JO anser att lagförslagets utformning ger intryck av att nämnden har en skyldighet att utreda och fatta beslut – med ställningstagande till om någon har gjort sig skyldig till oredlighet – även i alla anmälningsärenden. När det gäller de ärendena bör det enligt JO övervägas om det i den nya lagen ska anges att nämnden kan skriva av eller avvisa ett ärende, t.ex. om anmälan återkallas, är uppenbart obefogad eller så ofullständig eller otydlig att den inte kan läggas till grund för en prövning. Det kan inte uteslutas att nämnden kommer att få in dels rena okynnesanmälningar (t.ex. vid tvister mellan forskare om annat än vad som innefattas i definitionen av oredlighet), dels ofullständiga och oklara anmälningar. Som nämnts tidigare kommer förvaltningslagen att vara tillämplig i nämndens verksamhet eftersom lagen gäller för handläggning av ärenden hos förvaltningsmyndigheter (1 §). En myndighet ska se till att ett ärende blir utrett i den omfattning som dess beskaffenhet kräver. En enskild part som inleder ett ärende ska medverka genom att så långt som möjligt ge in den utredning som parten vill åberopa till stöd för sin framställning. Om det behövs ska myndigheten genom frågor och påpekanden verka för att parten förtydligar eller kompletterar framställningen (23 § förvaltningslagen). Regeringen delar JO:s uppfattning att den av utredningen föreslagna bestämmelsen i 10 § lagen om prövning av oredlighet i forskning ger intryck av att nämnden alltid måste göra en prövning och fatta beslut i sak. Om en framställning är ofullständig eller oklar ska en myndighet i första hand hjälpa den enskilde till rätta inom ramen för sin allmänna serviceskyldighet enligt 6 § andra stycket förvaltningslagen. En myndighet får besluta att förelägga den enskilde att avhjälpa en brist som finns kvar, om bristen medför att framställningen inte kan läggas till grund för en prövning i sak. I föreläggandet ska det anges att följderna av att det inte följs kan bli att framställningen inte tas upp till prövning (20 § förvaltningslagen). De allmänna bestämmelserna om åtgärder för att rätta till brister i en framställning i förvaltningslagen är alltså tillämpliga om nämnden får in en ofullständig eller oklar anmälan. Regeringen föreslår att det i den nya lagen införs en bestämmelse som tydliggör att nämnden även får avvisa uppenbart obefogade anmälningar. Med en uppenbart obefogad anmälan avses t.ex. en anmälan som tar upp förhållanden i en konflikt mellan forskare, men som inte påvisar någon oredlighet i forskning.

När det gäller återkallelser av anmälningar ska det beaktas att nämnden, även om en anmälan återkallas, kommer att kunna ta upp de förhållanden som nämns i anmälan till prövning i sak. Det finns skäl för nämnden att utreda om det kan vara fråga om oredlighet i forskning om den återkallade anmälan inte är uppenbart obefogad eller så ofullständig eller oklar att den inte kan läggas till grund för prövning i sak. Om anmälaren anger skäl för sin återkallelse kan dessa skäl ingå i nämndens bedömning. Om en anmälan återkallas och nämnden anser att det inte finns skäl att utreda anmälan närmare kommer det att underlätta för nämnden om anmälan kan skrivas av på den grunden att den har återkallats. Regeringen anser därför att JO:s förslag bör följas även såvitt gäller återkallelser av anmälningar.

Regeringen föreslår mot bakgrund av ovanstående att det införs en bestämmelse i den nya lagen enligt vilken den särskilda nämnden får avvisa en anmälan om den är uppenbart obefogad. Nämnden ska även få besluta att skriva av ett ärende om en anmälan har återkallats.

Handlingarna i ärenden som rör andra avvikelser från god forskningssed ska lämnas över till berörd forskningshuvudman

Misstankar som rör andra förhållanden än de som utgör oredlighet i forskning bör forskningshuvudmannen själv ta hand om. Om den särskilda nämnden bedömer att ett ärende inte rör oredlighet i forskning men kan gälla andra avvikelser från god forskningssed, bör nämnden därför underrätta den berörda forskningshuvudmannen och samtidigt lämna över handlingarna i ärendet dit för vidare hantering. Detta gäller oavsett om ärendet har överlämnats till nämnden av en forskningshuvudman, anmälts till nämnden eller initierats av nämnden själv. Andra avvikelser från god forskningssed kan vara väldigt olika till sin natur. Regeringen föreslår inga regler för hur forskningshuvudmännen ska hantera sådana ärenden, men vill uppmana alla forskningshuvudmän att, t.ex. genom en beslutad hantlingsordning, ha beredskap för att kunna ta hand om dem.

Malmö tingsrätt anser att det finns en viss otydlighet i ansvarsfördelningen mellan nämnden och de olika forskningsutförarna. Tingsrätten pekar på att nämnden möjligen i vissa fall direkt kan avgöra att ett ärende inte rör oredlighet i forskning och därför bör lämnas över till forskningsutföraren, men att det i många fall kanske krävs en prövning av nämnden innan det kan slås fast att ett visst ärende inte rör oredlighet utan i stället bör lämnas över till forskningsutföraren. I de senare fallen blir det i så fall fråga om ett beslut som fattas på grundval av den prövning som nämnden har gjort. *Malmö tingsrätt* anser att den av utredningen föreslagna bestämmelsen i den nya lagen om att nämnden, om den bedömer att ett ärende inte rör oredlighet i forskning men kan gälla andra avvikelser från god forskningssed ska lämna över ärendet till berörd forskningsutförare för vidare handläggning, snarare bör hänföras till bestämmelserna om nämndens beslut. Regeringen håller med *Malmö tingsrätt* om att nämnden i vissa fall direkt kan avgöra att ett ärende inte rör misstänkt oredlighet, medan det i andra fall behövs en mer fördjupad prövning för att komma fram till det. Den av utredningen föreslagna bestämmelsen upptas i utredningens lagförslag under rubriken Uppgifter och inte under rubriken Beslut. I enlighet med *Malmö tingsrätts* påpekande anser regeringen att bestämmelsen bör hänföras till bestämmelserna om nämndens beslut. När nämnden har fattat ett beslut, och kommit fram till att det inte är fråga om oredlighet i forskning men att ärendet kan gälla andra avvikelser från god forskningssed, inträder därmed en skyldighet för nämnden att underrätta den berörda forskningshuvudmannen och överlämna handlingarna i ärendet dit.

Konsekvenser för den forskare som har bedömts varit oredlig

Utredningen har övervägt om nämnden även bör ansvara för arbetsrättsliga bedömningar och konsekvenser. Utredningen konstaterar dock att svensk rätt har som tydlig utgångspunkt att arbetsgivaren hanterar frågor om bl.a. disciplinärenden och anställningsförhållanden. Visserligen finns undantag

från den regeln, t.ex. att disciplinansvar m.m. för vissa anställda bedöms av Statens ansvarsnämnd i stället för av den myndighet där personen är anställd. Grundtanken med den särregleringen är emellertid att vissa arbetstagare inte bör prövas disciplinärt av sina kolleger. Utredningen ser sammanfattningsvis inte att det finns skäl att föreslå några undantag från den tydliga utgångspunkten i svensk rätt att det är en arbetsgivare som hanterar frågor kring bl.a. disciplinärenden och anställningsförhållanden. De flesta remissinstanser som har uttalat sig stöder bedömningen att det ska vara arbetsgivarens ansvar att besluta om arbetsrättsliga eller andra konsekvenser. Några remissinstanser har dock önskat att nämnden ska fatta beslut om konsekvenser eller uttala sig om graden av allvar i förseelserna.

Regeringen delar uppfattningen att det är önskvärt att konsekvenserna av konstaterad oredlighet i forskning blir enhetliga i bemärkelsen att lika fall behandlas lika. Ett sätt att åstadkomma en sådan enhetlighet skulle kunna vara att ge nämnden befogenhet att besluta om konsekvenser. Ett sådant system skulle dock på ett markant sätt bryta mot den nuvarande ordningen och regeringen anser inte att det är motiverat att genomföra en så genomgripande förändring. I stället bedömer regeringen att en stor grad av enhetlighet ändå kan uppnås dels till följd av det återrapporterings-system som föreslås i avsnitt 13 och som innebär att forskningshuvudmännen ska rapportera till nämnden vilka åtgärder de har vidtagit eller avser att vidta med anledning av nämndens beslut, dels genom att de statliga forskningsfinansiärerna kommer överens om gemensamma riktlinjer för sin hantering av misstänkta avvikelser från god forsknings-sed. Som *Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien* påpekar, är den föreslagna tillbakarapporteringen och nämndens sammanställning av denna tillbakarapportering viktiga för att en enhetlighet i konsekvenser ska kunna uppnås på sikt. Som ett par remissinstanser påpekar kan dock en berörd forskningshuvudman inte besluta om arbetsrättsliga konsekvenser om den eller de forskare som är skyldiga till oredligheten har bytt arbetsgivare. Däremot har forskningsfinansiärer i många fall möjlighet att besluta om åtgärder.

När det gäller uppfattningen att den särskilda nämnden bör uttala sig om graden av allvar i förseelserna kan konstateras att det bara är allvarliga fall av fabricering, förfalskning och plagiering som anses vara oredlighet. Regeringen anser att det bör vara upp till nämnden att i sina beslut vid behov ytterligare specificera allvaret i gärningarna.

Arbetsgivarverket uppmärksammar att utredningen inte berör huruvida nämndens beslut begränsar arbetsgivarens möjligheter att företa vissa arbetsrättsliga åtgärder och anser att om arbetsrättsliga åtgärder som till exempel disciplinpåföljd enligt 14 § lagen (1994:260) om offentlig anställning (LOA) ska undantas bör det tydliggöras. *Kungl. Vetenskapsakademien* påpekar att eftersom preskriptionstiden för disciplinpåföljder är utformad så att arbetsgivaren senast inom två år efter den anmälda förseelsen måste ha underrättat arbetstagaren om misstankarna, kan nämnden komma att hantera ärenden som inte längre kan leda till sanktioner i form av disciplinpåföljderna varning eller löneavdrag. Bestämmelserna om underrättelser bör därför enligt *Kungl. Vetenskapsakademien* kompletteras med en bestämmelse om att nämnden, då den fått en anmälan eller själv beslutat att initiera ett ärende, underrättar forskningsutföraren

om detta, så att preskription i fråga om disciplinansvar kan brytas i förekommande fall. Prop. 2018/19:58

De bestämmelser som remissinstanserna hänvisar till gäller myndigheter under regeringen och inte de övriga forskningshuvudmän som omfattas av den föreslagna lagen om prövning av oredlighet i forskning. Enligt 17 § LOA får disciplinpåföljd i form av varning eller löneavdrag meddelas bara om arbetstagaren inom två år från förseelsen skriftligen har underrättats om vad som anförs mot honom. Regeringen förutsätter att forskningshuvudmannens medverkan kommer att krävas i nämndens utredningsarbete och att nämnden tidigt i sina utredningar kommer att underrätta berörd forskningshuvudman om de ärenden som nämnden prövar. Regeringen har för närvarande inte för avsikt att föreslå några ändringar i befintligt arbetsrättsligt regelverk till följd av förslaget om att den särskilda nämnden ska pröva och besluta i ärenden om oredlighet i forskning. Regeringen avser dock att noga följa vilka konsekvenser forskningshuvudmännen beslutar om för de forskare som har gjort sig skyldiga till oredlighet. Om det inom ramen för denna uppföljning framkommer att det finns hinder i lagstiftningen mot att besluta vissa lämpliga konsekvenser kommer regeringen att ta förnyad ställning till om ändringar bör göras.

9.5 Prövningen ska som huvudregel inte få grundas på omständigheter som är äldre än tio år

Regeringens förslag: Prövning av oredlighet i forskning ska inte få grundas på omständigheter som är äldre än tio år när ärendet inleds. Detta ska dock inte gälla om det finns särskilda skäl för en prövning.

Utredningens förslag: Överensstämmer i huvudsak med regeringens förslag. I utredningens förslag preciseras inte att prövningen inte får grundas på omständigheter som är äldre än tio år när ärendet inleds.

Remissinstanserna: En majoritet av de remissinstanser som har yttrat sig tillstyrker eller har inget att invända mot förslaget. Detta gäller bl.a. *Statens medicinsk-etiska råd*, *Linköpings universitet*, *Mälardalens högskola* och *Kungl. Vetenskapsakademien*.

Några remissinstanser, bl.a. *Umeå universitet*, *Örebro universitet*, *Högskolan Väst* och *Uppsala läns landsting* är tveksamma till eller avstyrker förslaget med hänvisning till att tio år är för kort tid.

Skälen för regeringens förslag: Ett huvudsyfte med utredningar av oredlighet i forskning är att värna forskningens kvalitet och tillförlitlighet samt god forskningssed. Om felaktiga forskningsresultat inte upptäcks och dras tillbaka kan de leva vidare och leda till att framtida forskning baseras på felaktiga fakta, felaktiga behandlingar och ineffektivt använda forskningsresurser. Detta talar för att inte ange någon bortre gräns för när oredlighet i forskning ska kunna utredas.

Det finns samtidigt flera skäl som talar för att införa en preskriptionsbestämmelse. Ett skäl är att en person som har begått en felaktig handling efter att en längre tid har passerat inte längre bör kunna riskera att drabbas av konsekvenser på grund av handlingen. Det bör i det sammanhanget nämnas att preskriptionsbestämmelser finns på det straffrättsliga området.

Ett andra skäl är att det generellt är svårare att utreda äldre händelser än händelser som ligger nära i tid. Vid utredning av äldre händelser kan det t.ex. finnas svårigheter att inhämta relevanta handlingar och information från inblandade forskare och forskningshuvudmän. Eftersom vetenskapliga resultat ständigt prövas och omprövas av andra forskare och skadeverkningarna av felaktiga forskningsresultat blir betydligt mindre med tiden kan det också hävdas att äldre fall inte är lika angelägna att utreda som nya.

Såväl hänsynen till forskarna som värnandet av samhällets resurser talar således enligt regeringens mening för att det ska finnas någon form av bortre gräns för utredningar om oredlighet i forskning. Dock kan följdverkningarna av oredlighet i forskning få stora negativa konsekvenser och det ligger i samhällets intresse att felaktig forskning dras in eller rättas. Den bortre gränsen bör därför sättas relativt långt fram i tiden. Vid en samlad bedömning anser regeringen, i linje med utredningens förslag, att det är rimligt att den särskilda nämndens prövningar av oredlighet i forskning inte ska få grundas på omständigheter som är äldre än tio år när ärendet inleds.

Regeringen anser dock, i likhet med utredningen, att nämnden bör kunna utreda även äldre fall, om det skulle finnas särskilda skäl för en sådan prövning. *Lagrådet* anser att det kan övervägas att paragrafens andra stycke får följande lydelse: ”Om det med hänsyn till oredlighetens konsekvenser för forskningen eller samhället finns särskilda skäl gäller inte den i första stycket angivna tiden.”. Regeringen anser att bestämmelsen inte behöver specificeras på det sättet, utan att det bör lämnas utrymme för att det kan finnas flera fall av särskilda skäl. Särskilda skäl skulle kunna vara att den påstådda oredligheten har haft eller riskerar att få stora eller allvarliga följd effekter för forskningen eller samhället i övrigt, t.ex. för människors hälsa eller för hur processer, metoder eller produkter utformas, men också att man önskar granska tidigare forskning av forskare som har gjort sig skyldiga till oredlighet.

10 Sekretess ska gälla hos den särskilda nämnden för vissa uppgifter

Regeringens förslag: Sekretess ska gälla hos den särskilda nämnden i ärenden enligt lagen om ansvar för god forskningssed och prövning av oredlighet i forskning för uppgift om

- en enskilds personliga förhållanden, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon närstående till denne lider men, och
- en enskilds ekonomiska förhållanden, om det kan antas att den enskilde lider skada om uppgiften röjs.

Sekretessen ska inte gälla för uppgift om vem som har väckt frågan om oredlighet eller för uppgift om vem misstanken riktas mot. Sekretessen ska inte heller gälla beslut i ett ärende.

För uppgift i en allmän handling ska sekretessen gälla i högst

- sjuttio år för uppgift om en enskilds personliga förhållanden, och
- tjuugo år för uppgift om en enskilds ekonomiska förhållanden.

Om nämnden i sin verksamhet enligt lagen om ansvar för god forskningssed och prövning av oredlighet i forskning får en sekretessreglerad uppgift från en forskningshuvudman ska sekretessbestämmelsen vara tillämplig på uppgiften även hos nämnden. Den överförda sekretessen ska inte gälla för en uppgift som ingår i ett beslut hos nämnden.

Regeringens bedömning: Det bör inte införas någon sekretess till skydd för nämndens utredningar under utredningstiden.

Rätten att meddela och offentliggöra uppgifter bör inte inskränkas.

Utredningens förslag: Överensstämmer med regeringens förslag.

Remissinstanserna: En majoritet av de remissinstanser som har yttrat sig tillstyrker eller har inget att invända mot förslaget. Detta gäller bl.a. *Riksdagens ombudsmän, Svea hovrätt, Förvaltningsrätten i Stockholm, Justitiekanslern, Överklagandenämnden för högskolan, Karolinska institutet och Mälardalens högskola.*

Kammarrätten i Jönköping efterlyser en mer ingående diskussion om huruvida de berörda enskilda utbildningsanordnarna omfattas av OSL och om sekundär sekretess kan gälla för uppgifter som en enskild utbildningssamordnare har lämnat till nämnden.

Kammarrätten påtalar även att det i den föreslagna bestämmelsen bl.a. anges att sekretessen inte gäller för uppgift om vem som har väckt frågan eller den person som misstanken riktas mot. Kammarrätten uppfattar att avsikten är att undantaget endast ska gälla för den utpekade forskarens identitet och inte för uppgifter om denne i allmänhet. Enligt kammarrätten bör det därför övervägas om bestämmelsen bör ges ordalydelsen att sekretessen inte gäller för uppgift om vem som har väckt frågan eller vem misstanken riktas mot. Även *Universitetskanslersämbetet* föreslår den lydelsen.

Enligt *Chalmers tekniska högskola AB* behövs ett förtydligande av ramverket: vilket stöd har anmälaren rätt till, vad tjänar en anmälare på att anmäla öppet i stället för anonymt, vem ska stå för detta stöd, ska alla få det (också om personliga hämndmotiv misstänks föreligga), hur hanteras situationer där ett universitet inte stödjer en anmälare osv. *Tjänstemännens Centralorganisation* påpekar att det är mycket viktigt att man i processen beaktar den allvarliga situation som det innebär för en person att bli misstänkt och anmäld för oredlighet.

Socialstyrelsen delar uppfattningen att huvudregeln bör vara att uppgifter om vem som har väckt frågan om oredlighet eller den person som misstanken riktas mot är offentliga. Samtidigt går det enligt Socialstyrelsen inte att utesluta att det aldrig kan uppstå situationer där det kan finnas skäl för att inte lämna ut identitetsuppgifter, både vad gäller anmälaren och den person som blivit anmäld. Det talar enligt myndigheten för att det vore mer lämpligt om även dessa uppgifter skyddas av i vart fall en svag sekretess, så att den särskilda nämnden kan göra en menprövning av uppgifterna. Socialstyrelsen anser dessutom att den föreslagna bestämmelsen utgör ett avsteg från hur liknande bestämmelser i OSL brukar utformas.

Linköpings universitet anser att frågan om identitetsskydd, åtminstone under den inledande perioden innan nämnden bedömt om ärendet gäller oredlighet i forskning, bör övervägas ytterligare. *Högskolan i Borås*

påtar att det finns risk för att en person avstår från att anmäla på grund av att dennes namn blir offentligt samt att det är svårt för en anmäld att bli helt rentvådd i sektorn även efter ett friande beslut. Högskolan i Borås anser att ett sektorsövergripande arbete rörande denna problematik därför bör initieras.

Centrala etikprövningsnämnden understryker att visselblåsare har en utsatt position och ser det som angeläget att visselblåsares identitet ges sekretesskydd. Även *Stiftelsen för strategisk forskning* anser att utsattheten för den som anmäler måste minimeras med avseende på dennes karriär, t.ex. om visselblåsaren är en doktorand eller annan utsatt person i beroendeställning till den anmälda, och anser att reformen som den föreslås riskerar att ge ett sämre skydd än i dag.

Naturvetarna avvisar förslaget om att sekretess inte ska gälla för uppgift om den person som misstanken riktas mot och föreslår en annan lösning med sekretess under utredningstiden. Även *Uppsala universitet*, *Chalmers tekniska högskola AB*, *Stiftelsen Högskolan i Jönköping* och *Statens energimyndighet* förordar sekretess för den särskilda nämndens utredningar under utredningstiden. Flera av dem påtar att den som anmäls för eller utreds för oredlighet kan komma att bli stämplad även om det visar sig att oredlighet inte förekommit. Även *Sveriges förenade studentkårer (SFS)* anser att sekretess ska kunna gälla för att skydda identiteten på den som har blivit anmäld för oredlighet i forskning, under den tid som ärendet utreds. SFS anser vidare att det är viktigt att det finns goda möjligheter att vända sig till ett ombud, som om inte annat kan bistå i bedömningen av ifall en misstanke om oredlighet bör anmälas till nämnden.

Skälen för regeringens förslag och bedömning

Offentlighetsprincipen

Offentlighetsprincipen innebär att allmänheten och massmedierna ska ha insyn i statens och kommunernas verksamhet. Denna princip kommer till uttryck i grundlag, bl.a. genom bestämmelserna i 2 kap. tryckfrihetsförordningen (TF) om envars rätt att ta del av allmänna handlingar. Enligt 2 kap. 2 § första stycket TF får rätten att ta del av allmänna handlingar begränsas endast om det är påkallat med hänsyn till vissa angivna intressen, t.ex. en myndighets verksamhet för inspektion, kontroll eller annan tillsyn eller skyddet för enskilds personliga och ekonomiska förhållanden. En sådan begränsning ska enligt 2 kap. 2 § andra stycket TF anges noga i en bestämmelse i en särskild lag eller, om det i visst fall är lämpligare, i en annan lag vartill den särskilda lagen hänvisar. Efter bemyndigande i en sådan bestämmelse får regeringen genom förordning meddela närmare föreskrifter om bestämmelsens tillämplighet. Den särskilda lagen är OSL och regeringen har meddelat föreskrifter om bestämmelsernas tillämplighet i offentlighets- och sekretessförordningen (2009:641), förkortad OSF.

Sekretessregleringen i OSL är huvudsakligen uppbyggd av primära sekretessbestämmelser. Med en primär sekretessbestämmelse avses en bestämmelse om sekretess som en myndighet ska tillämpa på grund av att bestämmelsen riktar sig direkt till myndigheten eller omfattar en viss verksamhetstyp eller en viss ärendetyp som hanteras hos myndigheten eller omfattar vissa uppgifter som finns hos myndigheten (3 kap. 1 § OSL). Vissa av de primära sekretessbestämmelserna är tillämpliga hos alla myndigheter och andra organ som ska tillämpa offentlighetsprincipen. Det gäller t.ex. bestämmelserna om utrikessekretess (15 kap. 1 § OSL), försvarssekretess (15 kap. 2 § OSL) och de bestämmelser som gäller som ett minimiskydd för enskildas personliga integritet och som har samlats i det första kapitlet i lagens femte avdelning (21 kap. OSL). Huvudregel är dock att de primära sekretessbestämmelserna har begränsade tillämpningsområden. Detta beror bl.a. på att behovet av och styrkan i en sekretess inte kan bestämmas enbart med hänsyn till sekretessintresset. Detta måste i varje sammanhang vägas mot intresset av insyn i myndigheternas verksamhet. Denna avvägning kan mycket väl utfalla på ett annat sätt utanför det område där en sekretessregel gäller än innan för det området. Offentlighetsintresset kan således kräva att de uppgifter som behandlas som hemliga hos en myndighet är offentliga hos en annan myndighet som har inhämtat dem hos den förstnämnda (prop. 1979/80:2 Del A s. 75 f.).

I 24 kap. OSL finns bestämmelser om sekretess till skydd för enskild inom forskning. I kapitlet finns bl.a. bestämmelser om sekretess för uppgift som hänför sig till psykologisk undersökning som utförs för forskningsändamål (1 §), sekretess i verksamhet som avser förande av eller uttag ur register som förs enligt lagen (1999:353) om rättspsykiatriskt forskningsregister (2 §) och sekretess i verksamhet som består i etikprövning och tillsyn enligt lagen (2003:460) om etikprövning av forskning som avser människor (3 §).

Då lagstiftaren har tagit ställning för att OSL huvudsakligen ska vara uppbyggd av primära sekretessbestämmelser finns det bara ett begränsat antal bestämmelser om s.k. överföring av sekretess. Begreppet bestämmelse om överföring av sekretess definieras i OSL som en bestämmelse som innebär att en sekretessbestämmelse som är tillämplig på en uppgift hos en myndighet, ska tillämpas på uppgiften även av en myndighet som uppgiften lämnas till eller som har elektronisk tillgång till uppgiften hos den förstnämnda myndigheten. Begreppet sekundär sekretessbestämmelse definieras som en bestämmelse om sekretess som en myndighet ska tillämpa på grund av en bestämmelse om överföring av sekretess (3 kap. 1 § OSL). I 11 kap. 3 § första stycket OSL finns en bestämmelse som reglerar överföring av sekretess i forskningsverksamhet. Av bestämmelsen följer att om en myndighet i sin forskningsverksamhet får en sekretessreglerad uppgift från en annan myndighet, blir sekretessbestämmelsen tillämplig på uppgiften även hos den mottagande myndigheten. Detta ska dock inte tillämpas på en uppgift som ingår i ett beslut hos den mottagande myndigheten.

Förslagen som lämnas i avsnitt 9 i denna proposition innebär att den särskilda nämnden ska pröva ärenden om oredlighet i forskning och att en

forskningshuvudman ska lämna nämnden de upplysningar och handlingar om forskningen som nämnden begär och ge nämnden tillgång till datorer och annan utrustning som har använts vid forskningen. Den nya ordningen för prövning av oredlighet i forskning innebär att nämnden kommer att få del av uppgifter som i vissa fall omfattas av sekretess hos en forskningshuvudman. I många fall kommer det att vara fråga om sekretess som överförs till forskningshuvudmannen med stöd av bestämmelsen i 11 kap. 3 § första stycket OSL. I det sammanhanget kan det också nämnas att definitionen i 3 kap. 1 § OSL av begreppet bestämmelse om överföring av sekretess fick sin nuvarande lydelse efter en ändring som trädde i kraft den 1 januari 2018. Genom denna ändring står det klart att överföring av sekretess till en mottagande myndighet kan ske inte bara i fråga om uppgifter som är sekretessreglerade enligt en primär sekretessbestämmelse hos den överlämnande myndigheten utan även i fråga om uppgifter som omfattas av sekundära sekretessbestämmelser hos den överlämnande myndigheten, dvs. sekretess kan överföras i flera led (prop. 2016/17:208 s. 97 f.).

Regeringen bedömer inte att det faktum att uppgifter som omfattas av sekretess hos forskningshuvudmännen överförs till nämnden som ska pröva oredlighet i forskning förändrar skyddsintresset för uppgifterna. För att undvika att den sekretess som gäller för uppgifter hos forskningshuvudmännen sätts ur spel när de överlämnas till nämnden anser regeringen att sekretessen bör överföras till nämnden. Regeringen föreslår därför att om nämnden i sin verksamhet enligt den nya lagen om ansvar för god forskningssed och prövning av oredlighet i forskning får en sekretessreglerad uppgift från en forskningshuvudman ska sekretessbestämmelsen vara tillämplig på uppgiften även hos nämnden. Regeringen föreslår vidare, i likhet med utredningen, att denna sekretess inte ska gälla för en uppgift som ingår i ett beslut hos nämnden.

Kammarrätten i Jönköping anser att det saknas en mer ingående diskussion i fråga om huruvida de berörda enskilda utbildningsanordnarna omfattas av OSL och huruvida sekundär sekretess kan gälla för uppgifter som en enskild utbildningssamordnare har lämnat till nämnden. Det framgår av 2 kap. 4 § OSL att vad som föreskrivs i TF om rätt att ta del av allmänna handlingar hos myndigheter i tillämpliga delar ska gälla också handlingar hos de organ som anges i bilagan till OSL, om handlingarna hör till den verksamhet som nämns där. Vidare framgår att dessa organ vid tillämpningen av OSL ska jämföras med myndigheter. För närvarande finns tre enskilda utbildningsanordnare upptagna i bilagan till OSL, Stiftelsen Högskolan i Jönköping och vissa bolag som ägs av stiftelsen (all verksamhet), Stiftelsen Chalmers tekniska högskola och det av stiftelsen ägda Chalmers tekniska högskola AB (all verksamhet) samt Handelshögskolan i Stockholm (i fråga om statligt stöd i form av utbildningsbidrag för doktorander). Dessa enskilda utbildningsanordnare ska alltså enligt 2 kap. 4 § OSL jämföras med myndigheter vid tillämpningen av OSL. För Stiftelsen Högskolan i Jönköping och vissa bolag som ägs av stiftelsen, Stiftelsen Chalmers tekniska högskola och Chalmers tekniska högskola AB innebär det att de omfattas av tillämpliga sekretessbestämmelser i OSL och att eventuell sekretess kommer att överföras till nämnden med stöd av den föreslagna bestämmelsen om överföring av sekretess. När det gäller Handelshögskolan i Stockholm är det endast högskolans verksamhet i

fråga om statligt stöd i form av utbildningsbidrag för doktorander som är angiven i bilagan till OSL. Handelshögskolan i Stockholms forskningsverksamhet omfattas alltså inte. Det innebär att det inte kommer att finnas någon sekretess att överföra från Handelshögskolan i Stockholm till nämnden (se vidare nedan).

Sekretess till skydd för enskild i nämndens verksamhet

För att kunna pröva frågor om oredlighet i forskning kommer den särskilda nämnden i många fall att behöva ta del av forskningsmaterial som innehåller känsliga uppgifter om enskildas personliga förhållanden. Det kan t.ex. gälla forskningsmaterial inom medicinsk forskning som innehåller uppgifter om hälsa. Vidare kan det i nämndens ärenden förekomma känsliga uppgifter om den som har gjort anmälan om oredlighet i forskning och om den som är misstänkt för oredlighet i forskning. Nämnden kan i samband med sin prövning av om det förekommit oredlighet i forskning även behöva ta del av uppgifter om enskildas ekonomiska förhållanden. Det senare kan t.ex. röra uppgifter om enskildas affärsförhållanden. Denna typ av uppgifter kan ingå såväl i forskningsmaterial som i övrigt material som nämnden tar del av. I den mån dessa uppgifter omfattas av sekretess hos forskningshuvudmannen kommer de även att omfattas av sekretess hos nämnden, eftersom sekretess föreslås överföras från forskningshuvudmannen till nämnden. Vissa forskningshuvudmän, t.ex. vissa enskilda utbildningsanordnare, omfattas dock inte av några sekretessbestämmelser eftersom de inte finns upptagna i bilagan till OSL. Dessa forskningshuvudmän omfattas inte heller av TF:s bestämmelser om rätt att ta del av allmänna handlingar. Om någon av dessa forskningshuvudmän lämnar handlingar till nämnden finns det således inte någon sekretess att överföra till nämnden. Om handlingar överlämnas till nämnden från sådana forskningshuvudmän kan handlingarna således komma att lämnas ut i sin helhet av nämnden om någon begär att få ta del av dessa. Mot denna bakgrund bör det övervägas om det bör införas sekretess till skydd för uppgifter om enskildas personliga och ekonomiska förhållanden hos nämnden. Vid sådana överväganden ska en avvägning göras mellan sekretessintresset och intresset av insyn i myndighetens verksamhet. En jämförelse kan härvid göras med vad som gäller vid etikprövning av forskning som avser människor.

I verksamhet som avser etikprövning av forskning och tillsyn enligt etikprövningslagen gäller sekretess 1. för uppgift om en enskilds personliga förhållanden, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon närstående till denne lider men, och 2. för uppgift om en enskilds ekonomiska förhållanden, om det kan antas att den enskilde lider skada om uppgiften röjs. Sekretessen gäller inte för beslut i ärende (24 kap. 3 § första stycket OSL). Regleringen innebär att uppgifter i verksamheten omfattas av olika stark sekretess. De uppgifter som avses i första punkten omfattas av ett s.k. omvänt skaderekvisit, dvs. presumtionen är att de uppgifterna omfattas av sekretess. Endast om det står klart att uppgifterna kan röjas utan att den enskilde eller någon närstående till denne lider men får uppgifterna röjas. De uppgifter som avses i andra punkten omfattas av ett s.k. rakt skaderekvisit, dvs. presumtionen är att dessa uppgifter är offentliga. Endast om det kan antas att den enskilde lider skada får de

uppgifterna hemlighållas. Vidare gäller ingen sekretess för uppgifter som tas in ett beslut enligt etikprovningsslagen.

I forskningsmaterial kan det finnas uppgifter om en mycket stor mängd personer. Det kan vara fråga om känsliga personuppgifter, t.ex. uppgifter om sjukdomar och funktionsnedsättningar. Det kan också finnas uppgifter om enskildas ekonomiska förhållanden i sådant material. Begreppet enskilda i OSL omfattar inte bara fysiska personer utan också juridiska personer. Det innebär att om sekretess införs för uppgifter om enskildas ekonomiska förhållanden i ärenden enligt den nya lagen om ansvar för god forskningssed och prövning av oredlighet i forskning kommer de privaträttsliga organ som omfattas av lagen att få ett sekretessskydd för uppgifter som lämnas till nämnden och som rör organets egna ekonomiska förhållanden. Begreppet ekonomiska förhållanden omfattar bl.a. uppfinningar och forskningsresultat. Något motsvarande sekretessskydd för uppgifter om uppfinningar och forskningsresultat som lämnas till nämnden kommer inte att finnas för de statliga och kommunala forskningshuvudmännen. Inom Utbildningsdepartementet har det dock fattats ett beslut om att ge en utredare i uppdrag att biträda departementet med att i vissa avseenden genomföra en översyn av skyddet för forskningsresultat. Syftet är att se över om detta skydd behöver stärkas för att undanröja hinder för nya innovationer (U 2017:A).

Regeringen anser att det finns ett starkt sekretessintresse för uppgifter om t.ex. försökspersoners personliga förhållanden. Det kan även finnas ett stort sekretessintresse när det gäller enskildas ekonomiska förhållanden. Å andra sidan kommer det även att finnas ett mycket stort intresse av insyn i den särskilda nämndens verksamhet. När det gäller frågan om huruvida uppgifter om anmälarens och den anmäldes identitet ska vara offentliga eller omfattas av sekretess måste särskilda överväganden göras. Regeringen återkommer till den frågan nedan, varför den avvägning mellan motstående intressen som görs här inte omfattar de uppgifterna. Vid en avvägning mellan sekretessintressena och insynsintresset i ärenden enligt den nya lagen finner regeringen att den avvägning mellan motsvarande motstående intressen som kommer till uttryck i bestämmelsen om sekretess i verksamhet som avser etikprovning av forskning och tillsyn enligt etikprovningsslagen är lämplig även i ärenden enligt den nya lagen. Regeringen föreslår därför att sekretess ska gälla hos den särskilda nämnden i ärenden enligt lagen om ansvar för god forskningssed och prövning av oredlighet i forskning för uppgift om en enskilds personliga förhållanden, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon närstående till denne lider men, och för uppgift om en enskilds ekonomiska förhållanden, om det kan antas att den enskilde lider skada om uppgiften röjs. Det ska inte gälla sekretess för uppgifter som tas in i nämndens beslut i ett ärende om oredlighet i forskning.

Ingen sekretess för uppgift om vem som har väckt frågan om oredlighet

Utredningen har föreslagit att det inte ska gälla sekretess för uppgift om vem som har väckt frågan om oredlighet. Regeringen anser att öppenhet ska vara en ledande princip i granskning av forskning. Öppenhet i granskningsprocesserna gagnar forskarsamhället och främjar allmänhetens för-

troende för forskningen och för hur frågor om oredlighet hanteras. *Centrala etikprövningsnämnden* och *Socialstyrelsen* anser dock att anmälaren behöver omfattas av ett sekretesskydd. Flera andra remissinstanser har också synpunkter i denna del. *Linköpings universitet* anser t.ex. att frågan om identitetsskydd bör övervägas ytterligare. *Stiftelsen för strategisk forskning* anser att utsattheten för den som anmäler måste minimeras med avseende på dennes karriär. *Högskolan i Borås* anför att det finns risk att personer inte anmäler på grund av att deras namn blir offentligt.

I OSL finns det sekretessbestämmelser som avser att skydda anmälare. Sådana bestämmelser förekommer inom t.ex. hälso- och sjukvården, socialtjänsten, socialförsäkringen, verksamhet som syftar till att förebygga eller beivra brott och verksamhet för kontroll över utläningar (25 kap. 7 §, 26 kap. 5 §, 28 kap. 3 §, 29 kap. 11 §, 30 kap. 3, 4 b, 4 c, 6 b, 6 c och 23 a §§, 35 kap. 2, 8 a och 21 §§ och 37 kap. 1 §). Bestämmelserna är utformade på olika sätt. De flesta av bestämmelserna har dock utformats så att sekretess gäller för uppgift i anmälan eller utsaga av en enskild om någons hälsotillstånd eller andra personliga förhållanden, i förhållande till den som anmälan eller utsagan avser, endast om det kan antas att fara uppkommer för att den som har lämnat uppgiften eller någon närstående till denne utsätts för våld eller lider annat allvarligt men om uppgiften röjs. Med att utsättas för annat allvarligt men avses t.ex. att bli utsatt för telefonterror eller andra trakasserier av allvarligare natur (se bl.a. prop. 1979/80:2 Del A s. 188 och prop. 1986/87:3 s. 9). Bestämmelser om rätt till insyn i mål eller ärende som tillkommer part enligt processrättsliga regler kan dock medföra att sekretessen till skydd för anmälaren inte kan upprätthållas gentemot den som anmälan avser (se bl.a. 10 kap. 3, 3 a och 4 a §§ OSL). Det finns även bestämmelser som reglerar absolut sekretess för anmälares identitet. De bestämmelser som stagar absolut sekretess har tillkommit på grund av införande av EU-rätt. I förarbetena till en av dessa bestämmelser, 30 kap. 23 a § OSL, anges att uppgifter som avses i bestämmelsen kan omfattas av den rätt till insyn i mål eller ärende som tillkommer part enligt processrättsliga regler (prop. 2016/17:173 s. 616).

Som framgår finns det i gällande rätt bara begränsade möjligheter att sekretessbelägga en uppgift om en anmälare i förhållande till den som anmälan avser. Öppenhet är ett av forskningens grundläggande kännetecken. Forskningen drivs framåt i en öppen och ständigt pågående dialog mellan forskare som granskar varandras idéer och resultat. Det framstår därför som främmande att genom sekretess förhindra att identiteten på den som anmäler misstänkt oredlighet blir offentlig. Tvärtom tror regeringen att öppenhet i granskningsprocesserna gagnar forskarsamhället och främjar allmänhetens förtroende för forskningen. Ett sekretessbeläggande av namnet på den som anmäler misstänkt oredlighet kan också öka risken för grundlösa anmälningar, som görs i syfte att t.ex. misskreditera en konkurrent. Regeringen har samtidigt förståelse för att det kan vara obekvämt att anmäla misstänkt oredlighet i forskning, i synnerhet om man står i ett beroendeförhållande till den man anmäler. Så kan t.ex. vara fallet för doktorander som misstänker att en handledare har gjort sig skyldig till oredlighet. Bland remissvaren framkommer även farhågor om att enskilda forskare utan ett identitetsskydd riskerar att bli utfrysade av sin egen forskningsgrupp eller av lärosätet om de anmäler misstänkt oredlighet. Trots det bedömer regeringen att ett sekretessbeläggande av vem som har anmält

oredlighet i forskning skulle vara fel väg att gå och föreslår att sekretess inte ska gälla för denna uppgift.

För att stötta de personer som anmäler misstänkt oredlighet behövs i stället stödstrukturer inom forskningshuvudmännens organisationer. Framtagandet av ett sådant förtydligande ramverk angående anmälare som *Chalmers tekniska högskola AB* efterfrågar är en uppgift som lämpligen bör hanteras av forskningshuvudmännen.

Secretess ska inte heller gälla för uppgift om vem misstanken riktas mot

Uppsala universitet, Stiftelsen Högskolan i Jönköping, Statens energimyndighet, Naturvetarna och SFS anser att det bör råda sekretess även för uppgift om den person som misstanken om oredlighet riktas mot. Flertalet av dessa remissinstanser anser att uppgiften ska omfattas av utredningssekretess. Det huvudsakliga skälet som framförs för detta är att man då skulle undvika att en oskyldigt utpekad person lider men. *Socialstyrelsen* anför att det inte går att utesluta att det aldrig kan uppstå situationer där det kan finnas skäl för att inte lämna ut identitetsuppgifter om den person som blivit anmäld, men ger inte några exempel på sådana situationer. Det talar enligt *Socialstyrelsen* för att det vore mer lämpligt om även dessa uppgifter skyddades av i vart fall en svag sekretess. Vidare påtalar flera remissinstanser att det är svårt för en anmäld att bli helt rentvådd i sektorn även efter ett friande beslut.

Som påpekats ovan anser regeringen att öppenhet ska vara en ledande princip när det gäller granskning av forskning. Ett sekretesskydd för den utpekade forskarens identitet skulle i praktiken innebära att ett stort antal uppgifter i ärendet hos den särskilda nämnden skulle behöva sekretessbeläggas, eftersom det genom den utpekades anknytning till många typer av uppgifter i den aktuella forskningen annars skulle framgå vem som avses. Eftersom forskare bygger vidare på varandras forskningsresultat är det också viktigt för andra forskare att veta om att en viss forskares resultat är ifrågasatta, så att de kan göra egna extra kontroller i den del det är befogat för deras egen forskning, vilket talar för att öppenhet ska råda i fråga om vem som misstänks för oredlighet. Flera av de remissinstanser som vill ha sekretess till skydd för den anmälda lyfter dock fram att den som anmäls eller utreds för oredlighet kan komma att bli stämplad även om det visar sig att oredlighet inte har förekommit. Regeringen håller med om att det är olyckligt om en oskyldig forskare blir utpekad, men vill peka på att inte heller identiteten på personer som anmäls för brott är sekretesskyddad under hela handläggningstiden. Det framgår av 35 kap. 6 § OSL att förundersökningssekretess till skydd för den enskilde enligt 35 kap. 1 § OSL inte gäller beslut om huruvida åtal ska väckas, beslut att förundersökning inte ska inledas eller beslut om att förundersökning ska läggas ned. Det innebär att det blir offentligt att någon har blivit anmäld för brott när åklagaren har bestämt sig för att väcka åtal eller att inte driva frågan vidare. Regeringen anser sammanfattningsvis att det bör råda öppenhet även i denna del och föreslår därför att sekretess inte ska gälla för uppgift om vem misstanken om oredlighet riktas mot.

I betänkandets förslag till bestämmelse om undantag från sekretessen anges att sekretessen inte ska gälla ”för uppgift om vem som har väckt frågan om oredlighet eller den person som misstanken riktas mot.” Som

Kammarrätten i Jönköping och *Universitetskanslersämbetet* påpekar kan denna formulering uppfattas som att den rör alla uppgifter som är hänförliga till forskaren. Regeringen anser dock att det enbart är identitetsuppgifter rörande den forskare som misstanken riktas mot som ska undantas från sekretessen, t.ex. namn och personnummer. Mot den bakgrunden delar regeringen *Kammarrättens i Jönköping* och *Universitetskanslersämbetets* uppfattning att den nya bestämmelsen bör formuleras som att sekretessen inte gäller för uppgift om vem som har väckt frågan om oredlighet eller vem misstanken riktas mot.

Ingen sekretess för nämndens utredningar under utredningstiden

Utredningen diskuterar frågan om sekretess under utredningstiden skulle kunna vara motiverad för att underlätta utredningsarbetet för den särskilda nämnden, men bedömer att det inte finns några starka skäl för detta. Tvärtom bedömer utredningen att en utredningssekretess skulle gå på tvärs mot tanken om en ökad öppenhet för att främja allmänhetens förtroende för forskningen och för hanteringen av frågor om oredlighet. Några remissinstanser anser dock att nämndens utredningar bör omfattas av sekretess. I vissa fall hänvisar remissinstanserna till att utredningssekretess är nödvändig för att inte identiteten på den forskare som är föremål för en oredlighetsutredning ska bli offentligtgjord, eftersom detta kan få negativa konsekvenser för forskaren.

De förslag om sekretess som lämnas i detta avsnitt innebär att det kommer att finnas ett sekretesskydd i nämndens verksamhet för uppgift om enskilds personliga och ekonomiska förhållanden och att en uppgift som omfattas av sekretess hos en forskningshuvudman kommer att överföras till nämnden, om nämnden får denna uppgift från forskningshuvudmannen. En diskussion om sekretess för uppgift om den misstanken om oredlighet i forskning riktas mot har förts tidigare i detta avsnitt. Det har inte framkommit några skäl som talar för ett mer omfattande sekretesskydd än det som föreslagits ovan. Det skulle också innebära en alltför långtgående inskränkning i offentlighetsprincipen att sekretessbelägga alla uppgifter i nämndens utredningar under utredningstiden. Regeringen delar utredningens uppfattning att en utredningssekretess skulle gå på tvärs mot tanken om en ökad öppenhet i dessa utredningar. Mot den bakgrunden bedömer regeringen att det inte bör införas någon sekretess för nämndens utredningar under utredningstiden.

Sekretesstid

Sekretess till skydd för enskildas personliga förhållanden gäller i normalfallet i högst sjuttio år. Skälet till denna sekretesstid är att sekretessen för känsliga uppgifter om enskildas personliga förhållanden i de flesta fall bör gälla större delen av den enskildes livstid. Regeringen anser att en sekretesstid om högst 70 år även i detta fall är rimlig i fråga om uppgifter om en enskilds personliga förhållanden.

I OSL har gränsen för sekretess för ekonomiska intressen i huvudsak satts till tjuugo år (prop. 1979/80:2 Del A s. 86). Det har inte framkommit några skäl att avvika från denna tid. Regeringen anser därför att en sekretesstid om högst 20 år är rimlig i fråga om uppgifter om en enskilds ekonomiska förhållanden.

För uppgifter i allmänna handlingar föreslås således sekretessen gälla i högst 70 år för uppgift om en enskilds personliga förhållanden och i högst 20 år för uppgift om en enskilds ekonomiska förhållanden.

Rätten att meddela och offentliggöra uppgifter

Sekretess innebär både tystnadsplikt och handlingssekretess (3 kap. 1 § OSL). Den tystnadsplikt som följer av en sekretessbestämmelse har inte företräde framför rätten enligt 1 kap. 1 och 7 §§ TF och 1 kap. 1 och 10 §§ yttrandefrihetsgrundlagen (YGL) att meddela och offentliggöra uppgifter, om inte annat anges i TF, YGL eller OSL. Handlingssekretessen har dock alltid företräde framför rätten att meddela och offentliggöra uppgifter. Det kan således vara tillåtet att muntligen t.ex. lämna en uppgift till en journalist eller att själv publicera uppgiften, men det är aldrig tillåtet att med stöd av rätten att meddela och offentliggöra uppgifter lämna en allmän handling som den sekretessbelagda uppgiften framgår av till t.ex. en journalist eller att t.ex. själv publicera handlingen.

Stor återhållsamhet ska iakttas när det övervägs om en inskränkning ska göras i rätten att meddela och offentliggöra uppgifter. Faktorer som bör beaktas vid sådana överväganden är bl.a. vilken styrka sekretessen har, om uppgiften har lämnats av en enskild i en förtroendesituation eller om uppgiften hänför sig till myndighetsutövning. När det gäller uppgifter som hänför sig till ett ärende om myndighetsutövning bör meddelarfrihet oftast gälla (prop. 1979/80:2 Del A s. 111 f.). Den föreslagna sekretessbestämmelsen avser sekretess hos den särskilda nämnden i ärenden enligt lagen om ansvar för god forskningssed och prövning av oredlighet i forskning. Utredningen har bedömt att nämndens prövning av oredlighet i forskning utgör myndighetsutövning (se vidare avsnitt 12). Regeringen instämmer i denna bedömning. Med hänsyn till att det är fråga om uppgifter som hänför sig till ärenden om myndighetsutövning och då det inte i övrigt har framkommit några skäl för att inskränka rätten att meddela och offentliggöra uppgifter anser regeringen att denna rätt bör ha företräde framför den tystnadsplikt som följer av den föreslagna bestämmelsen.

11 En kompletterande dataskyddsanlys ska göras

Förslagen i denna proposition innebär att personuppgifter, även känsliga sådana, kommer att behandlas av både den nämnd som ska pröva oredlighet i forskning och forskningshuvudmännen. Sedan den 25 maj 2018 regleras behandling av personuppgifter i Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2016/679 av den 27 april 2016 om skydd för fysiska personer med avseende på behandling av personuppgifter och om det fria flödet av sådana uppgifter och om upphävande av direktiv 95/46/EG (allmän dataskyddsförordning) och lagen (2018:218) med kompletterande bestämmelser till EU:s dataskyddsförordning (dataskyddslagen). Denna dataskyddsreform har skapat ett behov av att se över den sektorsspecifika personuppgiftslagstiftningens förenlighet med dataskyddsförordningen.

Som en del i detta arbete har regeringen den 6 september 2018 överlämnat propositionen Behandling av personuppgifter för forskningsändamål (prop. 2017/18:298) till riksdagen, med förslag till anpassningar av svensk rätt som syftar till att möjliggöra en fortsatt behandling av personuppgifter för forskningsändamål som är ändamålsenlig samtidigt som den enskildes fri- och rättigheter skyddas. Riksdagen har beslutat i enlighet med regeringens förslag (bet. 2018/19:UbU5, rskr. 2018/19:44).

Utbildningsdepartementet kommer att remittera ett förslag till kompletterande dataskyddsreglering med anledning av förslagen i denna proposition. Av bl.a. detta skäl föreslås i avsnitt 14 att den nya lagen inte ska träda i kraft förrän den 1 januari 2020, så att eventuell personuppgiftsreglering kan träda i kraft samtidigt.

12 Den särskilda nämndens beslut ska få överklagas till allmän förvaltningsdomstol

Regeringens förslag: Den särskilda nämndens beslut i ärenden om oredlighet i forskning och om förelägganden som behövs för att en forskningshuvudman ska fullgöra sina skyldigheter att lämna de upplysningar och handlingar som nämnden begär och ge nämnden tillgång till datorer och annan utrustning som har använts vid forskningen ska få överklagas till allmän förvaltningsdomstol.

Andra beslut enligt lagen om ansvar för god forskningssed och prövning av oredlighet i forskning ska inte få överklagas.

Prövningstillstånd ska krävas vid överklagande till kammarrätten.

Utredningens förslag: Överensstämmer i huvudsak med regeringens förslag. I utredningens lagförslag anges i stället att det är andra beslut av nämnden som inte ska få överklagas.

Remissinstanserna: En majoritet av de remissinstanser som har yttrat sig tillstyrker eller har inget att invända mot förslaget. Detta gäller bl.a. *Statens medicinsk-etiska råd, Uppsala universitet, Lunds universitet, Karolinska institutet, Kungl. Tekniska högskolan, Södertörns högskola, Vetenskapsrådet, Jönköpings läns landsting, Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien, Svenska Läkaresällskapet, Tjänstemännens Centralorganisation, Sveriges universitetslärare och forskare (SULF), Regionala etikprövningsnämnden i Linköping och Transparency International Sverige. Förvaltningsrätten i Stockholm* anser att det är rimligt att nämndens beslut överklagas till allmän förvaltningsdomstol. Allmän förvaltningsdomstol prövar redan i dag överklaganden av Vetenskapsrådets beslut när myndigheten beslutar om forskningsmedel, varför det enligt förvaltningsrätten är lämpligt att även frågor om oredlighet ska prövas i samma domstolsslag. Visserligen hanterar allmän förvaltningsdomstol normalt inte mål där det är fråga om prövning av uppsåt eller oaktsamhet, men detta utgör enligt förvaltningsrätten inte något hinder för att förvaltningsdomstol kan ta sig an även denna måltyp.

Kammarrätten i Jönköping avstyrker förslaget att nämndens beslut ska kunna överklagas. *Kammarrätten* anser att nämndens beslut har karaktär av yttrande eller utlåtande och inte beslut. *Vice ordföranden i Överklagandenämnden för högskolan* ifrågasätter om beslut som endast medför anseendemässiga konsekvenser för den enskilde lämpar sig för prövning i förvaltningsdomstol. Även *Malmö tingsrätt* anser att det är oklart om nämnden kommer att fatta ett beslut av det slaget som lämpar sig för en domstolsprövning efter att det har överklagats.

Sveriges lantbruksuniversitet anser att det inte bör vara möjligt att överklaga nämndens beslut och påpekar faran i att ha parallella rättsprocesser, dels oredlighetsprocessen och dels en eventuell arbetsrättslig process.

Vissa remissinstanser föreslår alternativa lösningar. *Stockholms universitet* instämmer i bedömningen att det ur rättssäkerhetssynpunkt är viktigt att nämndens beslut går att överklaga men anser att alternativa ordningar för överprövning bör övervägas, mot bakgrund av att domstolsprocessen kan ta lång tid och att beslut om arbetsrättsliga disciplinpåföljder till följd av nämndens lagakraftvunna beslut måste fattas av arbetsgivaren inom två år från förseelsen. *Linköpings universitet* instämmer i förslaget om överklagande, men ser ett behov av vetenskaplig representation vid överprövningen. Även *Kammarrätten i Jönköping* och *Malmö tingsrätt* påtalar att det kommer att råda obalans i sammansättningen mellan nämnden och allmän förvaltningsdomstol. *Brottsförebyggande rådet* anser att det behövs en rättssäker ordning genom möjligheter till överprövning, men anser att de regionala etikprövningsnämnderna med den högre instansen den centrala etikprövningsnämnden kan övervägas.

Förvaltningsrätten i Stockholm ifrågasätter om det är en lämplig ordning att den särskilda nämnden blir den enskildes motpart i förvaltningsdomstol, eller om motpart i stället bör vara den forskningsutförare hos vilken den aktuella forskningen utförs. *Förvaltningsrätten* anser också att frågan om vilka som kan tänkas ha talerätt bör belysas ytterligare i det fortsatta arbetet. *Malmö tingsrätt* påpekar att följderna av att det endast är den forskare som nämnden har bedömt har gjort sig skyldig till oredlighet som har rätt att överklaga är att t.ex. forskningsutföraren inte har den möjligheten trots att resultatet av nämndens prövning kan ha direkt betydelse för den bedrivna forskningsverksamheten. Enligt *Centrala etikprövningsnämnden* bör det övervägas att i vissa fall medge rätt för anmälare att överklaga ett friande beslut.

Kammarrätten i Jönköping anser att den diskussion som förs i betänkan- det om överklagandeordningen ger upphov till frågor om rätten att överklaga endast avser domslutet eller om det även inkluderar domskälen. Enligt *Vetenskapsrådet* bör forskningsutföraren kunna överklaga ett beslut där nämnden kommit fram till att det förekommit oredlighet men att ingen forskare kan ställas till svars för oredligheten.

Universitetskanslersämbetet anser att utredningens förslag till 15 § ger intryck av att inga andra beslut än de som anges i bestämmelsen överhuvudtaget kan överklagas, vilket i sådant fall t.ex. skulle undanta beslut om att inte lämna ut allmän handling från överklagbarhet.

Det är fråga om beslut som bör kunna överklagas

Kammarrätten i Jönköping, Malmö tingsrätt och vice ordföranden i Överklagandenämnden för högskolan ifrågasätter om den särskilda nämndens beslut om oredlighet i forskning verkligen är ett beslut som lämpar sig för överprövning i domstol. Som argument anförs att nämndens beslut har karaktär av yttrande eller utlåtande och inte ett beslut samt att det kan ifrågasättas om beslut som endast medför anseendemässiga konsekvenser för den enskilde lämpar sig för prövning i förvaltningsdomstol. Utredningen har bedömt att den föreslagna nämndens prövning av oredlighet i forskning utgör myndighetsutövning. Uttrycket myndighetsutövning är inte definierat i lag och förekommer inte i förvaltningslagen som trädde i kraft den 1 juli 2018, men i flera andra författningar. Enligt praxis innefattar myndighetsutövning beslut och andra åtgärder som en myndighet vidtar gentemot en enskild med stöd av en befogenhet som myndigheten har getts genom ett konkret beslut av regeringen eller riksdagen eller genom en offentligrättslig författning. När det gäller prövning av oredlighet i forskning ska nämnden fatta beslut om en enskild med stöd av offentligrättslig reglering. Nämndens beslut i ärenden om oredlighet i forskning kan få långtgående konsekvenser för den berörda forskaren och kan påverka denne på ett mycket ingripande sätt. Beslut om att en forskare har gjort sig skyldig till oredlighet i forskning kan t.ex. leda till indragen forskningsfinansiering, försvårande av framtida möjligheter till forskningsfinansiering, indragna vetenskapliga artiklar och arbetsrättsliga åtgärder. Beslutet är ytterst ett uttryck för samhällets makt över medborgarna. Mot den bakgrunden anser regeringen att nämndens beslut i ärenden om oredlighet i forskning bör kunna överklagas. Som anförts i avsnitt 9.4 har regeringen också valt att inte gå vidare med utredningens förslag om att nämnden i ett yttrande i samband med sitt beslut ska få uttala sig om brister hos forskningsutföraren som nämnden anser bör avhjälpas. Oklarheter om huruvida det föreslagna yttrandet bör kunna överklagas är därmed lösta.

Även nämndens beslut om att utfärda förelägganden när en forskningshuvudman inte lämnar de upplysningar eller handlingar som nämnden begär eller vägrar tillgång till datorer och annan utrustning som har använts vid forskningen är av ingripande karaktär. Regeringen föreslår därför att även dessa beslut ska kunna överklagas.

Allmän förvaltningsdomstol är en lämplig överinstans

Utredningen har övervägt olika alternativa ordningar för överklagande. Utredningens utgångspunkt har varit att dömande verksamhet så långt som möjligt ska ske i de allmänna domstolarna eller de allmänna förvaltningsdomstolarna, och pekar på att en förvaltningsprocess ska utgöra en kontrollerande funktion av förvaltningsmyndigheters beslut med stöd av offentligrättsliga regler. Det mest naturliga enligt utredningen är därför att överprövning av nämndens beslut ska göras av allmän förvaltningsdomstol. *Förvaltningsrätten i Stockholm* anser att det är rimligt att nämndens beslut överklagas till allmän förvaltningsdomstol. Allmän förvaltningsdomstol prövar redan i dag överklaganden av Vetenskapsrådets beslut när myndigheten beslutar om att inte längre betala ut forskningsmedel till följd

av att den verksamhet som beviljats medel inte uppfyller ställda krav, varför det enligt förvaltningsrätten är lämpligt att även frågor om oredlighet ska prövas i samma domstolsslåg.

Några remissinstanser ifrågasätter att allmän förvaltningsdomstol ska vara överprövningsinstans för överklaganden av nämndens beslut. De pekar på att det råder en obalans i sammansättningen mellan nämnden och allmän förvaltningsdomstol, och särskilt att det bör finnas vetenskaplig representation vid överprövningen.

Huvudregeln, som följer av 40 § i förvaltningslagen, är att förvaltningsmyndigheters beslut överklagas till allmän förvaltningsdomstol. Det är dock möjligt att genom bestämmelse i lag eller förordning avvika från den ordningen. Regeringen har, liksom utredningen, övervägt om överklagande i stället bör ske till en särskild domstolsliknande nämnd. Fördelen med en särskild nämnd är att den kan bemannas med ledamöter som har sakkunskap inom det aktuella området. Möjligen kan en nämnd också uppnå kortare handläggningstider än förvaltningsdomstolarna. *Brottsförebyggande rådet* anser att Centrala etikprövningsnämnden kan övervägas som överklagandeinstans. Regeringen kan konstatera att det inte finns någon befintlig nämnd som handhar exakt den typ av ärenden som den föreslagna särskilda nämnden kommer att hantera. Att tillskapa en ny överklagandenämnd för det fåtal ärenden det bedöms röra sig om (ett par ärenden per år enligt utredningens konsekvensanalys) framstår som orimligt. Frågan blir då om någon befintlig nämnd kan vara lämpligare som överklagandeinstans än allmän förvaltningsdomstol. I Överklagandenämnden för etikprövning sitter ledamöter med vetenskaplig kompetens och företrädare för allmänheten som prövar ärenden om etikprövning av forskning. Dessa ärenden handlar visserligen om forskning men inte alls om huruvida en forskare har gjort sig skyldig till oredlighet. Den nämnden prövar inte heller ärenden om förelägganden. Någon annan befintlig nämnd med mer lämplig sammansättning har regeringen inte kunnat finna. Visserligen har förvaltningsdomstol som överklagandeinstans den nackdelen att den inte är bemannad med experter på oredlighet i forskning, men förvaltningsdomstolarna har stor vana av att besluta i mål som rör överklagade beslut från expertmyndigheter. Förvaltningsdomstolen ska enligt 8 § första stycket förvaltningsprocesslagen (1971:291) se till att målet blir så utrett som dess beskaffenhet kräver. Med stöd av den bestämmelsen kan domstolen bl.a. hämta in nödvändiga yttranden från sakkunniga. En fördel med förvaltningsdomstol som överklagandeinstans är också att man där har vana av att handlägga mål om förelägganden. En nackdel med förvaltningsdomstol som överprövningsinstans skulle kunna vara att det finns risk för att överprövningen tar lång tid, vilket har påpekats av *Stockholms universitet*. Handläggningstiderna i vanliga mål i förvaltningsdomstol uppgick 2017 till ca sex månader, vilket inte kan anses utgöra en särskilt lång handläggningstid för den typ av mål som det är fråga om här. Även om det inte med säkerhet går att säga att mål om oredlighet i forskning kommer att ha samma handläggningstid som ett genomsnittligt mål i förvaltningsdomstol, bedömer regeringen att handläggningstiderna inte bör vara något problem för valet att överklagande ska ske till förvaltningsdomstol. Sammanfattningsvis anser regeringen att övervägande skäl talar för att överklagande bör ske till förvaltningsdomstol, i enlighet med huvudre-

geln i förvaltningslagen. Regeringen anser vidare, i likhet med utredningen, att överklagande till kammarrätten bör kräva prövningstillstånd. Regeringen föreslår därför att överklagande ska ske till allmän förvaltningsdomstol och att prövningstillstånd ska krävas vid överklagande till kammarrätten. I fråga om till vilken förvaltningsrätt den särskilda nämndens beslut ska överklagas är 14 § andra stycket lagen (1971:289) om allmänna förvaltningsdomstolar tillämplig, vilket innebär att ett beslut ska överklagas till den förvaltningsrätt inom vars domkrets ärendet först prövats.

Vem har rätt att överklaga?

Förvaltningsrätten i Stockholm anser att frågan om vilka som kan tänkas ha talerätt bör belysas ytterligare i det fortsatta arbetet. Förvaltningslagen kommer att vara tillämplig i den föreslagna nämndens verksamhet eftersom lagen gäller för handläggning av ärenden hos förvaltningsmyndigheter (1 §). Ett beslut får enligt 42 § förvaltningslagen (2017:900) överklagas av den som beslutet angår, om det har gått honom eller henne emot. I propositionen *En modern och rättssäker förvaltning – ny förvaltningslag* anges i författningskommentaren till denna paragraf att den reglerar enskildas rätt att överklaga och att den i huvudsak motsvarar 22 § förvaltningslagen (1986:223). Vidare anges att bestämmelsen reglerar enskildas rätt att överklaga, dvs. såväl fysiska personer som privaträttsliga juridiska personer, t.ex. aktiebolag och ideella föreningar. Både statliga och kommunala organ anses kunna uppträda som enskilda när de inte fullgör en offentligrättsligt reglerad uppgift utan agerar som företrädare för ett rent privaträttsligt intresse. Så kan vara fallet om en myndighet uppträder i sin egenskap av t.ex. fastighetsägare eller arbetsgivare. I praxis avseende tillämpningen av 22 § förvaltningslagen har det blivit tydligt att kravet att beslutet ska ha gått den enskilde emot ska tolkas generöst. Det är typiskt sett uppfyllt om den som överklagar yrkar att beslutet ska upphävas eller ändras (jfr HFD 2015 ref. 73). Den omfattande praxis som finns om tillämpningen av bestämmelsen i 22 § förvaltningslagen om enskildas rätt att överklaga är avsedd att vara vägledande (prop. 2016/17:180 s. 333).

I avsnitt 9.4 föreslås att den särskilda nämndens prövning av en fråga om oredlighet i forskning ska redovisas i ett beslut. Nämndens prövning i ärenden om oredlighet i forskning kommer således att utmyнна i ett beslut där nämnden antingen finner att en forskare har gjort sig skyldig till oredlighet i forskning eller att så inte är fallet. Eftersom ett beslut om att en forskare har gjort sig skyldig till oredlighet i forskning är ett ingripande beslut för den enskilde anser regeringen att det bör finnas en möjlighet för forskaren att överklaga det. Regeringen anser i denna del att den befintliga regleringen i 42 § förvaltningslagen är tillräcklig. Av nämndens beslut kan det också komma att framgå att det har förekommit en allvarlig avvikelser från god forskningssed i form av fabricering, förfälskning eller plagiering utan att uppsåt eller grov oaktsamhet har kunnat konstateras. Även i denna del anser regeringen att den befintliga regleringen i 42 § i förvaltningslagen är tillräcklig. Det innebär, som redovisats ovan, att beslutet får överklagas av den som beslutet angår, om det kan anses ha gått honom eller henne emot.

Malmö tingsrätt anför att forskningsutföraren enligt förslaget inte har rätt att överklaga trots att resultatet av nämndens prövning kan ha direkt betydelse för den bedrivna forskningsverksamheten. Förutom att det partsintresset inte tillgodoses så skapar det enligt Malmö tingsrätt en viss obalans i förfarandet. Nämndens uppgift är att pröva om en eller flera forskare har gjort sig skyldiga till oredlighet. Nämndens beslut riktar sig enbart till en eller flera forskare. Utredningen bedömer att det i första hand bör vara den utpekade forskaren som ska kunna överklaga ett beslut av den föreslagna nämnden. Om och i vilka fall andra intressenter i ett enskilt fall bör anses ha ett befogat intresse att överklaga, får enligt utredningen överlämnas till rättstillämpningen. Regeringen bedömer att resultatet av nämndens prövning kan ha betydelse för den bedrivna forskningsverksamheten. Det tydligaste exemplet är att den externa finansieringen av det aktuella forskningsprojektet kan komma att avbrytas efter beslut av en forskningsfinansiär. Ett sådant beslut kan i vissa fall överklagas av forskningshuvudmannen. För övrigt kan ett beslut om oredlighet möjligen få anseendemässiga konsekvenser för forskningshuvudmannen. Regeringen finner, i likhet med utredningen, dock inte att det finns skäl att särskilt reglera att även forskningshuvudmännen ska ha rätt att överklaga den särskilda nämndens beslut i fråga om oredlighet i forskning. I stället anser regeringen att frågan om huruvida en forskningshuvudman har rätt att överklaga den särskilda nämndens beslut om oredlighet i forskning bör avgöras av rättstillämparna utifrån den befintliga regleringen i 42 § förvaltningslagen.

Centrala etikprövningsnämnden anser att det bör övervägas att i vissa fall medge rätt för anmälare att överklaga ett friande beslut. Nämnden ger inga exempel på i vilka fall det i så fall skulle vara befogat. Ett beslut får enligt 42 § förvaltningslagen överklagas av den som beslutet angår, om det har gått honom eller henne emot. En forskare som anser att hans eller hennes forskning har plagierats skulle t.ex. kunna tänkas vilja överklaga ett beslut av nämnden som innebär att det inte förekommit någon oredlighet i form av plagiering. Även i denna del anser regeringen att den befintliga regleringen i 42 § förvaltningslagen är tillräcklig. Det innebär att rättstillämparna i varje enskilt fall måste bedöma om ett beslut angår den som överklagar det och om beslutet går denne emot.

Vad får överklagas?

Kammarrätten i Jönköping anser att den diskussion som förs i betänkandet om överklagandeordningen ger upphov till frågor om rätten att överklaga endast avser domslutet eller om det även inkluderar domskälen. Kammarrätten anför i denna del att det enligt betänkandet är nämndens beslut om att en forskare har gjort sig skyldig till oredlighet i forskning som ska kunna överklagas av forskaren ifråga. Samtidigt anges att förvaltningsdomstolarna ska pröva såväl beslutets innehåll som nämndens hantering av ärendet. Som grundläggande princip gäller inom förvaltningsprocessrätten att talan inte får föras mot vad som utgör motiveringen av ett beslut eller en dom. Uttrycket ”nämndens hantering av ärendet” kan enligt kammarrätten leda till tveksamheter kring om fråga är om domstolsprövning eller något som närmast utgör tillsyn.

Det är en självklarhet att förvaltningsdomstol måste kunna pröva själva beslutet som den särskilda nämnden fattar. Därtill kan prövningen även omfatta de förfaranderegler som nämnden måste följa i sin handläggning, t.ex. regler om kommunicering av uppgifter och motivering av beslut. Detsamma gäller i andra mål i förvaltningsdomstol. I vissa fall kan en underlåtenhet att följa förfaranderegler innebära att domstolen undanröjer beslutet och återförvisar det för förnyad prövning. Det är alltså inte fråga om att förvaltningsdomstol ska kunna överpröva domskäl.

Kammarrätten i Jönköping hävdar att det är oklart om forskaren har talerätt mot ett beslut enligt vilket forskningen i beslutsmotiveringen förklaras avvika från god forskningssed men där nämnden fastslår att forskaren inte har gjort sig skyldig till oredlighet. Som framgår av avsnitt 13 kan det komma att framgå av ett beslut av nämnden att det har förekommit en allvarlig avvikelse från god forskningssed i form av fabricering, förfalskning eller plagiering utan att uppsåt eller grov oaktsamhet har kunnat konstateras. Frågan om forskaren har talerätt mot ett sådant beslut får avgöras i rättstillämpningen. En annan situation som kan inträffa är att nämnden bedömer att ett ärende inte rör oredlighet i forskning men kan gälla andra avvikelser från god forskningssed. Då ska ärendet lämnas över till den berörda forskningshuvudmannen för vidare hantering (se avsnitt 9.4). Nämnden bör i sådana fall avstå från att uttala sig om att andra avvikelser från god forskningssed har skett. På så sätt undviks en situation där ett ärende både överklagas till förvaltningsdomstol och hanteras av den berörda forskningshuvudmannen.

Vem blir motpart?

Förvaltningsrätten i Stockholm ifrågasätter om det är en lämplig ordning att nämnden blir den enskildes motpart i förvaltningsdomstol. Av 7 a § förvaltningsprocesslagen (1971:291) följer att om en enskild överklagar en förvaltningsmyndighets beslut ska den myndighet som först beslutade i saken vara den enskildes motpart sedan handlingarna i ärendet överlämnats till domstolen. Det innebär, som *Förvaltningsrätten i Stockholm* konstaterar, att nämnden blir den enskildes motpart i förvaltningsdomstol, om något annat inte föreskrivs. Regeringen har inte funnit någon anledning att frångå denna generellt tillämpliga bestämmelse när det gäller den nämnd som ska pröva oredlighet i forskning.

Andra beslut ska inte kunna överklagas

Utredningen föreslår att nämndens beslut i ärenden om oredlighet i forskning och om förelägganden ska få överklagas till allmän förvaltningsdomstol. Utredningen föreslår vidare att andra beslut av nämnden inte ska få överklagas.

Enligt *Centrala etikprövningsnämnden* bör det klargöras om ett beslut om avvisning av en anmälan, t.ex. därför att forskningsutföraren inte omfattas av lagen, kan överklagas. Regeringen föreslår i avsnitt 9.4 att nämnden ska få avvisa en anmälan om oredlighet i forskning om den är uppenbart obefogad. Ett sådant beslut om avvisning kan inte anses få några ingripande rättsverkningar för den enskilde och förhindrar heller inte att en anmälare kan komma in med en ny anmälan. Av dessa skäl anser regeringen det vara obehövt att ett sådant beslut ska kunna överklagas.

Regeringen ser inte heller behov av att andra beslut enligt den föreslagna lagen än beslut i sakfrågan ska kunna överklagas, t.ex. andra typer av avvisningsbeslut och förfarandebeslut.

Utredningen har föreslagit att bestämmelsen som begränsar möjligheterna att överklaga nämndens beslut ska uttryckas ”Andra beslut av den nationella nämnden får inte överklagas”. *Universitetskanslersämbetet* anser att utredningens förslag till 15 § ger intryck av att inga andra beslut än de som anges i bestämmelsen kan överklagas och föreslår därför i stället tillägget ”enligt denna lag”. Regeringen instämmer i att utredningens förslag till överklagandebestämmelse är otydlig och kan tolkas som att det råder ett överklagandeförbud för samtliga beslut som den särskilda nämnden fattar utom beslut i ärenden om oredlighet i forskning och om förelägganden. Detta kan dock rimligen inte ha varit utredningens avsikt eftersom bestämmelsen då skulle stå i strid med överklagandebestämmelser på flera olika områden, t.ex. dataskyddsområdet. För att undvika missförstånd föreslår därför regeringen att bestämmelsen utformas i enlighet med Universitetskanslersämbetets förslag. Bestämmelsen står därmed inte i strid med andra överklagandebestämmelser som kan vara tillämpliga för nämnden.

13 Forskningshuvudmännen ska återrapportera till nämnden och ge information till berörda

Regeringens förslag: Om den särskilda nämnden har fattat ett beslut om att det har förekommit oredlighet i forskning, eller det framgår av ett beslut av nämnden att det har förekommit en allvarlig avvikelse från god forskningssed i form av fabricering, förfalskning eller plagiering utan att uppsåt eller grov oaktsamhet har kunnat konstateras, ska forskningshuvudmannen

- inom sex månader efter att beslutet har vunnit laga kraft rapportera till nämnden vilka åtgärder huvudmannen har vidtagit eller avser att vidta med anledning av beslutet, och

- snarast efter att beslutet har fattats informera berörda forskningsfinansiärer, myndigheter, vetenskapliga tidskrifter och andra berörda om beslutet, och då upplysa om att beslutet kan komma att överklagas.

Utredningens förslag: Överensstämmer delvis med regeringens förslag. Utredningen föreslår att återrapporteringen ska ske årligen men anger inte vid vilken tidpunkt en forskningshuvudman ska informera berörda intressenter eller att informationen ska innehålla en upplysning om att beslutet kan komma att överklagas. Utredningens förslag specificerar inte heller att information ska ges och att återrapportering ska ske i de fall det framgår av ett beslut av nämnden att det har förekommit en allvarlig avvikelse från god forskningssed i form av fabricering, förfalskning eller plagiering utan att uppsåt eller grov oaktsamhet har kunnat konstateras.

Remissinstanserna: En majoritet av de remissinstanser som har yttrat sig tillstyrker eller har inget att invända mot förslaget. Detta gäller bl.a. *Statens medicinsk-etiska råd, Naturvårdsverket, Mälardalens högskola, Vetenskapsrådet, Läkeemedelsindustriföreningen* och *Sveriges universitetslärare och forskare (SULF)*. *Kungl. Vetenskapsakademien* påpekar att risken för väldigt olika praxis avseende påföljder i någon mån motvägs av den rapporteringsskyldighet som föreslås.

Enligt *Förvaltningsrätten i Stockholm* bör det förtydligas om informationsskyldigheten ska gälla före det att nämndens beslut vunnit laga kraft. *Rymdstyrelsen* påpekar att forskningsutföraren kan ha ekonomiska incitament att fördröja underrättelser till forskningsfinansiärer, eftersom det kan innebära att ännu ej utbetalade delar av forskningsbidrag dras in, med konsekvenser för forskningsutförarens verksamhet. Detta kan enligt *Rymdstyrelsen* motverkas genom en tydlig tidsgräns för underrättelseskyldigheten, eller genom att nämnden uppdras att själv informera berörda forskningsfinansiärer eller schablonmässigt informera alla statliga forskningsfinansiärer. *Vetenskapsrådet* anser att nämnden bör få en skyldighet att på lämpligt sätt tillgängliggöra samtliga beslut för finansiärerna.

Livsmedelsverket undrar varför det angetts en årlig rapporteringsfrekvens när det inte rör sig om en generell rapporteringsskyldighet utan om uppföljning med anledning av beslut i enskilda ärenden. *Sveriges lantbruksuniversitet* anser att det är mer ändamålsenligt att rapport om uppföljningen lämnas inom tre månader efter nämndens beslut eller liknande, med tanke på att det för de allra flesta lärosäten endast kommer att röra sig om något enstaka fall per år (om något alls).

Universitetskanslersämbetet påpekar att det i utredningens författningskommentar anges att det inte finns någon rapporteringsskyldighet om nämnden har konstaterat att det inte har förelegat någon fabricering, förfalskning eller plagiering. Detta kommer dock inte till uttryck i bestämmelsen, som i stället ger intrycket att forskningsutförare till den nationella nämnden årligen ska rapportera hur samtliga ärenden som har avgjorts av den nationella nämnden har hanterats. Bestämmelsen bör därför enligt ämbetet formuleras om så att den bättre överensstämmer med avsikten.

Statens veterinärmedicinska anstalt ser brister i detta sätt att följa upp, eftersom nämnden inte har någon påverkansmöjlighet att bidra till att ytterligare uppföljning sker i de fall detta är befogat. *Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut* påpekar att den lagstadgade rapporteringen kan komma att uppfattas som onödigt betungande.

Skälen för regeringens förslag

Forskningshuvudmännen ska återrapporera hur ärenden om oredlighet har hanterats

Som beskrivits i avsnitt 9.4 bedömer regeringen att nämnden som ska pröva oredlighet i forskning inte bör få mandat att vara tillsynsmyndighet eller kunna besluta om påföljder i de fall där oredlighet har konstaterats. Samtidigt önskar regeringen att nämndens prövning och beslut kan bidra till likformighet i konsekvenser för forskarna. För att en sådan likformighet ska kunna utvecklas på sikt föreslår utredningen att en forskningshuvudman årligen ska rapportera till nämnden hur de ärenden som har avgjorts av nämnden har hanterats av forskningshuvudmannen.

Universitetskanslersämbetet påpekar att det i utredningens författningskommentar anges att det inte finns någon rapporteringsskyldighet om nämnden har konstaterat att det inte har förelegat någon fabricering, förfalskning eller plagiering. Detta kommer dock inte till uttryck i bestämmelsen, som i stället ger intrycket att forskningsutförare till den nationella nämnden årligen ska rapportera hur samtliga ärenden som har avgjorts av den nationella nämnden har hanterats. Bestämmelsen bör därför enligt ämbetet formuleras om så att den bättre överensstämmer med avsikten. Regeringen delar Universitetskanslersämbetets uppfattning i denna del och föreslår att det i lagen anges att rapporteringsskyldigheten gäller i de fall nämnden har fattat beslut om att det har förekommit oredlighet i forskning, eller det framgår av ett beslut av nämnden att det har förekommit en allvarlig avvikelse från god forskningssed i form av fabricering, förfalskning eller plagiering utan att uppsåt eller grov oaksamhet har kunnat konstateras.

Statens veterinärmedicinska anstalt ser brister i det av utredningen föreslagna sättet att följa upp, eftersom nämnden inte har någon påverkansmöjlighet att bidra till att ytterligare uppföljning sker i de fall detta är befogat. Regeringen bedömer dock att rapporteringsskyldigheten fyller en viktig funktion i det att den kan bidra till att kunskap sprids och att åtgärder för att stärka god forskningssed vidtas. Regeringen håller inte med *Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut* om att rapporteringsskyldigheten kan komma att uppfattas som onödigt betungande. *Livsmedelsverket* undrar varför rapporteringen ska vara årlig när det inte rör sig om en generell rapporteringsskyldighet utan om uppföljning med anledning av beslut i enskilda ärenden, och *Sveriges lantbruksuniversitet* anser att det är mer ändamålsenligt att rapport om uppföljningen lämnas inom tre månader efter nämndens beslut eller liknande. Även *Lagrådet* anser att ett alternativ som bör kunna övervägas är att ange en frist inom vilken en återrapportering ska ske, som i sådant fall bör utgå från när beslutet fått laga kraft. För att fristen inte ska behöva vara alltför lång utan kunna begränsas till t.ex. sex månader, bör enligt Lagrådet skyldigheten att rapportera inte endast avse vidtagna åtgärder utan även åtgärder som forskningshuvudmannen avser att vidta. Regeringen delar Lagrådets bedömning i denna del och föreslår att det i lagen regleras att återrapportering av vilka åtgärder huvudmannen har vidtagit eller avser att vidta med anledning av nämndens beslut ska ske inom sex månader efter att beslutet får laga kraft.

Nämnden bör i en årlig rapport sammanställa den information om vidtagna åtgärder som lämnats av forskningshuvudmännen. En sådan samlad bild av vidtagna åtgärder bör dels kunna bidra till att en likformighet i konsekvenserna för forskarna på sikt kan växa fram, dels tjäna som information för kunskapsuppbyggnad i dessa frågor hos forskningshuvudmännen och som underlag i uppföljningen av reformen.

Forskningshuvudmännen ska informera berörda intressenter om nämndens beslut

Fler instanser än forskningshuvudmannen berörs av ett beslut om oredlighet i forskning. Om felaktiga resultat har publicerats får det konsekvenser för både forskarsamhället och samhället i övrigt och det är av yttersta vikt

att publikationerna rättas eller dras tillbaka. Alla berörda instanser måste informeras och bli delaktiga när oredlighet i forskning konstateras, så att de kan vidta lämpliga åtgärder utifrån sina uppdrag. Finansärer behöver information om nämndens beslut för att ta ställning till om avtal e.d. har brutits och hur finansieringen av projekt påverkas. Myndigheter kan behöva se över tillstånd som har getts. Regeringen bedömer dock, liksom utredningen, att det inte bör vara nämndens uppgift att informera finansärer, tidskrifter, myndigheter och andra som är berörda av ett beslut om oredlighet. Att ta reda på vilka som på så sätt är berörda skulle vara en alltför tidskrävande uppgift för nämnden. Ansvar för att underrätta berörda instanser bör i stället ligga på forskningshuvudmannen. Liksom i fallet med bestämmelsen om återrapportering av hur ärenden har hanterats av forskningshuvudmannen finns ett behov att förtydliga att bestämmelsen om information till berörda även gäller i de fall där det framgår av ett beslut av nämnden att det har förekommit en allvarlig avvikelse från god forskningssed i form av fabricering, förfalskning eller plagiering utan att uppsåt eller grov oaktsamhet har kunnat konstateras.

Regeringen håller med *Förvaltningsrätten i Stockholm* och *Rymdstyrelsen* om att det bör förtydligas när informationsskyldigheten ska gälla, och föreslår att det i lagen specificeras att informationen ska ges snarast efter att beslutet har fattats.

Forskningshuvudmannen ska samtidigt även informera om att nämndens beslut kan komma att överklagas. Forskningsfinansärer och andra berörda har då möjlighet att direkt vidta åtgärder, eller, när så är aktuellt, förbereda eventuella åtgärder i avvaktan på att beslutet eller domen får laga kraft.

14 Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

Regeringens förslag: Den föreslagna nya lagen och de föreslagna lagändringarna ska träda i kraft den 1 januari 2020.

Den särskilda nämnden ska efter ikraftträdandet överta handläggningen av ärenden om oredlighet i forskning som har inletts hos en forskningshuvudman. Forskningshuvudmännen ska överlämna handlingarna i dessa ärenden till nämnden.

Utredningens förslag: Överensstämmer inte med regeringens förslag. Utredningen föreslår att den nya lagen och de föreslagna lagändringarna ska träda i kraft den 1 januari 2019.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanser har inte kommenterat frågan om ikraftträdande- och övergångsbestämmelser. *Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien* anser att det är välkommet om nämndens arbete kan starta den 1 januari 2019, men att ett senare startdatum är acceptabelt om det krävs för att verksamheten ska få en välfungerande start. Enligt *Centrala etikprövningsnämndens* uppfattning kan det ifrågasättas om det är lämpligt att belasta den nya organisationen med att redan från start ta över

samtliga pågående ärenden som rör oredlighet i forskning, men mot bakgrund av att det är angeläget att ärendena prövas enligt den nya ordningen och då det torde röra sig om ett begränsat antal ärenden motsätter sig nämnden inte förslaget.

Skälen för regeringens förslag: Den nya ordningen för att främja god sed och hantera oredlighet i forskning som föreslås i denna proposition bör träda i kraft så snart som möjligt. Det krävs dock ytterligare förberedande åtgärder innan nämnden som ska pröva frågor om oredlighet i forskning kan inrättas. Som nämnts i avsnitt 11 ska Utbildningsdepartementet remittera en promemoria med kompletterande dataskyddsregler. Ett uppdrag om förberedande av inrättandet av myndigheten ska också beslutas och genomföras. Mot bakgrund av detta föreslår regeringen att den nya lagen och de föreslagna lagändringarna ska träda i kraft den 1 januari 2020.

Den särskilda nämnden ska handlägga alla ärenden om oredlighet i forskning som uppkommer hos de berörda forskningshuvudmännen. Vid inrättandet kan det förekomma ärenden hos forskningshuvudmännen som har inletts men som ännu inte har hunnit avgöras. Liksom *Centrala etikprövningsnämnden* påpekar är det angeläget att ärendena prövas enligt den nya ordningen. Regeringen föreslår därför att den nya särskilda nämnden efter ikraftträdandet ska ta över handläggningen av dessa ärenden och att forskningshuvudmännen ska vara skyldiga att överlämna handlingarna i ärendena till nämnden.

15 Konsekvenser

15.1 Ekonomiska konsekvenser

15.1.1 Staten

Nämnden som ska pröva oredlighet i forskning

Förslaget om att frågor om oredlighet i forskning ska prövas av en särskild nämnd får ekonomiska konsekvenser. Utredningen uppskattar den årliga kostnaden för nämndens verksamhet till cirka 7,4 miljoner kronor. I detta ingår kostnader för arvoden m.m. till nämndens ledamöter, ersättning till sakkunniga, lön till anställd personal, sociala avgifter, kostnader för lokaler och övriga driftskostnader. Några remissinstanser, t.ex. *Statens medicinsk-etiska råd*, *Göteborgs universitet* och *Centrala etikprövningsnämnden*, anför att antalet ärenden som nämnden kommer att hantera till följd av det nya systemet och den ökade uppmärksamheten på oredlighetsfrågor sannolikt kommer att vara högre än vad utredningen har räknat med, och att kostnaderna för nämndens verksamhet därmed kommer att bli större. *Vetenskapsrådet*, *Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien* och *Svenska Läkaresällskapet* anser att de föreslagna resurserna till verksamheten är tilltagna i underkant. Regeringen konstaterar att antalet ärenden om oredlighet som har utretts av universitet och högskolor under perioden 2010–2015 pekar på att antalet ärenden som nämnden ska hantera kommer att vara begränsat, även om fler forskningshuvudmän än statliga

universitet och högskolor berörs av förslagen. Regeringen bedömer samtidigt att en effekt av att inrätta den nya nämnden och ge en möjlighet för enskilda att anmäla ärenden dit kan komma att medföra en större ärendemängd, åtminstone initialt. För att hantera ärendena kan det komma att krävas större administrativa resurser än vad utredningen har räknat med. Regeringen bedömer därför att nämnden bör tillföras 8,2 miljoner kronor årligen. Dessa medel bör tillföras nämnden genom omfördelning från de inom utgiftsområdet uppförda anslagen för Överklagandenämnden för etikprövning och universitet och högskolor.

Förberedelserna för inrättandet av nämnden kan komma att medföra tillfälliga kostnader för t.ex. utveckling av relevant verksamhetsstöd. Dessa beräknas kunna bekostas inom utgiftsområdet.

Överklagandenämnden för etikprövning

I samband med inrättandet av den nya nämnden som ska pröva oredlighet i forskning avser regeringen att lägga ner expertgruppen för oredlighet i forskning vid Överklagandenämnden för etikprövning. Detta innebär att Överklagandenämnden för etikprövning får minskade kostnader. 2,2 miljoner kronor bör föras från myndighetens anslag till den nya nämndens anslag.

Statliga universitet och högskolor

Förslaget om att ansvaret för att utreda misstänkt oredlighet i forskning förs från statliga universitet och högskolor till en särskild nämnd innebär en kostnadsminskning för de statliga universiteten och högskolorna. Den exakta storleken på minskningen är svår att uppskatta. Regeringen bedömer att 6 miljoner kronor bör föras från statliga universitets och högskolors anslag till den nya nämndens anslag, för att bekosta nämndens verksamhet.

Några remissinstanser, bl.a. *Lunds universitet*, *Karlstads universitet* och *Kungl. Tekniska högskolan* ifrågasätter om utredningens förslag i sin helhet kan förväntas leda till en minskning av resursbehovet inom lärosätena. I utredningen föreslås att det i högskoleförordningen ska regleras att de statliga universiteten och högskolorna ska främja medarbetares möjligheter till råd och stöd i frågor som rör god forskningssed och att de till nämnden ska återrapportera bl.a. hur de arbetar med god forskningssed. Dessa förslag behandlas inte i propositionen. Förslaget om att i lagen om ansvar för god forskningssed och prövning av oredlighet i forskning reglera att forskningshuvudmannen har det övergripande ansvaret för att forskningen utförs i enlighet med god forskningssed bör betraktas som ett förtydligande av de rådande bestämmelserna om att statliga universitet och högskolor ska värna forskningens trovärdighet och god forskningssed och att deras verksamhet ska avpassas så att en hög kvalitet nås i utbildningen och forskningen. Många av strukturerna kring arbete med god sed och avvikelser från den är i dag också redan på plats. Eventuella kostnadsökningar till följd av förslaget uppskattas inte bli större än att de kan hanteras inom befintliga budgetramar.

Regeringen bedömer att Etikprövningsmyndigheten bör vara värdmyndighet för den nya nämnden. Detta kommer att innebära kostnader för Etikprövningsmyndigheten. Dessa kostnader ingår i den beräkning som redovisats tidigare i detta kapitel, i avsnittet om nämnden som ska pröva oredlighet i forskning. Även den föreslagna finansieringen framgår av det avsnittet.

Etikprövningsmyndigheten kommer att få i uppdrag att förbereda och genomföra inrättandet av den nya nämnden. Vid genomförandet av uppdraget ska myndigheten beakta 6 b § lagen (1982:80) om anställningsskydd.

Domstolsväsendet

Förslaget om att den särskilda nämndens beslut får överklagas till allmän förvaltningsdomstol kan komma att innebära ökade kostnader för Sveriges Domstolar. *Förvaltningsrätten i Stockholm* anser att det är rimligt att anta att i princip alla fall av konstaterad oredlighet i forskning kommer att överklagas till domstol och att det finns skäl att anta att målen i många fall kommer att vara såväl omfattande som tidskrävande och komplicerade. Enligt utredningens undersökning har statliga universitet och högskolor sammantaget konstaterat 2,7 fall av oredlighet i forskning per år under perioden 2010–2015. Den genomsnittliga styckkostnaden för ett mål i förvaltningsrätt var ca 8 500 kronor 2017. Även om ett mål om oredlighet i forskning kan antas kosta betydligt mer än ett genomsnittligt mål beräknas de samlade årliga kostnaderna för Sveriges Domstolar till följd av förslaget att vara mycket begränsade med tanke på att antalet mål kan förväntas bli mycket litet, troligen inte större än högst en handfull varje år. Regeringen bedömer därför att kostnaderna kan hanteras inom befintlig budgetram för Sveriges Domstolar.

Övriga statliga myndigheter

Vissa andra statliga myndigheter än universitet och högskolor bedriver också forskning. Hur dessa myndigheter ska arbeta med god forskningssed och hantera misstänkt oredlighet i forskning är i dag inte lagreglerat. Enligt förslagen i denna proposition kommer myndigheterna att ges ett övergripande ansvar för att den egna forskningen utförs i enlighet med god forskningssed och de blir skyldiga att lämna över misstankar om oredlighet i forskning till den särskilda nämnden för prövning. De ekonomiska konsekvenserna av dessa förslag är svåra att beräkna i detalj, men regeringen uppskattar att de är små och inte kräver några ändringar i statsbudgeten.

15.1.2 Kommuner och landsting

Enligt den kommunala finansieringsprincipen ska kommuner och landsting kompenseras för statligt beslutade åtgärder som direkt tar sikte på den kommunala verksamheten. Principen gäller när riksdagen, regeringen eller en myndighet fattar bindande beslut om ändrade regler för den kommunala verksamheten.

Det är i dag inte lagreglerat hur kommuner och landsting ska arbeta med god forskningssed och hantera misstänkt oredlighet i sin forskningsverksamhet. Enligt förslagen i denna proposition kommer kommuner och landsting att ges ett övergripande ansvar för att den egna forskningen utförs i enlighet med god forskningssed och de blir skyldiga att lämna över misstankar om oredlighet i forskning till den särskilda nämnden för prövning. *Örebro läns landsting* anser att det utöver ökade utbildningsinsatser också kommer krävas en lokal organisation för att hantera avvikelser från god forskningssed, bistå vid utredningar, samt återrapportera ärenden till nämnden. *Sveriges Kommuner och Landsting (SKL)* anser enligt sitt yttrande över det utkast till lagrådsremiss som nämnts i avsnitt 3 att lagrådsremissens förslag innebär att det kommer att krävas lokala funktioner i alla kommunala verksamheter enligt förslaget, även de som i dag inte bedriver forskning, för att hantera avvikelser från god forskningssed, bistå vid utredningar, samt återrapportera ärenden till nämnden. Regeringen konstaterar dock att det enligt forskningsetisk praxis redan åvilar kommuner och landsting ett övergripande ansvar för att den egna forskningen utförs i enlighet med god forskningssed. Regeringen bedömer att lagregleringen möjligen kan innebära att kommuner och landsting som forskningshuvudmän kommer att arbeta mer fokuserat med frågor om god forskningssed. Det kan uppstå kostnader för t.ex. utbildningsinsatser men samtidigt behöver kommuner och landsting inte längre själva utreda misstankar om oredlighet i forskning. Däremot bedömer regeringen inte att det till följd av propositionens förslag behövs lokala funktioner i alla kommunala verksamheter för att t.ex. hantera avvikelser från god forskningssed. Frågor om god forskningssed torde enbart aktualiseras i verksamheter där forskning bedrivs. Regeringen bedömer sammantaget att förslagens ekonomiska konsekvenser är marginella och att finansieringsprincipen därmed inte är tillämplig. Nivån på det generella bidraget till kommunsektorn förändras därför inte till följd av förslagen.

15.1.3 Enskilda utbildningsanordnare, statliga bolag och stiftelser samt kommunala bolag, föreningar och stiftelser

Förslagen i denna proposition bedöms ha mycket små ekonomiska konsekvenser även för enskilda utbildningsanordnare, statliga bolag och stiftelser samt kommunala bolag, stiftelser och föreningar som bedriver forskning. Det är i dag inte lagreglerat hur dessa forskningshuvudmän ska arbeta med god forskningssed och hantera misstänkt oredlighet i sin forskningsverksamhet. Enligt förslagen i proposition kommer de att ges ett övergripande ansvar för att den egna forskningen utförs i enlighet med god forskningssed och de blir skyldiga att överlämna misstankar om oredlighet i forskning till den särskilda nämnden för prövning. Det kan uppstå kostnader för t.ex. utbildningsinsatser men samtidigt behöver dessa forskningshuvudmän inte själva utreda misstankar om oredlighet i forskning. Även om det är svårt att i detalj beräkna de ekonomiska konsekvenserna av förslagen bedömer regeringen sammantaget att de är små. Mot bakgrund av detta föreslår regeringen inte någon förändring av den statliga finansieringen av dessa verksamheter.

15.2 Konsekvenser för den kommunala självstyrelsen

Förslagen i betänkandet innebär att områden som tidigare inte varit reglerade i författning regleras. Förslagen om att en statlig nämnd ska utreda misstänkt oredlighet i forskning som utförs i kommunal regi och att kommuner och landsting är skyldiga att lämna över misstankar om oredlighet i forskning inom den egna verksamheten till nämnden utgör i viss mån inskränkningar i den kommunala självstyrelsen. Detsamma gäller förslaget om att kommuner och landsting ska lämna de upplysningar och handlingar om forskningen som nämnden begär och ge nämnden tillgång till datorer och annan utrustning som har använts vid forskningen. Även förslaget om att det ska lagfästas att kommuner och landsting har det övergripande ansvaret för att deras forskning utförs i enlighet med god forskningssed är i någon mån en inskränkning i den kommunala självstyrelsen. *Sveriges Kommuner och Landsting (SKL)* anser enligt sitt yttrande över det utkast till lagrådsremiss som nämnts i avsnitt 3 att förslagen utgör en inskränkning i den kommunala självstyrelsen som är oproportionerlig. *Västerbottens läns landsting* påpekar att den föreslagna lagen innebär en inskränkning i det kommunala självstyret för landsting/regioner, men landstinget delar betänkandets slutsats att denna inskränkning är begränsad i relation till ändamålet, vilket är att kunna garantera trovärdigheten för svensk forskning. Regeringen gör, i likhet med Västerbottens läns landsting, bedömningen att inskränkningen är förhållandevis liten och vägs upp av förslagets syfte, vilket är att värna god forskningssed och därmed svensk forsknings kvalitet och tillförlitlighet, samt allmänhetens förtroende för forskningen. Vid en proportionalitetsbedömning enligt 14 kap. 3 § regeringsformen bedömer regeringen därmed att förslagen inte går utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till ändamålet.

15.3 Övriga konsekvenser

Förslagen kan på lång sikt antas ha positiva samhällsekonomiska konsekvenser eftersom de förväntas bidra till ökad kvalitet och tillförlitlighet i forskningen och därmed stärka Sverige som kunskapsnation. Detta bör även såväl nationellt som internationellt stärka förtroendet för svensk forskning. Förslagen påverkar de män och kvinnor som är forskare. Fler män än kvinnor är forskare men den förtydligade skyldigheten att följa god forskningssed och det nya systemet för att utreda misstänkt oredlighet påverkar alla på samma sätt och propositionen bedöms inte ha någon påverkan på jämställdheten mellan kvinnor och män. Förslagen har heller inga konsekvenser för brottsligheten eller det brottsförebyggande arbetet, för sysselsättning eller offentlig service i olika delar av landet, för små företags arbetsförutsättningar, konkurrensförmåga eller villkor i övrigt i förhållande till större företags eller för möjligheterna att nå de integrationspolitiska målen.

16.1 Förslaget till lag om ansvar för god forskningssed och prövning av oredlighet i forskning

Innehåll

1 § Denna lag innehåller bestämmelser om forskares och forskningshuvudmäns ansvar för att forskning utförs i enlighet med god forskningssed.

Lagen innehåller också bestämmelser om förfarandet vid prövning av frågor om oredlighet i forskning.

Paragrafen anger lagens innehåll.

Vad som avses med begreppen forskningshuvudman och oredlighet i forskning framgår av 2 §.

Lagtexten har utformats i enlighet med *Lagrådets* förslag.

Övervägandena finns i avsnitt 6.2.

Definitioner

2 § I denna lag avses med

forskningshuvudman: en statlig myndighet eller en fysisk eller juridisk person i vars verksamhet forskning utförs, och

oredlighet i forskning: en allvarlig avvikelse från god forskningssed i form av fabricering, förfalskning eller plagiering som begås med uppsåt eller av grov oaktsamhet vid planering, genomförande eller rapportering av forskning.

I paragrafen definieras begreppen forskningshuvudman och oredlighet i forskning.

Forskningshuvudman är enligt definitionen en statlig myndighet eller en fysisk eller juridisk person i vars verksamhet forskning utförs. Om en viss forskning utförs inom ramen för en statlig myndighets verksamhet, t.ex. ett statligt universitet, utgör det statliga universitetet alltså forskningshuvudman i lagens mening.

Definitionen av oredlighet i forskning är avgränsad så att den endast omfattar allvarliga avvikelser från god forskningssed i form av fabricering, förfalskning eller plagiering. Andra former av allvarliga avvikelser från god forskningssed omfattas inte av definitionen. Med begreppet forskning avses dels vetenskaplig forskning, dels utvecklingsarbete på vetenskaplig grund. Begreppet utvecklingsarbete på vetenskaplig grund avser i detta sammanhang endast sådan verksamhet som gränsar till vetenskaplig forskning.

Det finns inte någon definition av begreppet god forskningssed i författning. Vad som utgör god forskningssed är ofta fastställt i kodexar och policydokument och kan variera mellan olika forskningsområden. Det kan också finnas lagkrav som måste följas. Begreppet kan sägas innefatta de samlade etiska kraven på hur forskning bör bedrivas. Att följa god forskningssed innebär bl.a. att inte vara oredlig och inte bryta mot lagar och erkända forskningsetiska normer.

Begreppen fabricering, förfalskning och plagiering beskrivs och förklaras i flera olika forskningsetiska kodexar och riktlinjer. Formuleringarna kan skilja sig åt men kärnan i definitionerna är mycket lika. En ofta citerad kodex är The European Code of Conduct for Research Integrity från 2017. Enligt den innebär fabricering att man hittar på data och återger dem som riktiga. Förfalskning beskrivs som att utan berättigande manipulera forskningsmaterial, utrustning eller processer, eller att ändra eller utelämna data eller resultat. Plagiering innebär enligt denna kodex att använda andra personers arbete och idéer utan att ge tillbörligt erkännande till ursprungskällan.

Fabricering och förfalskning bör som huvudregel anses utgöra allvarliga avvikelser från god forskningssed. Plagiering bör i vissa fall inte anses utgöra en allvarlig avvikelse från god forskningssed, t.ex. om det är fråga om en mindre förseelse vid ett enstaka tillfälle. Frågan om fabricering, förfalskning eller plagiering utgör en allvarlig avvikelse från god forskningssed måste dock bedömas i varje enskilt fall utifrån fakta i det specifika ärendet.

I definitionen av oredlighet i forskning anges att det ska vara fråga om avvikelser från god forskningssed vid planering, genomförande eller rapportering av forskning. Genom detta uttryck tydliggörs att begreppet oredlighet i forskning avser avvikelser under hela forskningsprocessen.

Ett ytterligare krav för att det ska vara fråga om oredlighet i forskning är att fabriceringen, förfalskningen eller plagieringen begås med uppsåt eller av grov oaktksamhet. Med grov oaktksamhet avses i detta sammanhang att agerandet framstår som särskilt allvarligt eller klandervärt. Som regel bör därför inte förbiseenden, slarv eller missförstånd betraktas som grov oaktksamhet.

Lagtexten har utformats i enlighet med *Lagrådets* förslag.

Övervägandena finns i avsnitt 6.3 och 8.2.

Lagens tillämpningsområde

3 § Denna lag tillämpas på forskning som utförs av

1. universitet och högskolor som har staten som huvudman och som omfattas av högskolelagen (1992:1434),

2. andra statliga myndigheter,

3. staten i form av aktiebolag, om bolagets verksamhet är reglerad i lag eller någon annan författning eller om staten som ägare eller genom tillskott av statliga anslagsmedel eller genom avtal eller på något annat sätt har ett bestämmande inflytande över verksamheten,

4. staten i form av stiftelse, om stiftelsens verksamhet är reglerad i lag eller någon annan författning eller om stiftelsen är bildad av eller tillsammans med staten eller förvaltas av en statlig myndighet,

5. kommuner och landsting, eller av aktiebolag, handelsbolag, ekonomiska föreningar och stiftelser där kommuner eller landsting utövar ett rättsligt bestämmande inflytande, och

6. enskilda utbildningsanordnare som har tillstånd att utfärda examina enligt lagen (1993:792) om tillstånd att utfärda vissa examina.

Regeringen får meddela föreskrifter om undantag från lagens tillämpningsområde för forskningshuvudmän som bedriver forskning inom det försvars- och säkerhetspolitiska området. Regeringen får också besluta om sådana undantag i enskilda fall.

Paragrafen innehåller bestämmelser om lagens tillämpningsområde.

Bestämmelsen i *första stycket* innebär att lagen blir tillämplig på forskning som utförs av de uppräknade forskningshuvudmännen. Andra former av verksamhet hos dessa omfattas inte av lagen.

Punkt 1 omfattar forskning som utförs av sådana universitet och högskolor som avses i 1 § högskolelagen (1992:1434).

Punkt 2 omfattar forskning som utförs av andra statliga myndigheter än de som nämns i punkt 1.

Punkt 3 och 4 omfattar forskning som utförs av staten i form av vissa aktiebolag och stiftelser. Definitionen av vilka aktiebolag och stiftelser som avses motsvarar i sak Riksrevisionens granskningsområde enligt 2 § punkt 4 och 5 lagen (2002:1022) om revision av statlig verksamhet m.m.

Punkt 5 omfattar forskning som utförs av kommuner och landsting och av aktiebolag, handelsbolag, ekonomiska föreningar och stiftelser där kommuner eller landsting utövar ett rättsligt bestämmande inflytande. Begreppet rättsligt bestämmande inflytande är avsett att ha samma innebörd som i 2 kap. 3 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400). Av dessa bestämmelser framgår bl.a. att kommuner och landsting ska anses utöva ett rättsligt bestämmande inflytande om de ensamma eller tillsammans 1. äger aktier i ett aktiebolag eller andelar i en ekonomisk förening med mer än hälften av samtliga röster i bolaget eller föreningen eller på något annat sätt förfogar över så många röster i bolaget eller föreningen, 2. har rätt att utse eller avsätta mer än hälften av ledamöterna i styrelsen för ett aktiebolag, en ekonomisk förening eller en stiftelse, eller 3. utgör samtliga obegränsat ansvariga bolagsmän i ett handelsbolag.

Punkt 6 omfattar forskning som utförs av sådana enskilda utbildningsanordnare som avses i 1 § lagen (1993:792) om tillstånd att utfärda vissa examina och som har tillstånd att utfärda examina enligt nämnda lag.

Bestämmelserna i *andra stycket* innebär att regeringen får meddela föreskrifter och i enskilda fall besluta om undantag från lagens tillämpningsområde för forskningshuvudmän som bedriver forskning inom det försvars- och säkerhetspolitiska området. Ett undantag kan avse hela eller delar av forskningshuvudmannens verksamhet. Viss ledning i fråga om vilken forskning som bör kunna undantas kan hämtas från säkerhetskyddslagen (2018:585). Uppgifter som faller inom någon av säkerhetskyddsklasserna i 2 kap. 5 § första stycket 1. kvalificerat hemlig, 2. hemlig eller 3. konfidentiell den lagen är typiskt sett av sådan karaktär att de bör undantas från denna lags tillämpningsområde. Undantag kan också avse uppgifter som omfattas av utrikes- eller försvarssekretess med anledning av ett avtal med annan stat eller mellanfolklig organisation. Ett ytterligare exempel på forskning som kan komma att undantas avser sådana uppfinningar som kan antas omfattas av lagen (1971:1078) om försvarsuppfinningar.

Övervägandena finns i avsnitt 6.3.

Ansvar för god forskningssed

Forskarens ansvar

4 § Forskaren ansvarar för att följa god forskningssed i sin forskning.

Paragrafen innehåller en bestämmelse om forskarens ansvar för att följa god forskningssed.

Bestämmelsen innebär att det är forskaren själv som är ansvarig för att följa god forskningssed under hela forskningsprocessen.

Forskare är inte en skyddad yrkestitel och begreppet definieras inte i författning. I detta sammanhang avses med begreppet forskare personer som genomgår eller har genomgått forskarutbildning och som deltar i forskning.

Övervägandena finns i avsnitt 7.

Forskningshuvudmannens ansvar

5 § Forskningshuvudmannen har det övergripande ansvaret för att forskningen utförs i enlighet med god forskningssed.

Paragrafen innehåller en bestämmelse om forskningshuvudmannens ansvar för att forskningen utförs enligt god forskningssed.

Bestämmelsen innebär att forskningshuvudmannen har ett övergripande ansvar för att forskningen utförs i enlighet med god forskningssed under hela forskningsprocessen, dvs. vid planering, genomförande och rapportering av forskning (se kommentaren till 2 §). Det innebär bl.a. att forskningshuvudmannen har ansvar för att fortlöpande informera forskande, undervisande, teknisk och administrativ personal om gällande regler för forskningen. Vidare innebär det att forskningshuvudmannen har ansvar för att ge adekvat utbildning om god forskningssed till de forskare som deltar i forskningen. I det övergripande ansvaret ingår även att arbeta förebyggande, t.ex. genom att se till att det förs en diskussion om god sed i forskningsmiljöerna, att doktorander får god handledning samt att det finns adekvata verktyg för dokumentation och arkivering av forskning och system för att upptäcka och hantera avvikelser från god forskningssed.

Övervägandena finns i avsnitt 7.

6 § Om det kan misstänkas att oredlighet i forskning har förekommit i en forskningshuvudmans verksamhet, ska forskningshuvudmannen överlämna handlingarna i ärendet för prövning av den nämnd som avses i 7 §.

Paragrafen innehåller en bestämmelse om att en forskningshuvudman ska överlämna handlingarna i ärenden som rör misstanke om oredlighet i forskning till den nämnd som avses i 7 §, dvs. den särskilda nämnd som prövar frågor om oredlighet i forskning. Paragrafen innebär att forskningshuvudmannen måste bedöma om ett visst agerande utgör misstänkt oredlighet i forskning. Om så är fallet inträder skyldigheten för forskningshuvudmannen att överlämna handlingarna i ärendet till nämnden.

Forskningshuvudmannen bör tolka begreppet misstänkt oredlighet i forskning generöst så att alla ärenden som skulle kunna vara oredlighet kommer att utredas av nämnden. Det innebär att om det är oklart om det rör sig om ett fall av misstänkt oredlighet i forskning eller avvikelse från god forskningssed i övrigt, bör huvudmannen överlämna handlingarna i ärendet till nämnden för prövning. Vad som avses med begreppet oredlighet i forskning framgår av 2 §.

Lagtexten har utformats i enlighet med *Lagrådets* förslag.

Övervägandena finns i avsnitt 9.1.

Prövning av ärenden

7 § Frågor om oredlighet i forskning prövas av en särskild nämnd.

Sådana ärenden inleds genom att

1. en forskningshuvudman överlämnar handlingarna i ett ärende enligt 6 §,
2. en anmälan om oredlighet i forskning inkommer till nämnden, eller
3. nämnden tar upp en fråga om oredlighet i forskning som den har fått kännedom om på något annat sätt.

Paragrafen innehåller bestämmelser om att en särskild nämnd ska pröva frågor om oredlighet i forskning och om hur sådana ärenden inleds.

Bestämmelsen i *första stycket* innebär att nämnden prövar frågor om oredlighet i forskning och att forskningshuvudmannen således inte ska pröva denna typ av frågor. Vad som avses med begreppet oredlighet i forskning framgår av 2 §.

Bestämmelsen i *andra stycket punkt 1* innebär att ärenden om oredlighet i forskning kan inledas genom att en forskningshuvudman överlämnar handlingarna i ett ärende till nämnden enligt bestämmelserna i 6 §.

Som framgår av *andra stycket punkt 2* kan ärenden om oredlighet i forskning även inledas genom att det inkommer en anmälan till nämnden. Av förvaltningslagen (2017:900) framgår att en anmälan från en enskild bl.a. ska innehålla uppgifter om den enskildes identitet (19 §). Av samma lag framgår att om en anmälan är ofullständig eller oklar ska en myndighet i första hand hjälpa den enskilde till rätta inom ramen för sin allmänna serviceskyldighet enligt 6 § andra stycket. En myndighet får besluta att förelägga den enskilde att avhjälpa en brist som finns kvar, om bristen medför att framställningen inte kan läggas till grund för en prövning i sak. I föreläggandet ska det anges att följderna av att det inte följs kan bli att framställningen inte tas upp till prövning (20 §). Med ”inkommer” avses detsamma som i 2 kap. 4 och 9 §§ tryckfrihetsförordningen. Det framgår av 10 § att nämnden får avvisa en sådan anmälan om oredlighet i forskning som avses i nu aktuell bestämmelse om den är uppenbart obefogad samt att nämnden får skriva av ett ärende om anmälan har återkallats.

Bestämmelsen i *andra stycket punkt 3* innebär att ärenden om oredlighet i forskning kan inledas genom att nämnden tar upp en fråga om oredlighet i forskning som den fått kännedom om på annat sätt, till exempel genom rapporter i media, genom en anonym anmälan eller vid granskning av forskningsmaterial i ett pågående oredlighetsärende. Det är således nämnden som avgör om ett ärende ska tas upp för prövning enligt tredje punkten.

Lagtexten har utformats efter synpunkter från *Lagrådet*.

Övervägandena finns i avsnitt 6.1 och 9.2.

Preskription

8 § Prövning av oredlighet i forskning enligt denna lag får inte grundas på omständigheter som är äldre än tio år när ärendet inleds.

Bestämmelsen i första stycket gäller inte om det finns särskilda skäl för en prövning.

Paragrafen innehåller bestämmelser om preskription.

Bestämmelsen i *första stycket* innebär att den särskilda nämndens prövning av oredlighet i forskning inte får grundas på omständigheter som är äldre än tio år när ärendet inleds.

Bestämmelsen i *andra stycket* innebär att huvudregeln i första stycket inte gäller om det finns särskilda skäl för en prövning. Med särskilda skäl avses t.ex. sådana fall där den påstådda oredligheten har haft eller riskerar att få stora eller allvarliga följd effekter för forskningen eller samhället i övrigt, t.ex. för människors hälsa eller för hur processer, metoder eller produkter utformas. Ett annat särskilt skäl kan vara att man önskar granska tidigare forskning av forskare som har gjort sig skyldiga till oredlighet.

Övervägandena finns i avsnitt 9.5.

Beslut

9 § Nämndens prövning enligt 7 § första stycket ska redovisas i ett beslut.

Paragrafen innehåller en bestämmelse om den särskilda nämndens beslut i ärenden om oredlighet i forskning.

Bestämmelsen innebär att nämndens prövning av ärenden om oredlighet i forskning ska avslutas genom ett beslut. Förvaltningslagens (2017:900) bestämmelser om motivering av beslut (32 §) är tillämplig. En definition av begreppet oredlighet i forskning finns i 2 §.

Lagtexten har utformats i enlighet med *Lagrådets* förslag.

Övervägandena finns i avsnitt 9.4.

10 § Nämnden får besluta att avvisa en sådan anmälan om oredlighet i forskning som avses i 7 § 2 om den är uppenbart obefogad.

Nämnden får besluta att skriva av ett ärende om en anmälan har återkallats.

Paragrafen innehåller en bestämmelse om avvisning av anmälningar och en bestämmelse om avskrivning av ärenden.

Bestämmelsen i *första stycket* innebär att en anmälan får avvisas om den är uppenbart obefogad. Med en uppenbart obefogad anmälan avses t.ex. en anmälan som tar upp förhållanden i en konflikt mellan forskare, men som inte påvisar någon misstänkt oredlighet i forskning.

Bestämmelsen i *andra stycket* innebär att nämnden kan skriva av ett ärende på den grunden att en anmälan har återkallats, om nämnden bedömer att det inte finns skäl att utreda anmälan närmare.

Allmänna bestämmelser om förfarandet finns i förvaltningslagen (2017:900), bl.a. om utredningsansvar (23 §) och om åtgärder för att rätta till brister i en framställning (20 §). Av dessa följer bl.a. att om en framställning är ofullständig eller oklar ska en myndighet i första hand hjälpa den enskilde till rätta inom ramen för sin allmänna serviceskyldighet enligt 6 § andra stycket förvaltningslagen. En myndighet får besluta att förelägga den enskilde att avhjälpa en brist som finns kvar, om bristen medför att framställningen inte kan läggas till grund för en prövning i sak. I föreläggandet ska det anges att följderna av att det inte följs kan bli att framställningen inte tas upp till prövning (20 §). Dessa bestämmelser om åtgärder för att rätta till brister i en framställning i förvaltningslagen är tillämpliga om nämnden får in en ofullständig eller oklar anmälan.

Lagtexten har utformats efter synpunkter från *Lagrådet*.

Övervägandena finns i avsnitt 9.4.

11 § Om nämnden bedömer att ett ärende inte rör oredlighet i forskning men kan gälla andra avvikelser från god forskningssed, ska nämnden underrätta den berörda forskningshuvudmannen och samtidigt lämna över handlingarna i ärendet dit.

Paragrafen innehåller en bestämmelse om en skyldighet för nämnden att informera den berörda forskningshuvudmannen om och till denne överlämna handlingarna i ärenden som inte bedöms röra oredlighet i forskning men som kan gälla andra avvikelser från god forskningssed.

Begreppet oredlighet i forskning definieras i 2 § som allvarliga avvikelser från god forskningssed i form av fabricering, förfalskning eller plagiering som begås uppsåtligen eller av grov oaktsamhet vid planering, genomförande eller rapportering av forskning. I vissa fall kommer nämnden direkt att kunna avgöra att ett ärende inte rör oredlighet i forskning, men kan gälla andra avvikelser från god forskningssed. I andra fall kommer nämnden att behöva göra en mer fördjupad prövning av denna fråga. När nämnden har fattat ett beslut i denna fråga, och kommit fram till att det inte är fråga om oredlighet i forskning, men att ärendet kan gälla andra avvikelser från god forskningssed, inträder således en skyldighet för nämnden att underrätta den berörda forskningshuvudmannen och samtidigt lämna över handlingarna i ärendet dit.

Lagtexten har utformats efter synpunkter från *Lagrådet*.

Övervägandena finns i avsnitt 9.4.

Forskningshuvudmannens samverkans- och uppgiftsskyldighet

12 § Forskningshuvudmannen ska lämna de upplysningar och handlingar om forskningen som nämnden begär och ge nämnden tillgång till datorer och annan utrustning som har använts vid forskningen.

Nämnden får besluta de förelägganden som behövs för att en forskningshuvudman ska fullgöra sina skyldigheter enligt första stycket.

Ett beslut om föreläggande får förenas med vite.

Paragrafen innehåller bestämmelser om vissa skyldigheter för forskningshuvudmannen att bistå den särskilda nämnden så att nämnden ska kunna pröva ärenden om oredlighet i forskning.

Bestämmelsen i *första stycket* innebär att en forskningshuvudman är skyldig att på begäran av nämnden lämna upplysningar och handlingar om forskningen samt ge nämnden tillgång till datorer och annan utrustning som har använts vid forskningen.

Bestämmelsen i *andra stycket* innebär att den särskilda nämnden får besluta förelägganden, med eller utan vite, mot en forskningshuvudman som inte lämnar upplysningar eller handlingar eller vägrar att ge nämnden tillgång till datorer och annan utrustning som har använts vid forskningen. I lagen (1985:206) om viten finns allmänna bestämmelser om vite.

Lagtexten har utformats i enlighet med *Lagrådets* förslag.

Övervägandena finns i avsnitt 9.3.

Forskningshuvudmannens återrapporteringskyldighet

13 § Om nämnden har fattat ett beslut om att det har förekommit oredlighet i forskning, eller det framgår av ett beslut av nämnden att det har förekommit en allvarlig avvikelse från god forskningssed i form av fabricering, förfalskning eller plagiering utan att uppsåt eller grov oaktsamhet har kunnat konstateras, ska

forskningshuvudmannen inom sex månader efter att beslutet har vunnit laga kraft rapportera till nämnden vilka åtgärder huvudmannen har vidtagit eller avser att vidta med anledning av beslutet.

Paragrafen innehåller en återrapporteringskyldighet för forskningshuvudmän när det gäller hur de har hanterat ärenden som har avgjorts av den särskilda nämnden. Bestämmelsen innebär att rapporteringen ska ske inom sex månader efter det att nämndens beslut har vunnit laga kraft.

Rapporteringskyldigheten avser de ärenden där nämnden har beslutat om att det har förekommit oredlighet i forskning eller där det framgår av ett beslut av nämnden att det har förekommit en allvarlig avvikelse från god forskningssed i form av fabricering, förfalskning eller plagiering utan att uppsåt eller grov oaktsamhet har kunnat konstateras. Rapporteringen ska avse eventuella konsekvenser för den eller de forskare som har konstaterats vara ansvariga för oredlighet. Rapporteringen ska också avse eventuella andra åtgärder som vidtagits eller avses att vidtas, t.ex. med anledning av att nämnden i sitt beslut har konstaterat att det föreligger brister i forskningsmiljön.

Lagtexten har utformats efter synpunkter från *Lagrådet*.

Övervägandena finns i avsnitt 13.

Underrättelser till intressenter

14 § Om nämnden har fattat ett beslut om att det har förekommit oredlighet i forskning, eller det framgår av ett beslut av nämnden att det har förekommit en allvarlig avvikelse från god forskningssed i form av fabricering, förfalskning eller plagiering utan att uppsåt eller grov oaktsamhet har kunnat konstateras, ska forskningshuvudmannen snarast efter att beslutet har fattats informera berörda forskningsfinansiärer, myndigheter, vetenskapliga tidskrifter och andra berörda om beslutet. Forskningshuvudmannen ska även upplysa om att beslutet kan komma att överklagas.

Paragrafen innehåller bestämmelser om att berörda intressenter ska underrättas om den särskilda nämndens beslut.

Bestämmelserna anger vem som har en skyldighet att informera, vilka som ska informeras, vad informationsskyldigheten avser och när informationen ska ges. Forskningshuvudmän är skyldiga att informera berörda forskningsfinansiärer, myndigheter, vetenskapliga tidskrifter och andra berörda om nämndens beslut innebär att det har förekommit oredlighet i forskning eller att det visserligen föreligger en allvarlig avvikelse från god forskningssed i form av fabricering, förfalskning eller plagiering, men uppsåt eller grov oaktsamhet inte har kunnat konstateras. Informationen ska ges snarast efter att beslutet har fattats. Forskningshuvudmannen är även skyldig att upplysa om att beslutet kan komma att överklagas. Syftet är att påminna mottagarna om att nämndens beslut inte blir slutgiltigt förrän det fått laga kraft.

Lagtexten har utformats efter synpunkter från *Lagrådet*.

Övervägandena finns i avsnitt 13.

Överklagande

15 § Beslut enligt 9 § och 12 § andra stycket får överklagas till allmän förvaltningsdomstol. Andra beslut enligt denna lag får inte överklagas.

Paragrafen innehåller bestämmelser om vilka beslut av den särskilda nämnden som får överklagas.

Av *första stycket* framgår att nämndens beslut om oredlighet i forskning och om föreläggande får överklagas till allmän förvaltningsdomstol. I 42 § förvaltningslagen (2017:900) finns bestämmelser om vem som får överklaga ett beslut. Av den bestämmelsen framgår att ett beslut får överklagas av den som beslutet angår, om det har gått honom eller henne emot. Det framgår också av första stycket att andra beslut enligt lagen om ansvar för god forskningssed och prövning av oredlighet i forskning än de nu nämnda inte får överklagas.

Enligt *andra stycket* krävs prövningstillstånd vid överklagande till kammarrätten.

Övervägandena finns i avsnitt 12.

16.2 Förslaget till lag om ändring i högskolelagen (1992:1434)

1 kap.

3 a § I högskolornas verksamhet ska vetenskapens trovärdighet och god forskningssed värnas.

I lagen (201x:000) om ansvar för god forskningssed och prövning av oredlighet i forskning finns bestämmelser om forskares och forskningshuvudmäns ansvar för att forskning utförs i enlighet med god forskningssed och om att en särskild nämnd ska pröva frågor om oredlighet i forskning.

Paragrafen innehåller en bestämmelse om att vetenskapens trovärdighet och god forskningssed ska värnas i högskolornas verksamhet.

Ändringen i *första stycket* innebär att ordet ”skall” byts ut mot ”ska”.

Bestämmelsen i *andra stycket* är ny och utgör en upplysning om att det i lagen om ansvar för god forskningssed och prövning av oredlighet i forskning finns bestämmelser om forskares och forskningshuvudmäns ansvar för att forskning utförs i enlighet med god forskningssed och om att en särskild nämnd ska pröva frågor om oredlighet i forskning.

Lagtexten har utformats efter synpunkter från *Lagrådet*.

Övervägandena finns i avsnitt 6.2.

16.3 Förslaget till lag om ändring i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400)

11 kap.

3 a § Får den nämnd som avses i 7 § lagen (201x:000) om ansvar för god forskningssed och prövning av oredlighet i forskning i sin verksamhet enligt den lagen från en forskningshuvudman en sekretessreglerad uppgift, blir sekretessbestämmelsen tillämplig på uppgiften även hos nämnden.

Första stycket tillämpas inte på en uppgift som ingår i ett beslut hos nämnden.

Paragrafen, som är ny, innehåller bestämmelser om överföring av sekretess från en forskningshuvudman till den nämnd som enligt lagen (201x:000) om ansvar för god forskningssed och prövning av oredlighet i forskning prövar frågor om oredlighet i forskning.

Bestämmelsen i *första stycket* innebär att om nämnden i sin verksamhet enligt lagen om ansvar för god forskningssed och prövning av oredlighet i forskning inhämtar uppgifter som omfattas av sekretess från en forskningshuvudman ska den sekretessbestämmelse som är tillämplig hos huvudmannen även tillämpas hos nämnden. Detta gäller oavsett om det är fråga om en sekretessbestämmelse som är primär hos forskningshuvudmannen (se 3 kap. 1 §) eller om det är fråga om en sekretessbestämmelse som har blivit tillämplig hos huvudmannen enligt 11 kap. 3 §.

Bestämmelsen i *andra stycket* innebär att den sekretess som har överförts till nämnden enligt första stycket inte gäller för uppgift i nämndens beslut.

Lagtexten har utformats efter synpunkter från *Lagrådet*.

Övervägandena finns i avsnitt 10.

24 kap.

Prövning av oredlighet i forskning

7 a § Sekretess gäller hos den nämnd som avses i 7 § lagen (201x:000) om ansvar för god forskningssed och prövning av oredlighet i forskning i ärende enligt den lagen

1. för uppgift om en enskilds personliga förhållanden, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon närstående till denne lider men, och

2. för uppgift om en enskilds ekonomiska förhållanden, om det kan antas att den enskilde lider skada om uppgiften röjs.

Sekretessen gäller inte för uppgift om vem som har väckt frågan om oredlighet eller vem misstanken riktas mot.

Sekretessen gäller inte beslut i ärende.

För uppgift i en allmän handling gäller sekretessen enligt första stycket 1 i högst sjuttio år och enligt första stycket 2 i högst tjugoo år.

Paragrafen, som är ny, innehåller en primär sekretessbestämmelse till skydd för uppgifter om enskildas personliga och ekonomiska förhållanden i ärenden hos den nämnd som enligt lagen (201x:000) om ansvar för god forskningssed och prövning av oredlighet i forskning prövar frågor om oredlighet i forskning, undantagsbestämmelser som innebär att sekretessen inte gäller för vissa uppgifter och för uppgifter i beslut i ärenden samt en bestämmelse om hur lång tid den aktuella sekretessen högst gäller.

Skaderekvisitet i *första stycket punkt 1* är omvänt och skaderekvisitet i *första stycket punkt 2* är rakt. Det omvända skaderekvisitet betyder att det råder en presumtion för sekretess och det raka skaderekvisitet att det råder en presumtion för offentlighet. Uppgifter om enskilds personliga förhållanden kan t.ex. vara uppgifter om hälsa såsom sjukdomar och funktionsnedsättningar. Begreppet ekonomiska förhållanden omfattar bl.a. uppfinningar och forskningsresultat.

Bestämmelsen i *andra stycket* innebär att det inte råder någon sekretess enligt första stycket för uppgift om vem som har väckt en fråga om oredlighet eller om vem misstanken om oredlighet i forskning riktas mot.

Bestämmelsen i *tredje stycket* innebär att det inte råder någon sekretess för uppgifter som tas in beslut i ärenden om oredlighet i forskning.

Sekretesstiden i *fjärde stycket* anger hur länge uppgifter som ingår i en allmän handling högst kan skyddas enligt första stycket.

Lagtexten har utformats efter synpunkter från *Lagrådet*.
Övervägandena finns i avsnitt 10.

Sammanfattning av betänkandet Ny ordning för att främja god sed och hantera oredlighet i forskning (SOU 2017:10)

Uppdraget

Utredningen har haft i uppdrag att undersöka behovet av en ny hantering av ärenden som rör utredning av oredlighet i forskning och lämna förslag som säkerställer en tydlig och rättssäker hantering av misstänkt oredlighet.

I uppdraget har bl.a. ingått att kartlägga hur oredlighet i forskning hanteras i andra länder samt att utreda hur begreppen god sed och oredlighet i forskning används och hur universitetets och högskolors ansvar för upprätthållande av god sed i forskning vid behov kan förtydligas. Utredningen har också haft i uppdrag att göra en översyn av verksamheten vid Expertgruppen för oredlighet i forskning vid Centrala etikprövningsnämnden.

Utredningsarbetet

Utredningen har haft enskilda samråd med en stor mängd företrädare för forskningsutförare, myndigheter och vetenskapliga sammanslutningar. Vi har också genomfört en enkätundersökning bland universitet och högskolor om oredlighet och god sed i forskning, anordnat en hearing dit representanter för forskarsamhället och myndigheter bjöds in samt besökt Norge och Danmark och haft kontakt med Forskningsetiska delegationen i Finland för att närmare granska erfarenheterna av de tre ländernas system för utredning av misstankar om oredlighet i forskning.

Utredningen har arbetat i en tid då frågan om oredlighet i forskning och dess konsekvenser har fått stor medial uppmärksamhet i Sverige. Bland de länder som utredningen har studerat finns flera exempel på att inhemska oredlighetsskandaler har fått skärpta regelverk som följd. De företrädare för forskarsamhället och myndigheter som vi har mött under utredningsarbetet har också ofta, i linje med utredningens direktiv, gett uttryck för en önskan om ett tydligare och mer rättssäkert system för utredningar av oredlighet i forskning. Samtidigt har det rests farhågor om att ett enda uppmärksammat oredlighetsfall kan ge en felaktig bild av tillståndet i svensk forskning.

Om god sed och oredlighet i forskning

Begreppet *god forskningssed* har definierats som de samlade etiska kraven på hur god forskning bör bedrivas. Kraven har sin förankring i samhällets etiska normer och värderingar. De handlar bl.a. om att forskaren ska tala sanning om sin forskning, medvetet granska och redovisa utgångspunkterna för sina studier, öppet redovisa metoder och resultat, inte stjäla forskningsresultat från andra, hålla god ordning i sin forskning och sträva efter

att bedriva sin forskning utan att skada människor, djur eller miljö. I Sverige och internationellt finns en stor uppsättning riktlinjedokument om god forskningssed.

Vissa allvarigare avvikelser från god forskningssed brukar betecknas *oredlighet i forskning*. Det finns inte någon allmänt accepterad uppfattning om exakt vilka avvikelser som omfattas av begreppet. Vår enkätundersökning visar att det bland de svenska lärosätena inte råder någon samsyn i denna fråga. I de flesta svenska och utländska definitioner är dock kärnan i begreppet fabricering, förfalskning och plagiering (FFP).

Under perioden 2010–2015 utredde svenska universitet och högskolor sammanlagt 110 fall av vad man bedömde som misstänkt oredlighet i forskning. I 16 av fallen konstaterades oredlighet, vilket innebär ett snitt på 2,7 fall per år. Mycket talar för att problemet med oredlighet är mer omfattande än antalet prövade fall, men det finns inga säkra studier som visar på hur vanligt förekommande det är. Ambitioner, fäfänga, fartblindhet, ökad konkurrens, publiceringshets, ny teknik m.m. är faktorer som lyfts fram i den akademiska litteraturen och debatten som möjliga förklaringar till varför forskare är oredliga.

Vem har ansvar för att upprätthålla god forskningssed?

Den enskilda forskarens eget etiska ansvar utgör grunden för all forskningsetik och forskningsetik handlar i stor grad om hur enskilda forskare ska eller bör uppträda. Forskarna har alltså ett stort ansvar för att utföra forskningen i enlighet med god forskningssed. Detta ansvar delar de med sina arbetsgivare, forskningsutförarna. Forskningsutförarna bör t.ex. se till att forskarna får utbildning i god forskningssed, att forskningsmiljöer är sunda och att forskarna har tillgång till adekvata verktyg för dokumentation och arkivering av forskningen. Ansvaret för att upprätthålla god sed i forskningen följer av forskningsetiska riktlinjer och dokument som snarast är av moralisk och inte rättslig art. För statliga universitet och högskolor gäller även bestämmelser i högskolelagen om att vetenskapens trovärdighet och god forskningssed ska värnas och att verksamheten ska avpassas så att en hög kvalitet nås i forskningen.

Hur hanteras misstänkt oredlighet i forskning i Sverige och internationellt?

För statliga universitet och högskolor är det reglerat att de ska utreda misstankar om oredlighet i forskning inom den egna organisationen. De har möjlighet och ibland skyldighet att under pågående utredning hämta in ett yttrande från Expertgruppen för oredlighet i forskning vid Centrala etikprövningsnämnden. För övriga forskningsutförare finns inga bestämmelser om att eller hur de ska utreda misstankar om oredlighet i forskning. De flesta lärosäten har beslutat om en hanteringsordning som ska följas när misstankar om oredlighet uppstår, men bara drygt hälften har hanterat sådana misstankar. Under vårt utredningsarbete har många personer framfört att dagens system inte skapar en tillräckligt stor nationell enhetlighet

i fråga om vare sig behandling av misstänkt oredlighet eller konsekvenser av konstaterad oredlighet. Det finns ingen nationell definition av oredlighet, inga särskilda regler för hur utredningarna ska gå till och inga riktlinjer för vilka konsekvenser oredlighet bör få. Expertgruppen för oredlighet i forskning vid Centrala etikprövningsnämnden har inte varit tillräckligt normerande, bl.a. till följd av att den har fått yttra sig i få fall (före 2016) och att den har utgått från en annan definition av oredlighet än många universitet och högskolor. Det har också ifrågasatts om lärosätena verkligen kan vara helt opartiska när de utreder oredlighet inom den egna organisationen.

Kartläggningen av hur oredlighet i forskning hanteras i andra länder visar att systemen är mycket olika. Det primära ansvaret för att utreda misstankar om oredlighet ligger dock i de flesta länder på forskningsinstitutionerna och de flesta har någon form av central instans som spelar en roll i utredningsprocessen. Den centrala instansen för utredning av misstänkt oredlighet är ibland en statlig myndighet, ibland ett privaträttsligt organ och ibland en forskningsfinansiär. I vissa länder har den centrala instansen mandat att behandla konkreta ärenden medan den i andra länder enbart är rådgivande.

Förslag om att en ny myndighet ska utreda misstankar om oredlighet i forskning

Utifrån översynen av dagens reglering av hur misstänkt oredlighet i forskning ska utredas och de problem som har påtalats har utredningen dragit slutsatsen att det behövs en förändring av organisationen kring utredningar av misstänkt oredlighet för att systemet ska ge bättre förutsättningar för tillförlitlighet och rättssäkerhet. Vi har övervägt om det nuvarande systemet, där universitet och högskolor ansvarar för utredningarna, ska behållas men kompletteras med detaljregleringar för hur utredningarna ska gå till, om en möjlighet att överklaga besluten till en central instans i stället bör införas, eller om ett fristående organ ska ges i uppdrag att utreda alla fall av misstankar om oredlighet i forskning.

Vår slutsats i denna del är att ett system där ett fristående organ utreder alla misstankar om oredlighet bäst kan tillförsäkra att utredningarna hanteras på ett opartiskt, enhetligt och tillförlitligt sätt. Vi föreslår därför att utredningarna ska skötas av en självständig nämndmyndighet, *Oredlighetsnämnden*. Nämnden ska bestå av en ordförande, som är eller har varit ordinarie domare, och högst tio ledamöter med vetenskaplig kompetens inom olika områden. Bland ledamöterna ska finnas dokumenterad erfarenhet av arbete med frågor om god forskningssed. Hantering av andra avvikelser från god forskningssed än de som utgör oredlighet ska skötas av forskningsutförarna själva.

I betänkandet föreslås att hanteringen fastställs i en ny lag om prövning av oredlighet i forskning.

Förslag om en lagfäst definition av oredlighet i forskning

Prop. 2018/19:58
Bilaga 1

Utredningen bedömer att den föreslagna lagen om prövning av oredlighet i forskning bör innehålla en definition av oredlighet i forskning som klargör vad som ska utredas av den föreslagna Oredlighetsnämnden. Vi har därmed övervägt vilka företeelser som bör klassas som oredlighet i forskning, om definitionen bör vara snäv, och enbart hänvisa till ett litet antal företeelser, eller vid, och inkludera ett större antal företeelser, och om den bör vara sluten, dvs. räkna upp alla företeelser som klassas som oredlighet, eller öppen, dvs. tillåta att fler företeelser kan inkluderas. Vi har slutit oss till att föreslå en snäv och sluten definition av oredlighet i forskning enligt följande:

allvarliga avvikelser från god forskningssed i form av fabricering, förfalskning eller plagiering som begås uppsåtligen eller av grov oaktamhet vid planering, genomförande eller rapportering av forskning.

Denna definition anser vi innebär störst tydlighet och rättssäkerhet och vi bedömer att den kan få bredast stöd från forskarsamhället för att i vart fall det som definitionen utpekar tveklöst utgör oredlighet i forskning. Den liknar också lagfästa definitioner i andra länder. Genom en sådan snäv definition uppnås enligt utredningen dessutom en tydlig och rimlig avvägning av vilka fall av avvikelser från god forskningssed som bör utredas på nationell nivå och vilka fall som alltjämt bör hanteras av forskningsutförarna själva.

Förslag om vilka forskningsutförare som ska vara med i systemet och vilken forskning som ska kunna utredas

Reglerna om utredning av misstankar om oredlighet i forskning gäller i dag endast statliga universitet och högskolor. Utredningen har haft som strävan att alla forskningsutförare så långt som möjligt ska behandlas lika i det nya systemet. Vi föreslår därför att Oredlighetsnämnden ska utreda misstankar om oredlighet i forskning hos alla statliga universitet och högskolor, övriga statliga och kommunala myndigheter och organ som kan likställas med myndigheter samt hos de enskilda utbildningsanordnare som har tillstånd att utfärda vissa examina. Statliga universitet och högskolor står för den absoluta merparten av dessa forskningsutförares sammanlagda forskning. I Sverige utförs en betydande mängd forskning och utveckling även inom den privata sektorn. Utredningen har övervägt om misstänkt oredlighet i privata företags, organisationers och stiftelsers forskning bör utredas av Oredlighetsnämnden. Vår slutsats är att en skyldighet för dessa att anmäla en misstanke om oredlighet till ett statligt organ och en skyldighet att förse organet med forskningsdata skulle vara ett alltför långtgående ingrepp i näringsfriheten och vi föreslår därför att de lämnas utanför systemet.

Även forskning utomlands som en del i internationella forskningsarbeten ska kunna utredas, om forskningen har utförts av en forskningsutförare som omfattas av lagens bestämmelser. Vi föreslår också att Oredlighetsnämnden inte ska pröva oredlighet i forskning som grundas på omständigheter som är äldre än tio år, om det inte finns särskilda skäl för en sådan prövning.

Förslag om utredningarnas olika faser

Utredningen föreslår att de forskningsutförare som ingår i systemet ska vara skyldiga att till Oredlighetsnämnden anmäla alla misstankar om oredlighet i forskning inom den egna forskningsverksamheten som kommit till deras kännedom. Dessutom ska enskilda personer ha möjlighet att anmäla misstankar om oredlighet i forskning till nämnden, och nämnden ska också kunna ta upp utredningar på eget initiativ.

För att utredningarna ska kunna genomföras måste Oredlighetsnämnden få del av den information som den behöver. Vi föreslår därför att det i lag införs en bestämmelse om att forskningsutföraren på begäran ska lämna Oredlighetsnämnden den hjälp och de uppgifter, upplysningar och handlingar om aktuell forskning som nämnden behöver för sin prövning samt tillträde till de lokaler som använts vid forskningen. Oredlighetsnämnden ska dessutom få utfärda förelägganden om uppgifter, upplysningar eller handlingar inte lämnas eller tillträde eller hjälp vägras. Ett föreläggande ska få förenas med vite. Känsliga uppgifter i materialet ska skyddas av sekretess.

Av Oredlighetsnämndens beslut ska det framgå om det föreligger fabricering, förfalskning eller plagiering i en forskning samt om en eller flera forskare har gjort sig skyldiga till oredlighet i forskning eller inte. Det är inte otänkbart att nämnden under sina utredningar upptäcker brister hos forskningsutföraren, vad gäller t.ex. utbildning, handledning eller forskningsmiljö. Oredlighetsnämnden ska i ett yttrande i samband med sitt beslut även få uttala sig om sådana brister hos forskningsutföraren som nämnden anser bör avhjälpas. Vi föreslår dock inte att nämnden ska ha något tillsynsansvar över forskningsutförarna. Vi anser heller inte att Oredlighetsnämnden ska fatta beslut om eventuella arbetsrättsliga eller andra konsekvenser för de forskare som har agerat oredligt, eller ge rekommendationer om sådana konsekvenser. Detta bör även fortsättningsvis vara ett ansvar för arbetsgivaren.

Om oredlighet i forskning har konstaterats föreslår vi att den forskningsutförare i vars verksamhet oredligheten har begåtts ska informera berörda forskningsfinansiärer, myndigheter, vetenskapliga tidskrifter och andra berörda om Oredlighetsnämndens beslut. Forskningsutförarna ska återrapportera till Oredlighetsnämnden vilka åtgärder som vidtagits med anledning av nämndens beslut. Vi föreslår också att statliga forskningsfinansiärer ges i uppdrag att finna gemensamma riktlinjer för hur de ska agera när oredlighet i forskning eller andra avvikelser från god forskningssed misstänks eller konstateras.

Utredningen har övervägt hur rättssäkerheten för den som anmäler misstänkt oredlighet och den som blir anmäld ska garanteras, och hur utredningar kan bedrivas med såväl offentlig insyn som integritet för den enskilde. Vi bedömer att det inte finns tillräckliga skäl för att motivera några långtgående avsteg från grundprincipen om offentlighet. Känsliga uppgifter om personliga och ekonomiska förhållanden ska dock kunna sekretesskyddas.

Utredningens förslag (se nedan) om att statliga universitet och högskolor ska främja medarbetares möjligheter att få råd och stöd i frågor om god forskningssed och avvikelser från sådan sed syftar delvis till att den som misstänker oredlighet ska få stöd för att våga anmäla. Det finns heller inget hinder mot att göra en anonym anmälan. För att ytterligare stärka rättssäkerheten vid bedömning av oredlighet i forskning förslår vi dessutom att Oredlighetsnämndens beslut ska kunna överklagas hos allmän förvaltningsdomstol.

Förslag om upprätthållande av god forskningssed

Enligt utredningens mening bör forskarnas och forskningsutförarnas respektive ansvar för att forskning utförs i enlighet med god forskningssed förtydligas genom att ansvaret pekas ut i lag. Vi föreslår därför att det införs en bestämmelse om att den enskilda forskaren ansvarar för att hans eller hennes planering, genomförande och rapportering av forskning sker i enlighet med god forskningssed och en bestämmelse om att forskningsutföraren har det övergripande ansvaret för 1. att forskning sker i enlighet med god forskningssed, 2. att forskande, undervisande, teknisk och administrativ personal fortlöpande informeras om gällande regler för forskningsverksamheten, och 3. att de forskare som deltar i forskningen har tillräckliga kunskaper om god forskningssed. Bestämmelserna ska gälla alla forskningsutförare vars forskning kan utredas av Oredlighetsnämnden och de forskare som arbetar i dessa verksamheter.

För att skapa en samsyn kring vad som utgör god forskningssed föreslår vi att Vetenskapsrådet, Oredlighetsnämnden och det svenska forskarsamhället i samverkan ska utarbeta en svensk nationell uppförandekod gällande god forskningssed. Både offentliga och privata forskningsutförare kan delta i utarbetandet av uppförandekoden och ansluta sig till den. På så sätt kan uppförandekoden främja god sed hos alla forskningsutförare.

Utredningen anser att god forskningssed måste vara en fråga som engagerar alla inom universitet och högskolor, från den enskilda forskaren, till forskargrupper, prefekter, dekaner och rektorer. Ansvar och uppgifter behöver tydliggöras. Förutom de ovan nämnda ansvarskraven, som gäller alla forskningshuvudmän, föreslår vi för statliga universitet och högskolor en förtydligande reglering om att de ska hantera alla andra fall av misstänkta avvikelser från god forskningssed än de som ska prövas av Oredlighetsnämnden, samt krav på att de ska fastställa riktlinjer för sin hantering av misstänkta avvikelser från god forskningssed och att de ska främja

medarbetares möjligheter att få råd och stöd i frågor om god sed och avvikelser från sådan sed. I andra länder har det införts ombudspersoner vid universitet och högskolor dit medarbetare kan vända sig med frågor om god forskningssed. Utredningen anser att det skulle vara värdefullt även vid de svenska lärosätena.

Vi föreslår vidare att statliga universitet och högskolor till Oredlighetsnämnden ska redovisa fall av avvikelser från god forskningssed som de har hanterat och hur de arbetar för att främja god sed och förebygga oredlighet i forskning. För att kunskap ska spridas ska nämnden i en årlig rapport sammanställa, analysera och utvärdera information från forskningsutförarna och den egna verksamheten samt ansvara för omvärldsbevakning och kunskaps spridning gällande frågor om god forskningssed.

Forskningen inom området oredlighet och god forskningssed är begränsad. I betänkandet föreslås att det tillförs medel till sådan forskning för att ytterligare stärka det förebyggande arbetet.

Förslagets konsekvenser

Förslagen i betänkandet syftar till att bidra till värnandet av kvalitet och tillförlitlighet i svensk forskning, god forskningssed och allmänhetens förtroende för forskningen. Förslagen innebär bl.a. att frågor om god sed och oredlighet i forskning kommer att regleras i författning i större utsträckning än tidigare. Vissa av de föreslagna bestämmelserna bör dock snarast ses som ett förtydligande av rådande praxis än nya åtaganden för forskare och forskningsutförare.

Den föreslagna nya myndigheten Oredlighetsnämnden kommer att överta uppgifter som i dag sköts av forskningsutförarna och Expertgruppen för Oredlighet i forskning vid Centrala etikprövningsnämnden. Expertgruppen föreslås därmed läggas ner.

Förslagen innebär endast små eller försumbara ekonomiska konsekvenser för myndigheter och forskningsutförare. Bestämmelserna föreslås träda i kraft den 1 januari 2019.

Förslag till lag om prövning av oredlighet i forskning

Enligt riksdagens beslut föreskrivs följande.

Innehåll

1 § Denna lag innehåller bestämmelser om prövning av misstankar om oredlighet i forskning.

Lagen innehåller också bestämmelser om vad forskare och forskningsutförare har att iaktta.

Definitioner

2 § I denna lag avses med

forskning: vetenskapligt experimentellt eller teoretiskt arbete för att inhämta ny kunskap och utvecklingsarbete på vetenskaplig grund, dock inte sådant arbete som utförs inom ramen för högskoleutbildning på grundnivå eller avancerad nivå,

oredlighet i forskning: allvarliga avvikelser från god forskningssed i form av fabricering, förfalskning eller plagiering som begås uppsåtligen eller av grov oaktsamhet vid planering, genomförande eller rapportering av forskning, och

forskningsutförare: den i vars verksamhet forskningen utförs.

Forskningsutförare som omfattas av lagen

3 § Denna lag ska tillämpas på

1. den forskningsverksamhet som utförs av universitet och högskolor som har staten som huvudman och som omfattas av högskolelagen (1992:1434),

2. den forskningsverksamhet som utförs av andra statliga myndigheter eller som staten bedriver i form av aktiebolag och stiftelse, om verksamheten är reglerad i lag eller någon annan författning eller om staten som ägare eller genom tillskott av statliga anslagsmedel eller genom avtal eller på något annat sätt har ett bestämmande inflytande över verksamheten,

3. den forskningsverksamhet som utförs av kommuner och landsting, eller av aktiebolag, handelsbolag, ekonomiska föreningar och stiftelser där kommuner eller landsting utövar ett rättsligt bestämmande inflytande samt

4. den forskningsverksamhet som utförs av enskilda utbildningsanordnare som har tillstånd att utfärda examina enligt lagen (1993:792) om tillstånd att utfärda vissa examina.

Krav på forskaren

4 § Forskaren ansvarar för att hans eller hennes forskning sker i enlighet med god forskningssed. Detta gäller vid planering, genomförande och rapportering av forskning.

Krav på forskningsutföraren

5 § Forskningsutföraren har det övergripande ansvaret för

1. att forskningen sker i enlighet med god forskningssed,
2. att forskande, undervisande, teknisk och administrativ personal fort-löpande informeras om gällande regler för forskningsverksamheten, och
3. att de forskare som deltar i forskningen har tillräckliga kunskaper om god forskningssed.

6 § Får forskningsutföraren genom en anmälan eller på något annat sätt kännedom om en påstådd avvikelse från god forskningssed i forskningsverksamheten ska forskningsutföraren, om avvikelsen avser misstanke om oredlighet i forskning, överlämna ärendet för prövning av den nämnd som avses i 7 §.

Nationell nämnd

Uppgifter

7 § Det ska finnas en nationell nämnd för prövning av oredlighet i forskning.

Den nationella nämnden ska pröva ärenden som en forskningsutförare har lämnat över enligt 6 § och anmälningar om oredlighet i forskning som getts in till nämnden. Nämnden får även pröva en fråga om oredlighet i forskning som den har fått kännedom om på något annat sätt än genom överlämnande eller anmälan.

8 § Om den nationella nämnden bedömer att ett ärende inte rör oredlighet i forskning men kan gälla andra avvikelser från god forskningssed, ska ärendet lämnas över till berörd forskningsutförare för vidare hantering.

Preskription

9 § Prövning av oredlighet i forskning enligt denna lag får inte grundas på omständigheter som är äldre än tio år.

Bestämmelserna i första stycket gäller inte om det finns särskilda skäl för en sådan prövning.

Beslut

10 § Resultatet av den nationella nämndens prövning ska redovisas i ett beslut.

Av beslutet ska framgå om resultatet av prövningen innebär att en eller flera forskare har gjort sig skyldiga till oredlighet i forskning eller inte.

Den nationella nämnden får i ett yttrande i samband med sitt beslut också uttala sig om brister hos forskningsutföraren som nämnden anser bör avhjälpas.

Utredningens genomförande

11 § Forskningsutförare ska på begäran lämna den nationella nämnden den hjälp och de uppgifter, upplysningar och handlingar om aktuell forskning som nämnden behöver för sin prövning samt tillträde till de lokaler som har använts vid forskningen.

Den nationella nämnden får utfärda förelägganden när uppgifter, upplysningar eller handlingar inte lämnas och när tillträde eller hjälp vägras. Ett föreläggande får förenas med vite. Ett sådant föreläggande kan riktas mot forskningsutförare som nämns i 3 § 1, 2 och 4.

Åtterrapporering

12 § Forskningsutförare ska till den nationella nämnden årligen rapportera hur de ärenden som har avgjorts av den nationella nämnden har hanterats av forskningsutföraren.

Underrättelser till intressenter

13 § Om oredlighet i forskning har konstaterats ska den forskningsutförare i vars verksamhet oredligheten har begåtts informera berörda forskningsfinansierare, myndigheter, vetenskapliga tidskrifter och andra berörda om den nationella nämndens beslut.

Övriga bestämmelser

14 § Bestämmelserna i 14 § första stycket, 15–17 §§, 18 § tredje stycket, 20 och 21 §§ samt 26 § andra meningen förvaltningslagen (1986:223) ska tillämpas vid prövning enligt denna lag.

Överklagande

15 § Den nationella nämndens beslut enligt 10 § första och andra styckena samt 11 § andra stycket får överklagas till allmän förvaltningsdomstol. Andra beslut av den nationella nämnden får inte överklagas.

Prövningstillstånd krävs vid överklagande till kammarrätten.

-
1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 2019.
 2. Den nationella nämnden ska efter ikraftträdandet handlägga ärenden om prövning av oredlighet i forskning som har inletts hos en forskningsutförare. Forskningsutföraren ska överlämna handlingarna till den nationella nämnden.

Förslag till lag om ändring i högskolelagen (1992:1434)

Enligt riksdagens beslut föreskrivs att 1 kap. 3 a § ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 kap.

3 a §¹

I högskolornas verksamhet *skall* vetenskapens trovärdighet och god forskningssed värnas.

I högskolornas verksamhet *ska* vetenskapens trovärdighet och god forskningssed värnas.

För prövning av oredlighet i forskning svarar en särskild nationell nämnd. Bestämmelser om detta finns i lagen (201x:000) om prövning av oredlighet i forskning. Där anges också vad forskare och forskningsutförare har att iaktta.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2019.

Enligt riksdagens beslut föreskrivs att det i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) ska införas två nya paragrafer, 11 kap. 3 a § och 24 kap. 10 §, samt närmast före 24 kap. 10 § en ny rubrik av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

11 kap.

3 a §

Får den nationella nämnd som anges i lagen (201x:000) om prövning av oredlighet i forskning i sin verksamhet från en forskningsutförare som omnämns i den lagen en sekretessreglerad uppgift, blir sekretessbestämmelsen tillämplig på uppgiften även hos den nationella nämnden.

Första stycket tillämpas inte på en uppgift som ingår i ett beslut hos den nationella nämnden.

24 kap.

Prövning av oredlighet i forskning

10 §

Sekretess gäller i ärenden hos den nationella nämnd som anges i lagen (201x:000) om prövning av oredlighet i forskning

1. för uppgift om en enskilds personliga förhållanden, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon närstående till denne lider men, och

2. för uppgift om en enskilds ekonomiska förhållanden, om det kan antas att den enskilde lider skada om uppgiften röjs.

Sekretessen gäller inte beslut i ärende.

Sekretessen enligt denna paragraf gäller inte heller för uppgift om vem som har väckt frågan om

*oredlighet eller den person som
misstanken riktas mot.*

*För uppgift i en allmän handling
gäller sekretessen enligt första
stycket 1 i högst sjuttio år och enligt
första stycket 2 i högst tjugo år.*

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2019.

Efter remiss har yttranden över förslagen i betänkandet avgetts av Riksdagens ombudsmän (JO), Svea hovrätt, Malmö tingsrätt, Kammarrätten i Jönköping, Förvaltningsrätten i Stockholm, Justitiekanslern, Domstolsverket, Polismyndigheten, Brottsförebyggande rådet, Datainspektionen, Totalförsvarets forskningsinstitut, Socialstyrelsen, Inspektionen för vård och omsorg, Statens beredning för medicinsk och social utvärdering, Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd, Statens medicinsk-etiska råd, Arbetsgivarverket, Statskontoret, Statens ansvarsnämnd, Universitetskanslersämbetet, Överklagandenämnden för högskolan, Uppsala universitet, Lunds universitet, Göteborgs universitet, Stockholms universitet, Umeå universitet, Linköpings universitet, Karolinska institutet, Kungl. Tekniska högskolan, Luleå tekniska universitet, Karlstads universitet, Linnéuniversitetet, Örebro universitet, Mittuniversitetet, Sveriges lantbruksuniversitet, Blekinge tekniska högskola, Gymnastik- och idrottshögskolan, Högskolan i Borås, Högskolan Dalarna, Högskolan i Gävle, Högskolan i Halmstad, Högskolan Kristianstad, Högskolan i Skövde, Högskolan Väst, Konstfack, Kungl. Konsthögskolan, Kungl. Musikhögskolan i Stockholm, Malmö högskola, Mälardalens högskola, Stockholms konstnärliga högskola, Södertörns högskola, Vetenskapsrådet, Centrala etikprövningsnämnden, Regionala etikprövningsnämnden i Stockholm, Rymdstyrelsen, Institutet för rymdfysik, Chalmers tekniska högskola AB, Ersta Sköndal högskola AB, Stiftelsen Rödakorshemmet, Sophiahemmet, Ideell förening, Stiftelsen Högskolan i Jönköping, Naturvårdsverket, Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut, Forskningsrådet för miljö, areella näringar och samhällsbyggande, Statens energimyndighet, Trafikverket, Statens väg- och transportforskningsinstitut, Verket för innovationssystem, Statens veterinärmedicinska anstalt, Livsmedelsverket, Riksantikvarieämbetet, Naturhistoriska riksmuseet, Sveriges Kommuner och Landsting (SKL), Stockholms kommun, Jönköpings läns landsting, Stockholms läns landsting, Uppsala läns landsting, Värmlands läns landsting, Västerbottens läns landsting, Västernorrlands läns landsting, Örebro läns landsting, Östergötlands läns landsting, KK-stiftelsen, Kungl. Ingenjörsvetenskapsakademien, Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien, Kungl. Vetenskapsakademien, Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien, Läkemedelsindustriföreningen, RISE Research Institutes of Sweden AB, Stiftelsen för strategisk forskning, Svenska Läkaresällskapet, Sveriges akademikers centralorganisation och deras medlemsförbund samt underavdelningar till dessa (Lärarnas Riksförbund, Naturvetarna, Svensk förening för anestesi och intensivvård (SFAI), Sveriges Farmaceuter, Sveriges läkarförbund, Svenska Militärläkareföreningen, Sveriges universitetslärare och forskare [SULF]), Sveriges universitets- och högskoleförbund samt Tjänstemännens Centralorganisation.

Yttranden har därutöver inkommit från Apotekarsocieteten, Gisela Dahlquist, Dekanerna vid Sveriges Medicinska fakulteter, Göran Johansson, Regionala etikprövningsnämnden i Linköping, Sveriges förenade studentkårer och Transparency International Sverige.

Prop. 2018/19:58
Bilaga 3

Följande remissinstanser har beretts tillfälle att yttra sig, men har förklarat sig avstå eller har inte kommit in med yttrande: Riksrevisionen, Läke-
medelsverket, Försvarshögskolan, Handelshögskolan i Stockholm, Regel-
rådet, Sveriges geologiska undersökning, Filipstads kommun, Göteborgs
kommun, Linköpings kommun, Ljungby kommun, Luleå kommun,
Malmö kommun, Skövde kommun, Sundsvalls kommun, Uppsala kom-
mun, Skåne läns landsting, Västra Götalands läns landsting, Stiftelsen för
miljöstrategisk forskning, Ericsson Research, Landsorganisationen i Sve-
rige, Svenskt Näringsliv och Wallenberg Foundations AB.

Förslag till lag om prövning av oredlighet i forskning

Härigenom föreskrivs följande.

Innehåll

1 § Denna lag innehåller bestämmelser om förfarandet vid prövning av frågor om oredlighet i forskning.

Lagen innehåller också bestämmelser om forskares och forskningshuvudmäns ansvar för att forskning utförs i enlighet med god forskningssed.

Definitioner

2 § I denna lag avses med

oredlighet i forskning: allvarliga avvikelser från god forskningssed i form av fabricering, förfalskning eller plagiering som begås med uppsåt eller av grov oaktsamhet vid planering, genomförande eller rapportering av forskning, och

forskningshuvudman: en statlig myndighet eller en fysisk eller juridisk person i vars verksamhet forskningen utförs.

Lagens tillämpningsområde

3 § Denna lag tillämpas på forskning som utförs av

1. universitet och högskolor som har staten som huvudman och som omfattas av högskolelagen (1992:1434),

2. andra statliga myndigheter,

3. staten i form av aktiebolag, om bolagets verksamhet är reglerad i lag eller någon annan författning eller om staten som ägare eller genom tillskott av statliga anslagsmedel eller genom avtal eller på något annat sätt har ett bestämmande inflytande över verksamheten,

4. staten i form av stiftelse, om stiftelsens verksamhet är reglerad i lag eller någon annan författning eller om stiftelsen är bildad av eller tillsammans med staten eller förvaltas av en statlig myndighet,

5. kommuner och landsting, eller av aktiebolag, handelsbolag, ekonomiska föreningar och stiftelser där kommuner eller landsting utövar ett rättsligt bestämmande inflytande, och

6. enskilda utbildningsanordnare som har tillstånd att utfärda examina enligt lagen (1993:792) om tillstånd att utfärda vissa examina.

Regeringen får meddela föreskrifter om undantag från lagens tillämpningsområde för forskningshuvudmän som bedriver forskning inom det försvars- och säkerhetspolitiska området. Regeringen får också besluta om sådana undantag i enskilda fall.

Forskarens ansvar

4 § Forskaren ansvarar för att följa god forskningssed i sin forskning.

Forskningshuvudmannens ansvar

5 § Forskningshuvudmannen har det övergripande ansvaret för att forskningen utförs i enlighet med god forskningssed.

6 § Om forskningshuvudmannen genom en anmälan eller på något annat sätt får kännedom om en misstanke om oredlighet i forskning i den egna verksamheten, ska forskningshuvudmannen överlämna handlingarna i ärendet för prövning av den nämnd som avses i 7 §.

Oredlighetsnämnden

Prövning av ärenden

7 § Oredlighetsnämnden ska pröva frågor om oredlighet i forskning. Sådana ärenden inleds genom att

1. en forskningshuvudman lämnar över handlingarna i ett ärende enligt 6 §,
2. en anmälan om oredlighet i forskning inkommer till nämnden, eller
3. nämnden tar upp en fråga om oredlighet i forskning som den har fått kännedom om på något annat sätt.

Preskription

8 § Prövning av oredlighet i forskning enligt denna lag får inte grundas på omständigheter som är äldre än tio år när ärendet inleds.

Bestämmelsen i första stycket gäller inte om det finns särskilda skäl för en prövning.

Beslut

9 § Resultatet av Oredlighetsnämndens prövning av om en eller flera forskare har gjort sig skyldiga till oredlighet i forskning ska redovisas i ett beslut.

10 § Oredlighetsnämnden får besluta att avvisa en sådan anmälan om oredlighet i forskning som avses i 7 § 2 om den är uppenbart obefogad.

Nämnden får besluta att skriva av ett ärende om en anmälan har återkallats.

11 § Om Oredlighetsnämnden bedömer att ett ärende inte rör oredlighet i forskning men kan gälla andra avvikelser från god forskningssed, ska nämnden underrätta den berörda forskningshuvudmannen och samtidigt lämna över handlingarna i ärendet dit.

Forskningshuvudmannens samverkans- och uppgiftsskyldighet

12 § En forskningshuvudman ska bistå Oredlighetsnämnden med den hjälp och de uppgifter, upplysningar och handlingar om aktuell forskning som nämnden behöver för sin prövning samt vid behov ge nämnden tillträde till de lokaler som har använts vid forskningen.

Oredlighetsnämnden får besluta de förelägganden som behövs för att en forskningshuvudman ska fullgöra sina skyldigheter enligt första stycket.

Ett beslut om föreläggande får förenas med vite.

Forskningshuvudmannens återrapporteringskyldighet

Prop. 2018/19:58
Bilaga 4

13 § En forskningshuvudman ska årligen rapportera till Oredlighetsnämnden hur de ärenden som rör den egna verksamheten och som har avgjorts av nämnden har hanterats av forskningshuvudmannen.

Rapporteringskyldigheten gäller i de fall Oredlighetsnämnden har fattat ett beslut om att det har förekommit oredlighet i forskning, eller en allvarlig avvikelse från god forskningssed i form av fabricering, förfalskning eller plagiering utan att uppsåt eller grov oaktsamhet har kunnat konstateras.

Underrättelser till intressenter

14 § Om Oredlighetsnämnden har fattat ett beslut om att det har förekommit oredlighet i forskning, eller en allvarlig avvikelse från god forskningssed i form av fabricering, förfalskning eller plagiering utan att uppsåt eller grov oaktsamhet har kunnat konstateras, ska forskningshuvudmannen snarast efter att beslutet har fattats informera berörda forskningsfinansiärer, myndigheter, vetenskapliga tidskrifter och andra berörda om beslutet.

Om informationen avser ett beslut om att det har förekommit oredlighet i forskning ska den även innehålla en upplysning om att beslutet får överklagas.

Överklagande

15 § Beslut enligt 9 § och 12 § andra stycket får överklagas till allmän förvaltningsdomstol. Andra beslut enligt denna lag får inte överklagas.

Prövningstillstånd krävs vid överklagande till kammarrätten.

-
1. Denna lag träder i kraft den 1 september 2019.
 2. Oredlighetsnämnden ska efter ikraftträdandet överta handläggningen av ärenden om oredlighet i forskning som har inletts hos en forskningshuvudman. Forskningshuvudmannen ska överlämna handlingarna i dessa ärenden till Oredlighetsnämnden.

Förslag till lag om ändring i högskolelagen (1992:1434)

Härigenom föreskrivs att 1 kap. 3 a § högskolelagen (1992:1434) ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 kap.

3 a §¹

I högskolornas verksamhet *skall* vetenskapens trovärdighet och god forskningssed värnas.

I högskolornas verksamhet *ska* vetenskapens trovärdighet och god forskningssed värnas.

I lagen (201x:000) om prövning av oredlighet i forskning finns bestämmelser om att Oredlighetsnämnden ska pröva frågor om oredlighet i forskning och om forskares och forskningshuvudmäns ansvar för att forskning utförs i enlighet med god forskningssed.

Denna lag träder i kraft den 1 september 2019.

Härigenom föreskrivs att det i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) ska införas två nya paragrafer, 11 kap. 3 a § och 24 kap. 7 a §, och närmast före 24 kap. 7 a § en ny rubrik av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

11 kap.

3 a §

Får Oredlighetsnämnden i sin verksamhet enligt lagen (201x:000) om prövning av oredlighet i forskning från en forskningshuvudman en sekretessreglerad uppgift, blir sekretessbestämmelsen tillämplig på uppgiften även hos nämnden.

Första stycket tillämpas inte på en uppgift som ingår i ett beslut hos Oredlighetsnämnden.

24 kap.

Prövning av oredlighet i forskning

7 a §

Sekretess gäller hos Oredlighetsnämnden i ärende enligt lagen (201x:000) om prövning av oredlighet i forskning

1. för uppgift om en enskilds personliga förhållanden, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon närstående till denne lider men, och

2. för uppgift om en enskilds ekonomiska förhållanden, om det kan antas att den enskilde lider skada om uppgiften röjs.

Sekretessen gäller inte för uppgift om vem som har väckt frågan om oredlighet eller vem misstanken riktas mot.

Sekretessen gäller inte beslut i ärende.

*För uppgift i en allmän handling
gäller sekretessen enligt första
stycket 1 i högst sjuttio år och enligt
första stycket 2 i högst tjugo år.*

Denna lag träder i kraft den 1 september 2019.

Utdrag ur protokoll vid sammanträde 2018-08-30

Närvarande: Justitieråden Kerstin Calissendorff, Erik Nymansson och Thomas Bull

Ny ordning för att främja god sed och hantera oredlighet i forskning

Enligt en lagrådsremiss den 20 juni 2018 har regeringen (Utbildningsdepartementet) beslutat inhämta Lagrådets yttrande över förslag till

1. lag om prövning av oredlighet i forskning,
2. lag om ändring i högskolelagen (1992:1434),
3. lag om ändring i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400).

Förslagen har inför Lagrådet föredragits av kanslirådet Magnus Granlund, biträdd av ämnesrådet Carolina Östgren.

Förslagen föranleder följande yttrande av Lagrådet:

Allmänt

Lagrådsremissen avser en ny lag med bestämmelser om ansvar för att forskning utförs i enlighet med god forskningssed och om prövningen av oredlighet i forskning. Allvarliga avvikelser från god forskningssed som består i fabricering, förfälskning eller plagiering vid planering, genomförande eller rapportering av forskning och som begås med uppsåt eller av grov oaktsamhet föreslås benämnas oredlighet i forskning. Bl.a. statliga universitet och högskolor, övriga statliga myndigheter, statliga bolag och stiftelser, kommuner och landsting som bedriver forskning föreslås bli skyldiga att överlämna misstankar om oredlighet i forskning till en ny myndighet.

Förslaget till lag om prövning av oredlighet i forskning

Lagens rubrik

Lagen föreslås få benämningen ”lag om oredlighet i forskning”. Emellertid avspeglar benämningen inte till fullo lagens reglering eftersom lagen även innehåller bestämmelser om forskningshuvudmannens och den enskilde forskarens ansvar för att forskning utförs i enlighet med god forskningssed. Lagrådet föreslår att den istället benämns ”lag om ansvar för god forskningssed och prövning av oredlighet i forskning”.

1 §

Lagrådet föreslår att paragrafen får följande lydelse:

Denna lag innehåller bestämmelser om forskares och forskningshuvudmäns ansvar för att forskning utförs i enlighet med god forskningssed.

Lagen innehåller också bestämmelser om förfarandet vid prövning av frågor om oredlighet i forskning.

2 §

Lagrådet föreslår att paragrafen får följande lydelse:

I denna lag avses med

forskningshuvudman: en statlig myndighet eller en fysisk eller juridisk person i vars verksamhet forskning utförs, och

oredlighet i forskning: en allvarlig avvikelse från god forskningssed i form av fabricering, förfalskning eller plagiering som begås med uppsåt eller av grov oaktsamhet vid planering, genomförande eller rapportering av forskning.

3 §

I punkten 5 anges att även forskning som bedrivs av aktiebolag, handelsbolag, ekonomiska föreningar och stiftelser där kommuner eller landsting utövar ett rättsligt bestämmande inflytande ska omfattas av lagens tillämpningsområde. Även om det f.n. inte tycks finnas någon ideell förening som uppfyller kravet på en kommuns eller ett landstings inflytande som bedriver forskning bör under den fortsatta beredningen övervägas om också ideella föreningar bör omfattas.

6 §

Enligt paragrafen ska en forskningshuvudman som får kännedom om en misstanke om oredlighet i forskning i den egna verksamheten, överlämna handlingarna i ärendet för prövning av den nämnd som avses i 7 §. Paragrafen ger således intryck av att varje misstanke, oavsett vem som har en sådan misstanke och oavsett dess styrka, ska föranleda huvudmannen att agera på det sätt som föreskrivs.

Av lagrådsremissen framgår dock att detta inte är avsikten. Där anges i stället att forskningshuvudmannen måste bedöma om ett visst förfarande utgör misstänkt oredlighet i forskning. Om så är fallet inträder skyldigheten för forskningshuvudmannen att överlämna handlingarna i ärendet till nämnden.

För att åstadkomma en bättre överensstämmelse med vad som anges i remissen bör paragrafen få följande lydelse, jfr 6 § bidragsbrottslagen (2007:612).

Om det kan misstänkas att oredlighet i forskning har förekommit i en forskningshuvudmans verksamhet, ska forskningshuvudmannen överlämna handlingarna i ärendet för prövning av den nämnd som avses i 7 §.

I paragrafen anges att Oredlighetsnämnden ska pröva frågor om oredlighet i forskning.

Även om det förekommer, så tillhör det ovanligheten att på detta sätt namnge en nämnd direkt i lagtexten. Det föreslagna namnet signalerar inte på något sätt att det är en nämnd som prövar frågor om oredlighet inom just forskningsområdet. Namnet i sig kan leda tanken till att den prövar oredlighet på ett betydligt vidare område än så, rent av oredlighet i största allmänhet. Ett förhållandevis stort antal remissinstanser har också föreslagit andra namn på nämnden och gemensamt för dessa förslag är att forskningsanknytningen har lyfts fram.

Mot bakgrund av vad som nu anförts bör namnfrågan övervägas på nytt.

8 §

Paragrafen innehåller regler om preskription. Första stycket anger en preskriptionstid om tio år. Av andra stycket följer att om det finns särskilda skäl för en prövning så kan preskriptionstiden i första stycket frångås.

Författningskommentaren till andra stycket exemplifierar ”särskilda skäl” med fall där den påstådda oredligheten har haft eller riskerar att få allvarliga konsekvenser för forskningen eller samhället i övrigt (s. 103). För att någon ska vara skyldig till oredlighet i forskning förutsätts att det är fråga om ”allvarliga avvikelser” från god forskningssed och att det rör sig om uppsåt eller grov oaktsamhet. Med det senare avses särskilt allvarliga eller klandervärda förfaranden (s. 99). Mot bakgrund av att regleringen gäller förfaranden som i flera avseenden redan ska vara kvalificerade framstår det som oklart vad som avses med andra styckets ytterligare krav på ”särskilda skäl”. Kommentaren ger inte heller någon konkret vägledning om under vilka omständigheter bestämmelsen är tänkt att tillämpas.

Enligt Lagrådets uppfattning bör författningskommentaren förtydligas under det fortsatta beredningsarbetet. Det kan dessutom övervägas att andra stycket får följande lydelse:

Om det med hänsyn till oredlighetens konsekvenser för forskningen eller samhället finns särskilda skäl gäller inte den i första stycket angivna tiden.

9 §

Paragrafen anger att nämnden ska redovisa sin prövning i ett beslut. Lagrådet föreslår att den får följande utformning:

Oredlighetsnämndens prövning enligt 7 § första stycket ska redovisas i ett beslut.

I de föreslagna 13 och 14 §§ berörs det fallet att nämnden fattat beslut om att allvarliga avvikelser från god forskningssed har förekommit utan att samtidigt ha konstaterat att uppsåt eller grov oaktsamhet varit för handen.

Lästa tillsammans med 9 § ger bestämmelserna intryck av att nämnden förväntas redovisa sin prövning av de objektiva rekvisiten i 2 § (allvarlig avvikelse från god forskningssed) även i fall där det från första stund står klart att uppsåt eller grov oaktsamhet inte föreligger och där prövningen alltså kunnat stanna vid ett sådant konstaterande. Detta framgår dock endast indirekt. Vid föredragningen har uppgivits att avsikten inte är att binda nämnden vid en viss ordning för prövningen. Utformningen av de aktuella bestämmelserna bör ses över under den fortsatta beredningen.

12 §

Enligt paragrafens första stycke ska en forskningshuvudman bistå Oredlighetsnämnden med den hjälp och de uppgifter, upplysningar och handlingar om aktuell forskning som nämnden behöver för sin prövning samt vid behov ge nämnden tillträde till de lokaler som har använts vid forskningen.

Det kan sättas i fråga om nämnden verkligen har behov av att få tillträde till just de lokaler som har använts vid forskningen. Såvitt kan bedömas torde nämndens behov främst avse möjligheten att få tillgång till de datorer och annan utrustning som har använts vid forskningen, utrustning som kanske inte finns kvar i de lokaler som har använts.

Om paragrafens första stycke bör få ett annat innehåll mot bakgrund av vad som anförts ovan, kan det förslagsvis få följande i övrigt något förenkade lydelse.

Forskningshuvudmannen ska lämna de upplysningar och handlingar om forskningen som Oredlighetsnämnden begär och ge nämnden tillgång till datorer och annan utrustning som har använts vid forskningen.

13 §

Enligt paragrafens första stycke ska en forskningshuvudman årligen rapportera till Oredlighetsnämnden hur de ärenden som rör den egna verksamheten och som har avgjorts av nämnden har hanterats av forskningshuvudmannen. Enligt lagrådsremissen bör rapporteringen avse eventuella konsekvenser för den eller de forskare som har konstaterats vara ansvariga för oredlighet. Rapporteringen bör också avse eventuella andra åtgärder som vidtagits, t.ex. med anledning av att Oredlighetsnämnden i sitt beslut har konstaterat att det föreligger brister i forskningsmiljön.

Det kan sättas i fråga om en årlig rapportering – oklart under hur många år – är den lämpligaste ordningen. Ett alternativ som bör kunna övervägas är att ange en frist inom vilken en åiterrapportering ska ske, en frist som i sådant fall bör utgå från när beslutet fått laga kraft. För att fristen inte ska behöva vara alltför lång utan kunna begränsas till t.ex. sex månader, bör skyldigheten att rapportera inte endast avse vidtagna åtgärder utan även åtgärder som forskningshuvudmannen avser att vidta.

Paragrafen gäller forskningshuvudmannens skyldighet att informera forskningsfinansiärer m.fl. berörda om nämndens beslut i fall där denna funnit att oredlighet eller en allvarlig avvikelse från god forskningssed förekommit. Med hänsyn till utformningen av 9 § kan den behöva förtydligas (se ovan).

I andra stycket finns en bestämmelse om att informationen även ska innehålla en upplysning om att beslutet får överklagas. Utformningen är olycklig, eftersom den kan förleda mottagaren av informationen att tro att denne har rätt att överklaga. Vid föredragningen har framkommit att avsikten är att påminna mottagarna om att nämndens beslut inte blir slutgiltigt förrän det vunnit laga kraft. Lagrådet föreslår därför att ”får” ersätts med ”kan komma att”.

Förslaget till lag om ändring i högskolelagen

1 kap. 3 a §

I första stycket i paragrafen, som i sak lämnas oförändrad, anges att i högskolornas verksamhet ska vetenskapens trovärdighet och god forskningssed värnas.

I paragrafen införs ett nytt andra stycke i vilket bl.a. upplyses att det i lagen om prövning av oredlighet i forskning finns bestämmelser om forskningshuvudmäns ansvar för att forskning utförs i enlighet med god forskningssed. Av 5 § i den lagen framgår att forskningshuvudmannen har det övergripande ansvaret för att forskningen utförs i enlighet med god forskningssed.

I lagrådsremissen anges att 5 § innebär att forskningshuvudmannen har ett övergripande ansvar för att forskningen utförs i enlighet med god forskningssed under hela forskningsprocessen. Det innebär bl.a. att forskningshuvudmannen har det övergripande ansvaret för att fortlöpande informera forskande, undervisande, teknisk och administrativ personal om gällande regler. Vidare innebär det att forskningshuvudmannen har det övergripande ansvaret för att de forskare som deltar i forskningen har tillräckliga kunskaper om god forskningssed. I det övergripande ansvaret ingår även att arbeta förebyggande, t.ex. genom att se till att det förs en diskussion om god sed i forskningsmiljöerna, att doktorander får god handledning samt att det finns adekvata verktyg för dokumentation och arkivering av forskning och system för att upptäcka och hantera avvikelser från god forskningssed.

Sedan alla forskningshuvudmän på detta sätt får ett ansvar för att forskningen utförs i enlighet med god forskningssed, kan den frågan ställas om skyldigheten för högskolorna att värna god forskningssed enligt paragrafens första stycke alltjämt har ett självständigt innehåll eller om den bestämmelsen lämpligen bör utgå. Frågan bör behandlas i det fortsatta lagstiftningsarbetet.

Prop. 2018/19:58
Bilaga 5

Förslaget till lag om ändring i offentlighets- och sekretesslagen

Lagrådet lämnar förslaget utan erinran.

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 28 februari 2019

Närvarande: statsminister Löfven, ordförande, och statsråden Y
Johansson, M Johansson, Baylan, Hallengren, Hultqvist, Damberg,
Shekarabi, Eriksson, Linde, Ekström, Eneroth, Dahlgren, Nilsson,
Ernkrans, Lindhagen, Lind

Föredragande: statsrådet Ernkrans

Regeringen beslutar proposition Ny ordning för att främja god sed och hantera oredlighet i forskning